

DELRAPPORT 4 (10)

Hembyggsprojekt

1984

ÖCKERÖARNAS HISTORIA

Bohus-Björkö
öns historia

MATERIALET ÄR INSAMLAT OCH NEDTECKNAT AV DELTAGARE I STUDIECIRKLAR
UTGIVET AV KULTURNÄMNDEN I ÖCKERÖ KOMMUN I SAMARBETE MED
STUDIEFÖRBUNDET VUXENSKOLAN

Introduktion

På Björkö har under våren 1983 21 personer träffats en gång i veckan i biblioteket för att gemensamt i studiecirkelform dokumentera sin ös historia.

Två cirklar har arbetat med särskilda uppgifter. En grupp har arbetat med Ortnamn och uttryck på ömål. Den andra cirkeln har behandlat Kvinnans roll i det Bohuslänska samhället

Man har utgått från erfarenheter, minnen, sägner, intervjuer, foton och olika dokument. Materialet som här redovisas är en första delrapport av dokumentationsarbetet.

Följande personer har medverkat i cirkelarbetet:

Ortnamn och uttryck på ömål

Åke Alexandersson
David Alexandersson
Elon Alexanderson
Walter Barlind
Daga Christoffersson
Brita Gillholm

Yngve Gillholm
Irma Larsson
Helge Olofsson
Torsten Olsson
Bror Samuelsson
Lennart Svensson

Kvinnans roll i det bohuslänska samhället

”Kvinnans livskarriär på Björkö” – kvinnoporträtt

Rita Palo-Blom

Sonia Alexandersson

Synnöve Alexandersson

Märit Andreasson

Asta Blom

Evy Eriksson

Anna-Lisa Knutsson

Margit Lagerlöv

Maina Palbratt

Vi tackar alla cirkeldeltagare för att vi fått möjlighet att publicera detta material, och vi riktar ett särskilt tack till cirkelledarna, Åke Alexanderson och Rita Palo-Blom, som har fungerat som cirklarnas sammanhållande kraft.

Öckerö den 28 maj 1984.

Studieförbundet Vuxenskolans Öckeröavd. och Öckerö Kulturnämnd

Elsa-Greta Larsson
Hembygdsproj.

Eivor Andersson
Studieorg.

Berit Ölmedal
Ordf.

Annika Sanmark-Karlberg
Kultursekr.

Vy över Björkö på 1930-talet

Vy över Björkö på 1940-talet

Vy över centrala Björkö på 1950-talet

Vy över hamnen och Västergård på Björkö på 1950-talet

Innehållsförteckning

	sidan
Introduktion	1
I. ORTNAMN OCH UTTRYCK PÅ ÖMÅL	6
1. Presentation av cirkeln	6
2. Dialektkarta	7
3. Ortnamn på dialekt/svensk benämning och ev. förklaring till kartan	8
4. Dialektord med svensk förklaring	14
II. ÄLDRE HUS PÅ BJÖRKÖ	29
III. KVINNANS ROLL I DET BOHUSLÄNSKA SAMHÄLLET	39
1. Presentation av cirkeln	40
2. Frågeämnen inom gruppen	41
3. En kortfattad samhällsbeskrivning av Bohus-Björkö under åren 1900-1980	42
B Intervjuer inom gruppen	58
1. Evy Eriksson	58
2. Anna-Lisa Knutsson	63
3. Margit Lagerlöf	70
4. Maina Palbratt	73
C Intervjuer utom gruppen	76
1. Daga Alexanderson	76
2. Valborg Fransson	79
3. Gertrud Granstav	81
4. Ellen Mattsson	83
5. Dagmar Andreasson	84
6. ”Jonsekalle”, Karl Martin och Johanna Johansson	87
7. Rut Pettersson	90
8. Rut Rabe	93
IV. EN 100-ÅRIG BJÖRKÖBOS LIV	96
V. YNGVE GILLHOLM: OM FISKET OCH LIVET I BOVIK	99
Litteratur	105

I. ORTNAMN OCH UTTRYCK PÅ ÖMÅL

1. Presentation av cirkeln

Studiecirkel på Bohus-Björkö.

Tid: 3 februari - 27 april 1983. 30 timmar på 13 sammankomster.

Cirkeln har ingått i Hembygdsprojektet, arrangerat av Studieförbundet Vuxenskolan och Öckerö Kulturnämnd.

Cirkelledare: Åke Alexandersson

Deltagare: 12 personer, inkl. ledaren; nio män och tre kvinnor. Genomsnittlig ålder: 69 år. Yngste delt. 67 år, den äldste 74 år.

Samtliga deltagare bosatta på Björkö. Av männen har sju huvudsakligen varit yrkesverksamma som fiskare. En har varit affärsidkare och en folkskollärare. Kvinnorna har varit husmödrar, en dessutom som deltidsanställd bibliotekskontorist.

I cirkelns arbete har även ingått att utarbeta en ortnamnskarta över Björkö.

Beträffande stavning och ljudbeteckning har cirkeln försökt följa s.k. grov beteckning, enligt anvisning från Dialekt-, ortnamn- och folkminnesarkivet i Göteborg.

Under en av sammankomsterna har arkivets chef, Hugo Karlsson, medverkat som fackman med föreläsning.

För att särskilt markera uttalet av öppet a (som i lam) framför dubbeltecknad konsonant, har det markerats med ett streck under, ex. mackel, makrill.

För att få rätt uttal på a framför enkel konsonant (a som i hall), har a där försetts med en båge över, ex. hä:la.

Vidare: sk framför vokalerna i, e, y, ä, ö (mjuka) uttalas inte som sj-ljud utan separat, d.v.s. som vid hårda vokaler, ex. som i skada.

Till sist riktas ett varmt tack till hembygdsforskaren Daniel Fransson, för den hjälp och inspiration han gett, genom sina cirklar på Björkö.

Jfr. källa till kartan: H. Lindroth: Ortnamnen i Västra Hisings härad.

3. Ortnamn på dialekt/svensk benämning och ev. förklaring till kartan

Dialektnamnen

Svensk benämning

Vikar, sund, fjärdar, dammar

Beskekrogen	Krok, här bukt, vik. Förleden oklar.
Bockholmsviga	Bockholm sviken
Björnbärsviga	Björnbär sviken
Båssen	
Bäckevinga	Bäckviken
Dammen	
Dyskärsviga	Dyskärsviken
Elias vig	Elias vik
Ereviga	Ejderviken
Flegevi	
Fläskviga	Fläskviken
Framnäsvinga	Framnäs viken. Nu nästan utfylld.
Gamla Bovi	Gamla Bovik
Gröna viga	Gröna viken
Gröneviga	Gröneviken. Nu färjläge.
Hövve hamn	Huvud hamn
Klodderviga	"Tångviken" (klödder = tång)
Klövi, Kôlvi	Klervik (klå = slå). Troligen viken där sjön klår Kålvik.
Lugnäsvinga	Lugnäs viken
Möggevinga	Myggviken
Namnens vig	Troligen efter mansnamnet Namne
Nöddevigera	Vikarna, där det växte nötter.
Odenvinga	Oden viken
Otterklämma	Utterviken
Regevinga	Räkviken
Ryssbovi	Ryss = Ryds Bovik
Rörvinga	Rörviken
Rysskile	Ryds kile
Ryssbokile	Ryds bokile
Lella sannvinga	Lilla Sandviken
Stora sann viga	Stora Sandviken
Stora badvinga	Stora badviken
Sten viga	Sten viken
Skudhölmsviga	Skutholmsviken
Skuddevi	Skut viken
Stänget	Ett sten- och stolpstaket som gick en bit ut i vattnet för att hindra korna även vid lågvatten.
Suddevi	"Sudden" = gräsbevuxet strandområde
Sörgårskile	Sörgårdskile
Timmerviga	Timmerviken
Trollvi	Trollvik
Tärnholmsviga	Tärnholmsviken

Vassviga
 Vråa
 Vivi
 Västerdalsviga
 Östra badviga
 Aspholmsönn
 Bovisönn
 Gastsön't
 Hölmesön't
 Kalvesön't
 Björkefjor'n
 Inre fjor'n
 Bernates dammá
 Höge dammen
 Näckrosdammen
 Soden
 Swarten
 Swarte-môsen
 Södammen

Vattendrag

Kilebäcken

Holmar, skär, uddar

Asphôlmen
 Beghôlma
 Bockhólmen
 Bringebärshólmen
 Dyskär
 Stora Boviskär
 Lilla Boviskär
 Florentinskära
 Fläskhólmen
 Fridhólmen
 Galleskära
 Gisslehólmen
 Hattékôlshólmen
 Hawhólma
 Hogen
 Hogeskära
 Hövve hólme
 Koshólmen
 Lygnhólmen
 Lygnhólmskära
 Limpá
 Märshólmen
 Selebôa
 Skräddareskära

Vassviken
 Vrån
 Möjligen en vik där det växer vide
 Efter Västerdal bosatt på Västerdalsudden
 Östra badviken
 Aspholmssundet
 Boviks sund
 Gastsundet
 Holmesundet. Efter Skarviksholme.
 Kalvsundssundet. Eg. L:a Kalvsund.
 Björköfjorden, mellan Björkö och Hisingen.
 Öbornas vanligaste benämning på Björkö fjorden.
 Bernhards dammen. Efter tidigare markägare.
 Dammen. Högt belägen.
 Rosdammen
 Soten
 Svarten
 Svarta mossen
 Sö = får

(Nu nästan helt igenlagd) Rann till Sörgårds kile.

Aspholmen
 Beckholmarna. Här lär ha kokats beck.
 Bockholmen i Bockholmsviken
 Brignebär = hallon
 Dyskär
 Stora Boviksskär
 Lilla Boviksskär
 Möjligen efter något strandat fartyg
 Fläskholmen
 Fridholmen
 Sannolikt efter gale = mås, trut
 Sannolikt efter mansnamnet Gissle
 Likt en hattkulle
 Hawe = hage eller gårdsgård
 Möjligen av hok = krökning, hörn
 Tillhör Hogenområdet
 Huvuds holme
 Utanför strandängen Kosa
 Ljungholmen
 Ljungholmsskären
 Troligen en viss formlikhet
 Härledning okänd
 Sälbådarna
 "Skräddaren", okänd person

Skarvi hólme
 Strömskär
 Skudhólmen
 Swarte bôa
 Swartskära
 Skeddhólma
 Swarta skär't
 Tommen
 Änghólmen
 Brända masta'
 Beväringsôdden
 Båssôdden
 Framnäsôdden
 Geddekrogen
 Goda Hopps-ôdden

Hattekôl
 Hultens ôdde
 Hövve ôdde
 Jakobs ôdde
 Knektôdden
 Klôvifyr
 Markoms ôdde
 Pjonkehôvvet
 Prillen
 Ronkehövve
 Ryssbohövve
 Röabosôdden
 Slipstensôdden
 Söôdden
 Tommetaska
 Trôllvi ôdde
 Västerdals ôdde
 Schilanders

Skarviks holme
 Strömskär. Strömstark passage
 Skutholmen
 Svarta bådarna
 Svarta skären
 Skedd = skit, här: fågelspillning
 Svarta skäret
 Tummen, även kallad Pinnen
 Ängholmen
 Anledningen till namnet numera okänd
 Namnets ursprung obekant
 Båtsudden. Ställe för båtupptagning
 Framnäsudden
 Getkroken. Kanske brukade getterna gå där
 Här bärgades manskapet till en ostindiefarare, som
 led skeppsbrott på väg till Kungälv
 Hattkullen
 Okänt vem "Hulten" var
 Huvuds udde
 Jakob okänd
 Knektudden
 Fyren vid Klåvik
 Namnet Markorn okänt
 Pjonkhuv. Björköns nordligaste udde
 "Prillen" okänt
 Runkhuvet
 Rydsbohuvud
 Rödadodsudden
 Känd plats där man bröt loss
 Fårudden
 Möjligen Taskans (Taskebergens) tumme
 Trolviks udde
 Efter en person tidigare bosatt där
 Efter en person tidigare bosatt där

Höjder, backar och sluttningar

Adels vale
 Björnberget
 Björnbergskôllen
 Bovi rös
 Bocks vale
 Dammerga
 Dyskärsberget
 Elefantröva
 Franseberget
 Flöwberget
 Gule knalte
 Gåbbens kolle
 Klockareberget

Adolf, tidigare markägare här
 Sannolikt här ett "jämförande namn"
 dito
 Björköns högsta berg, rösen från vikingatid
 Bocks sammandragning av Bockas
 Berg intill dammar
 Nära Dyskärmossen
 Syftar på formlikhet
 "Frans i Sörgård", tidigare markägare här
 "Flöw", en brant stupande bergssida
 En gul "sten knalt" sitter i berget
 "Gubben" okänd
 Inget känt sammanhang med någon klockare

Klämmeberget	Berget har en stor "klämma". Numera skräpsamlingsplats
Korpen	Korpen
Käringebräcka	
Kvarnberget	Här stod tidigare en kvarn, flyttades 1913
Krabbhall	Vid sjön, tidigare krabbfångst här
Lella röva	Har påtaglig likhet med en "bakända"
Lelle vale	Lilla valen
Linberget	Intill Linnebacken
Myrberga	Syftar väl på läget
Pettersberg	Efter en tidigare markägare, Petter
Pjonken	Björköns nordligaste halvö, känt botaniskt område
Rävberget	Möjligen tidigare rävtillhåll
Samsmarkevalen	Höjd i närheten av samsmarken
Sannvigeberg	Bergshöjden söder om Sandviken
Slaktarevaln	Härledes till gammal tradition om grymt mord begånget här
Stora flôwet	Berg med en brant stupande sida
Stora rôva	Jämförande formlikhet, se Lilla rôva
Store vale	Stora valen
Sätesfjäll	Säte, möjligen från bergets runda form
Taskeberga	Taske eller taska, möjligen i betydelsen pung
Tommeberget	Taskebergsområdet, möjligen från "tom taska" = tom penning pung
Tröllviberga	Trollviksbergen
Vafjäll	Vadfjäll. Här gick tidigare en väg där man vid högvatten fick vada förbi
Valeberget	Utsiktshöjden norr om Skarvik
Väggefjäll	Norra sidan stupar brant "som en vägg"
Vättneberget	Vättne = vattningsställe
Bromsebacken	Gott om bromsar här
Hamra	Troligen från hammare, "bergudde"
Knegebacken	Här går det uppför, man "knegar" och går
Linnebacken	Intill Linberget
Ola Kristers hyller	Efter Ola Krister, som hade marker här
Skutebacken	Förmodligen togs båtar upp här under sillperioderna
Stenramlet	Av stenrangel = en samling stenar och stenblock
<u>Dalar, dälder, fördjupningar</u>	
Bovi klämma	Vägen tränger "klämmer" sig här fram mellan branta bergssidor
Fårdilpa	Fårsänkan
Gäda	Gatan, en väg (gatan) går till området
Gåppen	Namnet möjligen för att marken där är "guppig"
Gröna änga	Gröna ängen, en strandäng
Gamla Framnäs	Här låg ett bekant sillsalteri under senaste sillperioden

Hôrsetranget	Trångt bergpass i Ryds utmärker
Krogen	Hôrse sannolikt = hört
Kwia	Dalgång ner mot Trollvik. Går lite i båge, krokigt
	Dalgång ner mot Klôvi (Klarvik). Kwia kan sannolikt härledas ur "natte-kvi", fålla där boskapen innerstängdes om natten
Långedalen	Långsmal dalgång i "Fransebergen"
Mellanhawa	Öppen dalgång mellan berg och gårdsgårdar, "hawar"
Skiljevråa	Flera utmarksgränser gick ihop här. Här kunde gränserna skiljas åt
Torsmans ränna	Torsman okänd person
Tröllvidalen	Vacker dalgång ner mot Trollvik

Kärr, mossar och mader

Björnbärsdammen	Här växer björnbär
Björkemôsen	Björkömossen
Dyskärmôsen	Dyskärmossen
Gråmsedamma	Här samlades sillavskrädet vid trankokning
Kobärshôla	Kobärshålan, härledning okänd
Myrmôsen	Myrmossen, söder om Myrbergen
Porsdammen	Porsen trivs här
Swarte môssen	I norr en motsvarighet till Björkömossen i söder
Vassmôsen	Vassmossen

Åkrar, ängar, hagar, gränder, röjningar

Berns intag	Här hade Skomagers Bern en utmark
Björkera	På området finns gott om björkar
Bônn	Område inom Ryd som tidigare varit egen jordbruksfastighet
Gamla Framnäs	Här låg tidigare de byggnader som utgjorde sillsalteriet
Hövvemôsen	Ängsmark inom Viviområdet
Intaga	Här hade flera gårdsägare sina utmärker, "intag"
Kalvhawen	Kalvhagen (Bovik)
Karlhawen	Troligen efter person med namnet Karl (Ryd)
Klockarebowet	Klockareboget
Kohawen	Kohagen (Bovik)
Kosa	Kosa, strandäng vid Flegevik (Bovid)
Lange môsen	Långa mossen (Kolvik)
Môsen	Tidigare sankmark, ibland under vatten
Myrbomarkera	Myrbomarkerna
Myska	Troligen härlett från en växt "mysk(a)", <i>Asperula odorata</i>
Rysslätta	Rydsslätten, betesmark mellan Ryd och Bovik
Rävhôla	Rävhålan, hage intill Rävberget
Samsmarkeslätta	Samsmarkeslätten
Sanna	Sanna, åkermark i Bovik

Sannvigebacke
Torstens vall
Tuvera

Ögen

Sandviksbacke
Torstens vall. En "Torsten" lär ha bott i Kolvik
Tuvorna, tuvig åker- och betesmark mellan Ryd
och Rydsbovik
Hagmark i Bovik, namnets ursprung okänt

Bilden föreställer Frans Olssons i Sörgård föräldrargård. Fadern Olof Henriksson, som dog tidigt, var gift med Anna Britta Alexandersdotter (1811-1903), dotter till den kände Alexander Olsson från Björkö Huvud. Anna Britta levde som änka i 50 år!

Huset kan vara byggt av Olof Henrikssons far Henrik Olofsson i början av 1800-talet eller rent av i slutet av 1700-talet. Det revs sannolikt i samband med att nuvarande gårdsbyggnaden uppfördes 1894.

Till vänster står husbonden Frans med de två äldsta sönerna, till höger hustrun Lotta med de fem yngsta barnen. Emellan dem sitter och står badgäster. Observera den originella barnvagnen.

Bilden är sannolikt den äldsta fotografiska bilden av en Björkögård.

2. Dialektord med svensk förklaring

Dialektnamnen

Svensk benämning

A

äbel (s)	äppleträd
anndöva (v)	hålla en båt mot sjön med sakta fart
anka seg	ångra sig
annebösstad (a)	andfådd
ännevessare (a)	annorlunda
anntereradd (a)	nervös, orolig
apparto	extra, särskilt
arristanssarbé (s)	trist, envist arbete
antu:ra seg	oja sig, ge sig över
artri (a)	märkvärdig, konstig
ärn (s)	aln
atter å framm	fram och tillbaka

B

ballacker	örhängen
basse (s)	vitling
bannjol (s)	rullband (för lek)
barängenål (s)	hårnål
belä (v)	arbeta hårt, ihärdigt, ibland utan resultat
belvatta (s)	grova, stickade ylletumvantar för karlar
beltyda (v)	storgråta (tyda, töd, tytt)
belstill (a)	alldeles still
berrsman (s)	havssula
betyttad (a)	bekymrad
be'law (s)	bjudlag för en bestämd krets av bekanta
betäter (s)	potatis
binna (v)	sticka (strumpor), binda nät
bleg (a, s)	blek, även s = bleke
blinnlöckta (s)	ficklampa
braga (v)	darra av rädsla
brea (s)	bräda
bregang (s)	brädgång på båt
brasskåmm (a)	snart, genast. "Han kom då inte i brasskåmm precis"
bringelbär	hallon
bult (s)	vält
brågga (v)	bruka. "På vintern bråggar ja' böda mina garn" (nät)
böda (v)	laga (nät, byxor m.m.)
brôdar (v)	oredar, "ställer till"

B

bre (v)	kavla ut brödamne
bynka (v)	övertala, ”krusa”
byslaww (s)	liten utbyggnad på hus
bågdekôrj (s)	korg med båghandtag (feskekôrj)
bôrja (v)	köpa på kredit
bô:s (s)	boss
bônnlös (a)	aldrig bli mätt
bôntrôja (s)	stickad (bunden) blå fiskartrôja
bônn (s)	botten
bôe (s)	både, undervattensskär. ”Vi skulle ud mä båden å bada. De va fali lågt va:n. Rätt som vi körde tog båden i bônn. Vi hade gått rätt på en bôe”
bösterör (s)	avgasrör från tändkulemotor
bônnskula	bottensky
böstepall (s)	tvättbock
böstetre (s)	klappträ
böttel (s)	butelj
bö:l (s)	undertrôja utan ärm
bô (s)	bud, ”gå me bô”

D

dankepôjk (s)	pojke som är nybörjare på garnmakrillfiske
dilpa (s)	håla, svacka i marken
de-därnga	det där
de-härnga	det här
draja (v)	gå bra undan, gå fort
draja (v)	falla undan vinden med segelbåt (helvändning kallades också att ”kovända”)
drajbasare (s)	stor och väldig båt
drynka (v)	dränka
dryba (v)	droppa
drôbeskul (s)	regnskydd
dröppja (v)	idissla
drösa (v)	lättalta
dånke	liten tunna
dusemang	slö. ”Ja känner meg så dusemang så ja’ har nåck fått en snever å inflänsa”
dätta (v)	ramla (dätta, datt, dätt). ”I vintras slant jag på en isswale och datt hannlöst så lang ja’ va”
dönna (v)	dundra
dörrvel (s)	örfil, slag
dövva (v)	duga till
dôlmete (a)	slö, dåsig. ”Dankepôjka va’ nåck bra dôlmete, när dom skulle opp å bara hade sôvet ett fölltre timma”

E

eda (v)	äta
ejert	ert. "De' ä' inte mett, de ä' ejert"
elof (s)	labb
effseter (s)	äfsingar (rester av varp)
emm (a)	fadd (i smaken). "Om en töcker att sagosôppa smagar i'kran emm, så kan en gyllra bort den smagen me' citron"
ena (a)	ensam. "Kommer du ena eller har du följe?"
enekasa (s)	enbuske. "När ja' va' pojk brägga vi hågga enekaser te' påskefyr'n"
era (s)	ejderhona, åda
ereguss (s)	ejderhane, guding
esing (s)	reling på mindre (öppen) träbåt
evlas (v)	När någon driver något till överdrift så det får negativ innebörd, kallas det att "evlas"
exter (s)	choser, påhitt. "Den pøjken har allti' så mö'n exter för seg"

F

fack (s)	fock (segel, på en båt)
fangelina (s)	förtöjningslina
fantefor	komma i fantefor = råka ut för förtretligheter
fang (s)	knä, sköte. "Kom å sätt deg här i fanget hos meg"
falle'ra (v)	åldras. "Han har falle'rat fa'lit på sista ti'a"
fali't (a)	väldigt
fäner (s)	snödrivor
febbla äv. feppla (v, s)	fumla, vara tafatt
fe'vört (a)	något har gått illa. "De såg rektit fe'vört ud"
filla (s)	trasa, klädesplagg. "Han ä' så fatti' så han har snart inte e filla på krôppen"
fillsete (a)	sladdrig, tunn, luddig
fjer (s)	fjäder. "Ja hade allti' en go fjerbulster i sänga"
fjöl (s)	brödspade
flanta (v)	göra sig till. "Ho' ska' då allti' flanta seg"
flesa (s)	ansiktet. "Ja' feck meg en snöbôll mett i flesas"
fleget (a)	öppet
fleba (v)	gråta
flu (s)	undervattensskär, nästan synligt
fly (v)	räcka
flywa (s)	fluga
flöw (s)	vindflöjel
flå (a)	flat. "Ge meg en flå tallrik"
flöwwet (s)	högt, plant berg
fnyg (s)	ett litet grand. "Ge meg ett lidet fnyg" (en liten smakbit)

F

frack (a)	bra, duktig
frackast (a)	bäst, duktigast. "Vecken bå'd feck frackast i natt?"
fr <u>aw</u> wa (v)	fråga
funti (a)	tjurgalen ko
fyga (v)	duggregna
fylle-fem (r)	fyra-fem
fåckter (s)	påhitt, fasoner, upptåg
fåmmet (a)	tankspritt. "De gjorde ja' i fåmmet"
föll-tre (r)	några, tre-fyra
förstörad (a)	virrig, ur balans. "Ä' du alldeles förstörad, mänske (människa)"
förfötta (v)	förnya, formera något genom utökning
förmartad (a)	tokig, galen. "Ä' du alldeles förmartad pøjk, ska du ha sönnar späjel (spegel)"
förvedden (a)	överdrivet nyfiken
förvedda seg	få nog av. "Han feck då förveddat seg"

G

gåle (s)	mås
gåarn (a)	bråkig, "galen"
gåart (a)	felaktigt
gauw (a)	morsk, lite pågålig, framfusig
g <u>aww</u> la (v)	prata högljutt. "De va' ett fali't g <u>aww</u> la'ne här ä"
glana (v)	stirra, glo
glysa (v)	titta stint
glånkas om	hört sägas
glötta (v)	kika, titta
graggås (s)	gravand
gre (v)	reda upp (något som trasslat sig). "Gre opp garn"
greba tag i	grabba tag i
gråmm (s)	inkräm i fisk. "Se å få ud gråmmet, så inte fesken bler dåli'"
gråfilla (s)	gråtrut
grôd (s)	gröt
grödelit (a)	känsligt
grôtta (s)	berså, grotta
gyllra (v)	förbättra, förfina

H

hafsa (v, s)	slarva. "Du ä då e' rekti' hafsa"
håla seg (v)	vila sig en kort stund. "Ja' får nåck se å få hălat meg i fem minutter, så sömnen går över öga"
hal (a)	hård

H

hall-an	halvannan, en och en halv
hannka (v)	hala till sig
hannfösare	extratyngde vid vadfiske
harska (v)	harkla
harmli't (a)	försmädligt
hassôla (v)	halvsula
hå:wen (s)	hagen, även trädgården
hawwen-drawwen	väldigt fort, omedelbart
"hawwsens-kawwsens hängane' bleg"	alldeles kav bleke
hawwelbär (s)	hagtornsbär
hedda (v)	heta, kallas
he'ser (s)	mängder, högar. "Han to rektia heser mä pålägg på smôrgosa"
he'ben (a)	häpen
hunnhus (s)	speciell träskostövel med hela tån av trä och med speciell tråkloss under fotsulan
hybetorn (s)	nyponbuske
hy'ber (s)	nypon
håwwa (v)	komma ihåg. "De håwwar du la'?"
håla (v)	jaga efter någon
härssa (v)	härda ut, vara tålmodig. "Nu härsar ja' inte längre"
härsskab (s)	herrska = badgäster. "När härsskabba kom, feck vi flötta ud i boa"
hölke (s)	håla i havsbotten
"högt över ly"	högljutt. "Han roba högt över ly"
höllebôn (s)	bra ankargrund
hörrdan	hurudan
hörrna	hurudana
hörrva (v)	slänga omkring
hoser (s)	strumpor
hösacka	i strumplästen
höv (a)	färdigjäst
hövvad (a)	begåvad
hövve-stube	ögonblickligen, omedelbart

I

i'ans	nyss. "I'ans satte ja' i skön båden, å pøjka hjälpte meg i'kran"
i'krän	lite
i'falli	i saknad av, vara fall i för en skada. "Han är alldeles falli för röggen"
i'llbatti (a)	småstygg, retlig. "I da' har då pøjken vår't rektit illbatti"
i'llful (a)	elak, stygg. "Illfula gåbba fanns de' allt fö:r också"

i'llty (s)	otyg. "Va' ä' de' fôr illty som har ställt te de här?"
i'seg (a)	bli förstörd, "gå i' seg". "Disse stövela har gått alldeles i seg"
i'llvrola(v)	gallskrika
i'bedden (a)	envis, ihärdig. "Han va' en rektit ibedden feskare"

J

jajagu	jajamensan. "Jajagu, min far, nu ska' vi hem å plöwa, sa Hjalmar i Bovi' te mätta"
jams mä'	jämnstruket
jamna (v)	i uttrycket "jamna i vinn" = öka
jamsa mä'	hålla med
jevt (a)	tursamt
jôle (s)	julle. "I môrs va de rätt så jevt. Vi va' ude mä jôl e stönn å feck bågdekôrja jams mä"
jö'cken (a)	snarstucken. "En får passa seg mä' han fôr han ä'
fali jöcken"	
jawwa (v)	jaga

K

kadrajsa (v)	ligga och vaka i sjön (med en fiskebåt)
kava (v)	gå sakta
kaw (a)	helt, alldeles stilla. "Kaw hängane bleg"
klamp (s)	stekpanna
kliteggare (s)	snål människa
kläckhona (s)	"liggsjuk" höna som inte värper
klånkemjôlk	klimpvälling
klämma (s)	bergsskrev, regelbundet långsmal
klödder (s)	blåstång
knevlehänt	valhänt
knaggetjevle	kruskavel
knô (v)	sätta deg; stå och trampa och trängas
knöcka (v)	stjåla
kovättne (s)	liten damm, där korna drack
kraddi (a)	pigg för sin ålder, vital (mest om gamla)
krapp (a)	trång. "Den här skjorta ä' alldeles för krapp i halsen"
kreen (a)	kräsen. "Han va' alltid så kreen på maden"
krikåst (s)	blombukett
krôdd (s)	krut. "Min farfar de' va' en rekti' krôddgobbe"
kråmmtjäftad (a)	stel i käkarna av kyla
kråcka (s)	kruka
kulång (s)	eremitkräfta (vid användning som agn på krok)
kubonge (s)	snäcka
kulhedning (s)	stygg, okristlig person

K

kwarra (v)	gör båten när den är sjunkfärdig
kwessel (s)	ramen till en dörj
kwi (v)	dra sig för. "Denna tjurda ä' la' inget å' kwi för"
	(Kwi, kwe, kwitt)
kwällhuge (s)	skymning
kwällinga (s)	i skymningen
kåst (s)	kvast, sopborste
könstit (a)	konstigt
kölle (s)	kulle, liten höjd
ko'vet (a)	kvavt, kvalmigt
kôrij (s)	korg
kôbbertjele (s)	kopparkittel

L

lä'	nog, väl
lä våra	låta vara. "De kan du la la våra tess i môra"
lä-gåan!	skynda på, låt det gå undan. "Stå inte där å menna
	udan lä gåan bara"
lerka (v)	vrida, vända
lester (s)	söm på nät, ex. trål
lodare (s)	extra tyngre (vid flyttrålfiske)
ly: (v)	lyssna. "Du kunne la ly på va en säger nôn gang"
lywa (v)	ljuga. "Han löw så han trodde seg skel"
	(lywa, löw, löwwet)
lånket (a)	ljummet. "Kaffit ä' ju inte lånket en gang"
lårfer (s)	kalsonger, som syddes av tyg
låmme (s)	ficka
lôdda (s)	låda
lödd (s)	andel, lott (oftast i fråga om en båt)
löska (v)	ta reda på, undersöka
löske	gå tomhänt
lôww (a)	låg. "Båden va' fali lôww"
lô'vatta (s)	kraftiga yllevantar
löwetrôw	stort tråg vid slakt. "Du ska då allti ha hevt deg,
	sa' Per Alfred till John på tallriken, när denne
	ramla i löwetrôwwet"

M

mackel (s)	makrill
ma'nnedda (s)	manet
maan	månen
macksel (s)	fason. "“Albert i gröden” hade bra macksel på
	dom sejel han sydde"

M

malle (s)	järnkamin
ma'delea (s)	matleda
marrtna (s)	marknad
massåmla (s)	humla
menna (v)	mena (men också vara tveksam). "Stå inte där å menna, udan sätt igång!"
mo'ring (s)	fast ankarplats
"morsams ena"	helt ensam
mu'sa (v)	binda för ändarna av ett rep
månkedra	ett fiskedrag med vad utan att få någon fisk. "Mö:t kan en få våra mä om. Vi gjorde faktiskt flere månkedra den dan"
måla (v)	mäta
mä'	med
mällespig (s)	märbspik
mäj (s)	dubbelenslinjer till sjöss och lands för att bestämma ex. en fiskeplats
môga (v)	mocka (i la'gå'r'n)
mörregåbbe (s)	spöke
möla (v)	äta sovel utan tilltugg eller motsatsen
mö:t	mycket
môtter	mattor

N

ne've (s)	näve
nerantepå	nedanför
nevärsemeg (a)	nej minsann, verkligen inte
no'ba (v)	sätta upp hakan
nåck (a)	nog
nälj (s)	nagel. "Stora ne'va har han, men näljera måtte han nock bida på för dom ä neversemeg inte stora"
nälja (v)	sätta fast
nônstäns	någonstans
nô:t	något

O

o'hälla	något opåttänkt. "De ble änna gjort i ohälla"
ol (s)	ord
omtrännt	omkring, ungefär
onali (a)	tyken, klåfingrad, retsam. "Onalia onga ä' de' gott om"
oppdawwad	uppdagad, upptäckt
ottegläfsa (s)	en morgonpigg person

O

o'värna (s) dåligt väder, oväder

P

patäntenål (s) säkerhetsnål
 pe'nt (a) trevligt, fint, bra
 pella (v) plocka
 pibesill (s) lipsill
 pibetönna (s) stort flöte i form av en konisk tunna
 piskelitre då minsann. "När de gäller nôt gött då piskelitre ä'
 ni inte sena te bor't"
 piksnodi (a) lurigt beräkande
 pleckta (s) skansen i fiskebåt
 plys (s) blåblus
 plear (v) plägar, brukar (plea, pleade, pleat)
 plö'wa (v) plöja
 pregga (v) peta
 prôtt (s) småtorsk
 puda (s) sovkudde
 pusta (v) rasta, vila. "Nu pustar vi allt ett tag igen, pôjka"
 påhôlla om något man behöver, något som fordras. "De ä'
 möt som ska påhôllas, när en ska' på bröllop"
 pôppa (s) juver, även bröst
 pôsa (v) bära någon på ryggen
 pötta (v) skjuta på, stöta till (potta, potte, pott)

R

raga (v, s) kratta
 rante (a) randigt
 reme'dier (s) verktyg, doningar
 remittitten avgörande. "När de kom till remittitten så ..."
 revv efterfrågan. "De' va' ett fa'lit revv ätter gamla
 sager på den aktion"
 rodegåbbe (s) kålrot
 rossete (a) blommigt
 rudete (a) rutigt
 "rygane garn" rasande, purilsk
 ränne (s) översta delen, löftet, i en lada; höskullen
 rässle-wissla (s) vessla, hermelin
 rössla (v) dona, greja, sätta igång

S

sabattar (v)	avtar, lugnar sig. "Han sabattar i vinn". Värk, feber kan sabatta
sattra seg	lugna sig
sawwa (v)	såga
sa:wwa (s)	sågen
sanka (v)	samla. "Vi ska börja sankar ihob te en present"
secket	vilket. "Secket vackert ve'r vi har i da'!"
"sy'r i sô:t"	blir inte av. "De sy'r la' i sô:t me' hela resa"
skåba seg	ibland bära sig dumt åt, men även gärna uppträda,
härma och agera	
skåberack (s)	något anskrämligt fult
skådeblom (s)	styvmorsviol
skanka (s)	höften
skåda (s)	skata
skålåkav (s)	skalriva, -skrapa
skeddhus	utedass
skeddströpp (s)	skitstövel
skedda:s (s)	en som inte håller rent
skeddorli (a)	oförsämd
skedden (a)	smutsig
ske:l	själv, ensam
ske'ner (s)	skridskor
skena skål	rensa blåmusslor
skerrete (a)	spräckligt, brokigt
skreckla (a)	trampa fel, gå osäkert
skua (s)	storlabb
skulma (v)	titta under lugg
skrubbeluns (s)	skojare
skråbb (s)	hård, stor borste, lövvagn. Även vindsutrymme, litet rum, under snedtaket
skyda (v)	skjuta
skyda garn (v)	lägga ordentligt i hög
skywekärre (s)	skottkärre, "rullebôr"
skåbba seg	klia sig
skånke (s)	förstuga, farstu
skåbb (s)	en sämre sorts badgäster
skö:da (v)	öka, förlänga
sködfästa (s)	akterfäste för mindre båt
sköbet (s)	skåpet
skölja (v)	skölja
skönsa (v)	komma snett, skubba utefter något
skö:d (s)	mellanvägg, skott, i fiskebåt
skö:da (v)	ro en båt bakåt; även sitta vänd framåt i en båt och ro framåt
sköddeslös (a)	vårdslös, slarvig
sladdertaska (s)	en som springer med sladder
slaba:t (s)	förkläde

S

sla:dörj (s)	dörj att hålla still efter makrill
slinka (s)	grönsakssoppa, kokad på fläskben
sli:ner (s)	odon
sludda (s)	en person som diskade på bröllop och begravning (förr)
slåbba (v)	smutsjobba
slåmpetasse	vara dåligt och smutsigt klädd
slä:r (s)	slånbär
slärtorn	slånbuske
slövase (s)	odugling
smäl_a (v)	prata fort och osammanhängande
sme:da (s)	smitta, feber, influensa
smegevörna (s)	vackert väder
smäckfull (a)	full med råge
smölt (s)	smält ister
smött (s)	liten vrå, skrubb
sneresa (s)	få missfall
sne'ver (a)	släng av. "Ja' tror ja har fått en snever å' influensa"
sniba:n (s)	småskrak
snäckta (v)	nyfiket och otillåtet leta efter något, "lägga sig i"
snyra (s)	snöyra
snörpen (a)	snarstucken, sårad
snössla (v)	småsyssla med lite av varje, dra ut på det som ska göras
sol_dalja (s)	starkt solsken
sperre (s)	liten makrill, "blåbär"
speddar's garn	tokig, "galen"
spe'dda (s)	sticka, strumpsticka
splitta (v)	reda, sätta i ordning
splitta (s)	träpinne att hänga ett garn på
sprôns (s)	insättning, lagning, i nät
stapp (s)	brödnagg
stann (s)	planta
stass (a)	fjäsk
stasskôrj	stor korg med lock (bars på armen)
stasskär	svarade för fiskfrakten till fisk hamnen, "stan"
steckelbär (s)	krusbär
stenmale (s)	stenröse
stess (a)	tåla sig, lugna sig. "Du kan la' stess tess ja' får dukat fram"
stimma (v)	köra långt och länge med fiskebåt ut till fiskeplats
stelk (s)	stjälk
strännkôfta (s)	lång kofta med knäppning fram
stredda (s)	en som är stridig, besvärlig
ståmp (s)	stor brödlimpa
stört (a)	dött

stö:e	tillrätta. "Du får se' te' å' plåcka i stöe här på däck!"
"stört stagane"	alldeles. "Vi feck garna' stört stagane fulla mä' mannedda"
swartbag (s)	havstrut
swasa (v)	brusa, susa
swassla (v)	söla med vatten
swatt (s)	en skvätt, en liten slank
sweba (v)	kläda ett lik, även minsvepa
sweba (v)	dra på en väv
sweddeby (s)	svettvallning
swemmra (v)	svimma
swerra (v)	bränna lätt, ex. håret. "Han swerra hår't över lampen". Även tända, sätta på. "Swerra på tjel" (kaffekitteln)
sweck (s)	tapp till ett drickankare
swi'lla (s)	husgrunden
swillfoden (s)	husgrunden
swätta (v)	skvätta
swättlastad (a)	båt, lastad till relingen
sul (s)	sovel
sutta (v)	kasta (i väg något eller någon)
suva (v)	suga
sy:de (s)	tröttsamt, jobbigt arbete
syda seg	sköta sig (syda, sydde, sytt)
synnavinn (s)	sydlig vind
såbbļa (v)	söla
såmpetjele (s)	kittel för kaffesump
sårtänd (a)	sträv i munnen
säcka (v)	sjunka (sacka, säck, säcket)
säjel (s)	segel
sö: (s)	får
sôdden	sådan. "Sôdden herre, sôdden dräng"
sölten (a)	hungrig
sörk (s)	slaskhink
sôwa (v)	ljud när dyning slår mot land
sôgete (a)	saktfärdig
söpäla (s)	fårlort
"sölta föa"	dålig förtäring, knappt med mat

T

tacka deg	flytta på dig
teveddeli (a)	snäll och hjälpsam
ter (s)	tår (på foten)
tera seg	se så ut
tilpanna (s)	tegelpanna
tjalk (s)	stormfågel

T

tjewle (s)	brödkavel
tjurd (s)	kyla
tjyd (s)	torskrom
tjyr (s)	tjuder
tjylle-åtta	sju till åtta stycken
tjynnla (v)	tända i vedspis (eller kakelugn)
tjåga (s)	hakan
tjätte (s)	göteborgssnobb av sämre sort. "När ja åkte frå' stan feck ja följe mä en tjätte, som va så teveddeli så han bar mi kôrj"
tjäll (s)	strandskata
tjässla (v)	när katten får ungar tjässlar den
tjôda (v)	tjata, även s. "Du ä' e' rekti' tjôda"
tjôle (s)	matporslin
tjöva (v)	kväva
trasstali (a)	trotsig, envis. "Trasstalia onga ä de värsta ja ved"
trawwel (s)	fisketrål
tryda (v)	ta slut. "I sluttet på vegga börja brö't å tryda för oss"
trô:	i uttrycket "ingen trô" = ingen brist. "Mad va de ingen trô på"
tyda (v)	gråta (tyda, töd, tytt). "Han töd å wrôla som en ståcken gris"
trôww (s)	tråg. "Ta fram trôwwet å mjôl't ska ja knô, så kan du ämna"
trôllhoppa	strykdrag
tô:ga (s)	dimma, tjocka
tôll	tolv
tôlle (s)	årtull
tôlleklamp (s)	underlaget för årtullar
tôww (s)	tåg, rep

U

udan tannes	om, såvida. "Ångbåden klarar nock garnlänken udan tannes han inte ändrar kursen"
udspega	kraftigt lågvatten
ulke (s)	stor musselskrapa
ursken (a)	frusen. "Ja känner meg rektit ursken i kwäll"
ursket (a)	ruskigt och kallt

V

vā: (s)	vad, (fiskevad)
vaā (v)	vada
vā:(r)n (s)	valen, bergshöjden
valltra (v)	rulla
valänne (s)	en lämplig plats att dra i land en vad
vān (s)	vatten
vantrevvling (s)	missfoster, en misslyckad
vanna (v)	fundera, undra, smått misstänka
var't (a)	varmt
va:se (s)	stackare
en va:se (s)	trassligt garn
vasskallt (a)	rått, dimmigt väder
vāssken	varken eller
vasspann (s)	vattenspann
varpålaw	var (nånstans). "Varpålaw såg du de?"
ve'da (v)	dugga, småregna
vedda (v)	veta, förstå
vegga (s)	vecka
vegga i'nneva	förra veckan
i veggetal	i flera veckor
ve:r (s)	väder. "De ä' gött ve'r i da"
ve'rstinn (a)	väderstinn
vraga (v)	samla vrakved (vid stranden)
vreckhöl (s)	vrickhål för åran
vāle (s)	flytboj (av olika konstruktion och utseende)
vôlad (a)	aktad, respekterad
vôlat meg te	bemödat mig om

W

wasst (a)	genast, omgående. "Han gjorde de' fali wasst"
weba (v)	vimsa
wedde (s)	vete
wemm (a)	vimsig, yr
wegga (v)	vika undan. "Hade ja' inte weggat, hade ja blett träffad"
wid (a)	vit
willra (v)	prata fort, högljutt
wäcka (v)	skrämma (väcka, wack, väckt). "Vi hade en häst som va fa'li wäcken"

Å

åba seg	göra sig till
åba snyra	tät snöyra
åben (a)	åpen, aldrig få nog
åmm (s)	ugn
åvantepå (a)	ovanför

Ä

änne (s)	repstump
ännevänna (v)	vända på, helt om
är'ne (s)	ärende
ätterrätt (s)	efterrätt
ätterkalas (s)	efterkalas
äxter (s)	påhitt

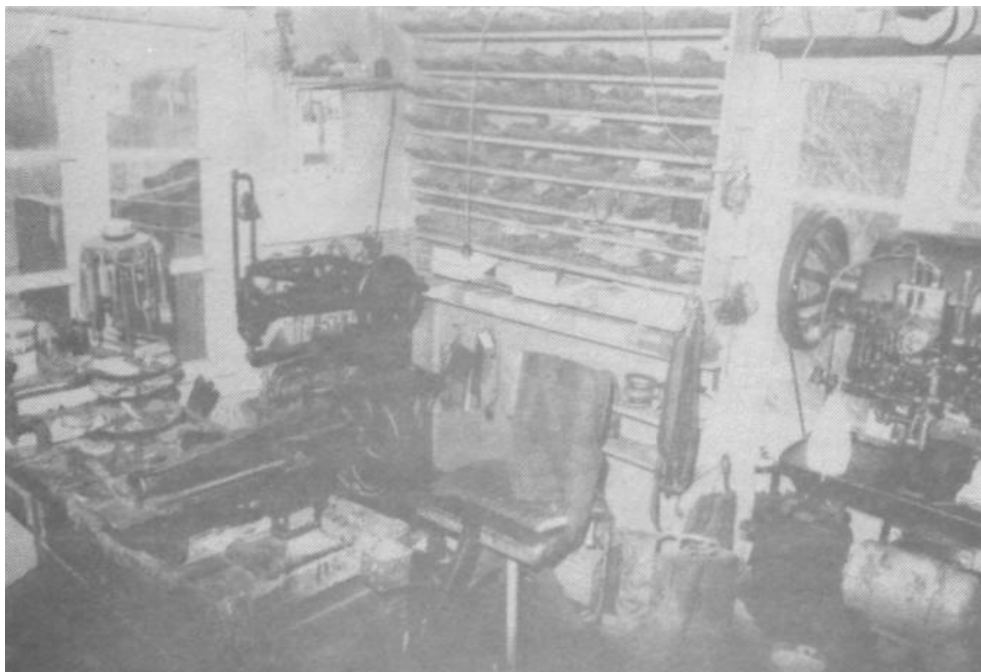
Ö

öet (a)	tomt, slut
öresteck (s)	örsprång
örevill (a)	vimsig
örnely (s)	lugn och ro. "Vi feck inte örnely för onga som gaba"
örsla (s)	yrslin
ösefad (s)	öskar (i båt)
ö'ssla (v)	slösa

Jämförande källa:

Rietz, Johan Ernst (1962). *Svenskt dialektlexikon: ordbok öfver svenska allmogespråket*.

II. ÄLDRE HUS PÅ BJÖRKÖ

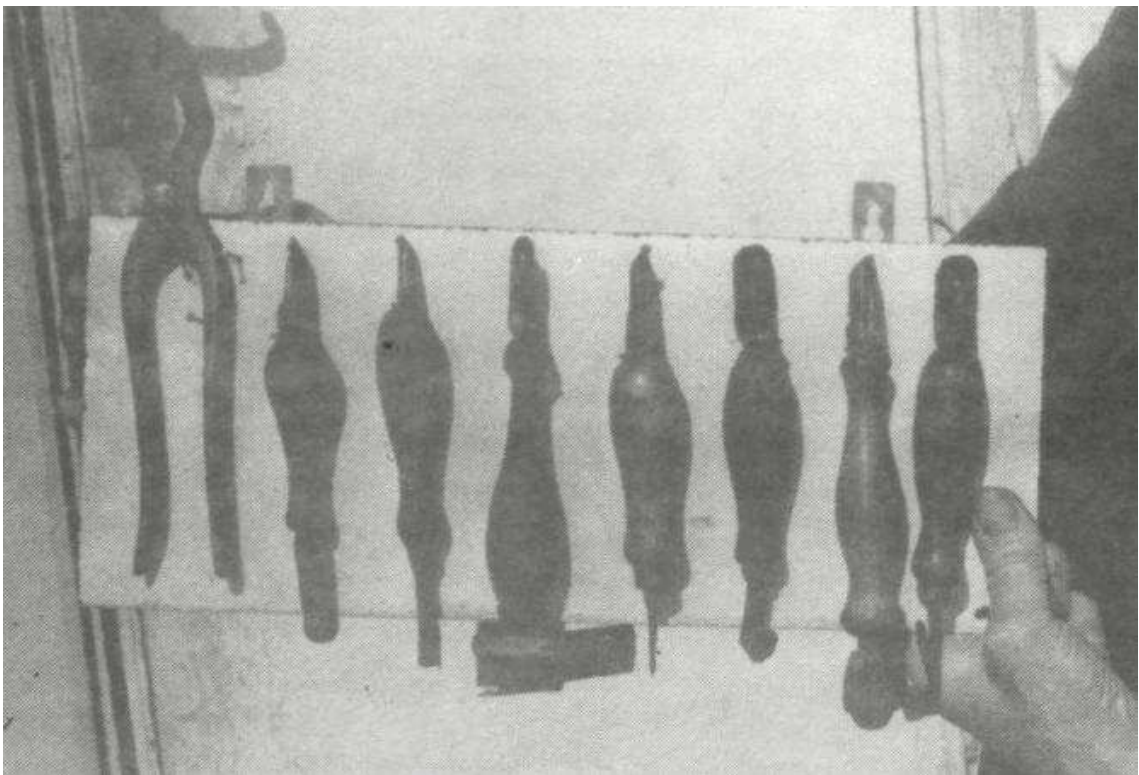

GEORG ANDREASSONS SKOMAKARVERKSTAD

Georg Andreasson, 31/1 1905 - 14/9 1978, var verksam som skomakare på Björkö, under ca 50 år.

De tre första bilderna är interiörbilder från verkstaden. Den fjärde bilden visar en närbild av olika skomakarverktyg.

ISAKSSONS, Suddeviksvägen

Här bodde länge August och Augusta Isaksson med sina många barn. Augusta ärvde huset efter sin faster Katrina Kristensson vid slutet av 1800-talet och då flyttades huset hit ifrån en plats nära Missionskyrkan. Nuvarande ägare: Ruth Bengtsson, Göteborg.

PERS ANNERSES, Suddeviksvägen

Här bodde Anders och Alma Persson med sina åtta barn. Huset byggt omkring 1860. Första ägare Peter Christensson, gift med Christina Utbult. Nuvarande ägare: Hilma Persson.

ELAMS, Björkvägen

Här bodde skomakare Elam Bengtsson med familj. Elam köpte huset på auktion 1903. Han avled 1945. Nuvarande ägare: sonsonen Morgan Bengtsson.

ELAMS

Bilden visar husets ingång till kök och tidigare skomakeriverkstad.

FRANSES I SÖRGÅRD, Björkvägen 31

Gammal släktgård från tidigt 1800-tal. Mangårdsbyggnad från 1894. Ladugård 1891. Justus Olsson övertog gården efter sin far Frans Olsson 1932. Ägarna sålde till kommunen 1970. Nuvarande innehavare: änkefru Ester Olsson.

FRANSES KÄLLARVIND

Tillhör alltså Frans Olssons gård, belägen i Sörgård. Nuvarande innehavare: Ester Olsson.

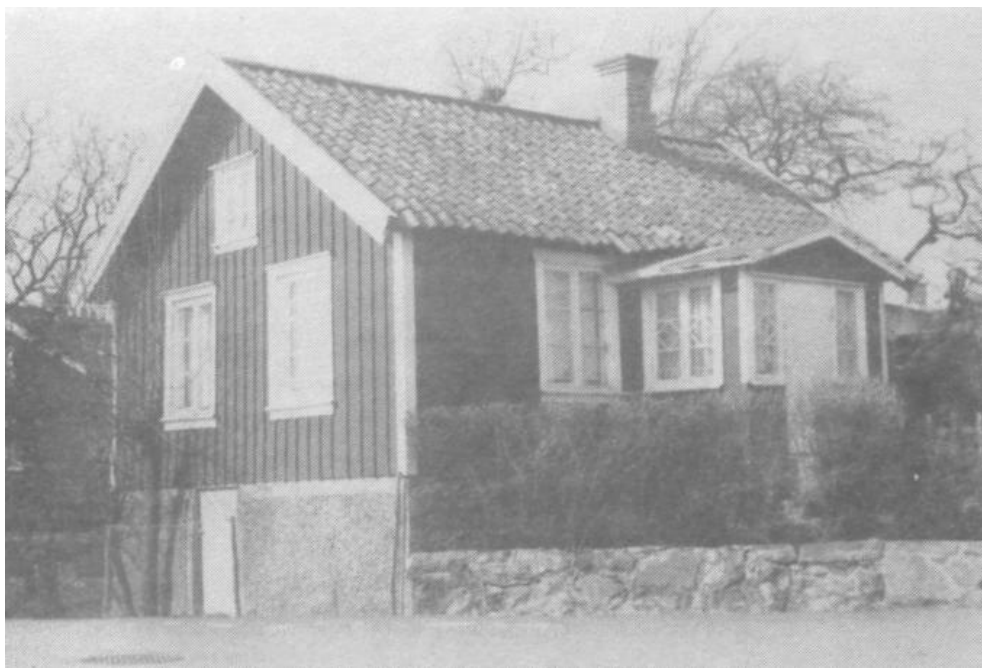
FRANSES KÄLLARE

Gammal potatiskällare tillhörig "Franses gård".

FRIDAS ALBINS, Konvaljvägen 36

Mangårds- och ekonomibyggnader från 1800-talet. Albin Andreasson med hustru Alfrida köpte gården, 10 hektar, år 1904. Sonen Georg övertog gården och bedrev dessutom skomakeri i huset till höger på bilden, till sin död 1978 (se separata bilder). Kommunen köpte ägorna 1979. Nuvarande husägare: änkefru Maja Olsson, syster till Georg.

HARALDES KÄLLARVIND, Västergårdsvägen 50

Från början en s.k. potatiskällare från 1800-talet. Påbyggdes senare i två omgångar. Harald Hansson hade skomakeri här under 1920- och 1930-talen. Nuvarande ägare: systrarna Karin och Helga Hansson.

ROBERTES LAGÅRD, Västergårdsvägen 34

Tillhör numera Robert Olssons sterbhus. Sannolikt uppförd på 1800-talet. Tillhörde gammal släktgård, numera delvis såld till kommunen.

MAJAS PÅ HUVET, Huvudet 9

Huset byggt 1875. Nathan Odenviks föräldrahem. Brodern John med hustru Maja brukade gården, 15 ha, till slutet av 1950-talet. En del av marken såldes till Kronan 1940, resten till kommunen 1970. Änkefru Maja Odenvik dog 1980. Nuvarande ägare: herr och fru Anders Asp.

VY ÖVER NUVARANDE BOVIK

Huset längst till vänster: PETTERS I BOVIK. Nästa hus (skymd av träd) byggdes ursprungligen av OLOF GILLHOLM, men användes länge av Dicksönerna i Göteborg, som jaktstuga. Nu Kronans hus. Det vita huset, HJALMARS I BOVIK, byggdes av hans far Josef Gillholm, ditflyttad från Gillholmen. Huset ägs nu av en brorson, Allan. Huset längst till höger ägs av Emil Mattson, som bor där tidvis. I ett hus längre åt höger och ej synligt på bilden, bor Arne Gillholm, som är bofast i Bovik. Enligt Daniel Fransson föddes i Bovik, under en sillperiod, ett visst år, 22 barn.

PETTERS I BOVIK, BYGGT 1786

Sannolikt Björköns äldsta hus, om än inte helt i ursprungligt skick. Den siste boviksbo som bebodde huset, var Leontina Svensson, död 1962. Nuvarande ägare: Kronan.

KAKELUGN I PETTERS I BOVIK HUS

Den omtalade ostindiska (?) kakelugnen på 2:a vån., har förmodligen kommit till huset under förste (?) ägarens tid, kapten Nils Jönsson. Han hade sju barn med hustrun Annika Olofsdotter, bland dem sonen Sven Petter.

GAMMAL KÖKSSPIS I PETTERS HUS

Som synes nu lite modernt utrustad, tack vare Göteborgs sjöscouter, som nu disponerar huset.

III. KVINNANS ROLL I DET BOHUSLÄNSKA SAMHÄLLET

A1. Presentation av cirkeln

Det hela började hösten 1982, när jag deltog i en cirkel om Björkö förr. Där blev jag av Åke Alexanderson övertalad att ställa upp som cirkelledare för en cirkel i hembygdsprojektet i Öckerö kommun. Detta skulle starta under våren 1983.

Efter en del utbildning, så höll Åke och jag i ett kulturarrangemang här på Björkö. Där fick de deltagare som så önskade, anmäla sitt intresse för cirklarna i hembygdsprojektet. Cirkeln "Kvinnornas livskarriär på Björkö" startade den 31 januari 1983. Vi var nio deltagare, alla kvinnor och alla - med ett undantag - bosatta här på ön.

Vi är mellan 32 och 67 år gamla och som redan nämnts, så bor vi här på Björkö. Tre av oss är dock inte födda här. Av dessa tre är dock två gifta med Björköbor, endast under-tecknad och hennes make är båda födda utanför ön. Men anknytning till ön har vi, då vi inköpt min makes morfars hus här. Detta skedde 1977.

Synnöve Alexanderson har tillbringat varje sommar sedan 1941 här och sedan 1975 är hon bosatt här, tillsammans med sin make Åke Alexanderson. Märit Andreasson är född på Hälsö, men hon är av Björkösläkt och hon gifte sig med en Björköbo och kom hit 1942.

Övriga deltagare heter Sonia Alexanderson, Asta Blom, Evy Eriksson, Anna-Lisa Knutsson, Margit Lagerlöf och Maina Palbratt. Av dessa infödda Björköbor är det endast Asta Blom, som inte är bosatt på ön.

Som målsättning för vår cirkel satte vi att samla in en del av Björkökvinnornas historia; att dokumentera detta och låta kvinnorna på ön - och framför allt de kommande kvinnorna - ta del av detta material. Vi vill också engagera Björkökvinnorna i detta arbete.

Vi har gjort så att vi började med att dokumentera våra egna liv efter det frågeformulär, som vi utarbetat. Detta gav oss nio intervjuer som grund och det bekantade oss med frågorna. Vi har också intervjuat ett antal kvinnor här på Björkö och vårt intervju-material omspänner tiden 1880-1980, ungefär. En del av dessa intervjuer har skett med hjälp av bandspelare, andra har skett med hjälp av anteckningar. De flesta av våra sammankomster är också bandade och detta har gett oss värdefulla upplysningar. Därför har arbetet att sammanställa vårt cirkelmateriel blivit mycket omfattande. Så vi betraktar inte vårt arbete som avslutat, utan vi hoppas kunna fortsätta till hösten 1983.

Som bakgrund till våra intervjuer har vi gjort den bifogade samhällsbeskrivningen av Björkö under åren 1900-1980.

Jag vill också passa på och tacka mina cirkeldeltagare för den tid de avsatt till detta arbete. Mycket fritid har avsatts till detta och det är endast därför som vårt arbete kunnat bli så omfattande och berikande. Samtidigt vill jag hälsa dem välkomna till fortsatt samarbete till hösten.

Med vänlig hälsning

2. Frågeämnen inom gruppen

Namn och födelseår	
Föräldrarnas namn	bakgrund ev. mor- och farföräldrar
Barn- och ungdomsåren	småbarnsåren skolstarten efter skolans slut (för dagen)
Konfirmationen	lästiden
Ev. tjänst, vidareutbildning	lön arbetstider arbetsuppgifter
Fästetiden	”skompejakt” hur ungdomen umgicks och var någonstans
Bröllop	äka mannen, hur de träffades händelser i samband med bröllopet (seder & bruk) förväntningar på bröllopet
Äktenskapet	barn, graviditeter, förlossningar
Hushållet	när började resp. slutade dagen hur har du lärt sysslorna vilka sysslor var roligast/tråkigast hjälpmedlens utveckling, ex spis, vatten, el bakning eldning tvätt handarbeten fritid kurser
Högtider & helger	umgängesseder och bruk
Stadsresor	förberedelser inköp ”borda” ångare andra resor
Sociala aspekter	sjukvård begravningar den sociala gemenskapen det sociala trycket de sociala skillnaderna

3. En kortfattad samhällsbeskrivning av Bohus-Björkö under åren 1900-1980

Omkring 1900

Omkring år 1900 var fisket och lantbruket huvudnäringarna på Björkö. De ekonomiska omständigheterna var relativt små, men de blev under detta första decennium på 1900-talet sakta bättre.

Fisket - ja, det var garn- och vadfiske, vilka ju var säsongsbundna. Makrillfisket var arbetsamt för kvinnor som var trångbodda, eftersom detta bedrevs nattetid. Följaktligen skulle mannen sova på dagen och barnen fick ibland köras ut. Vadfisket bedrevs på vintern.

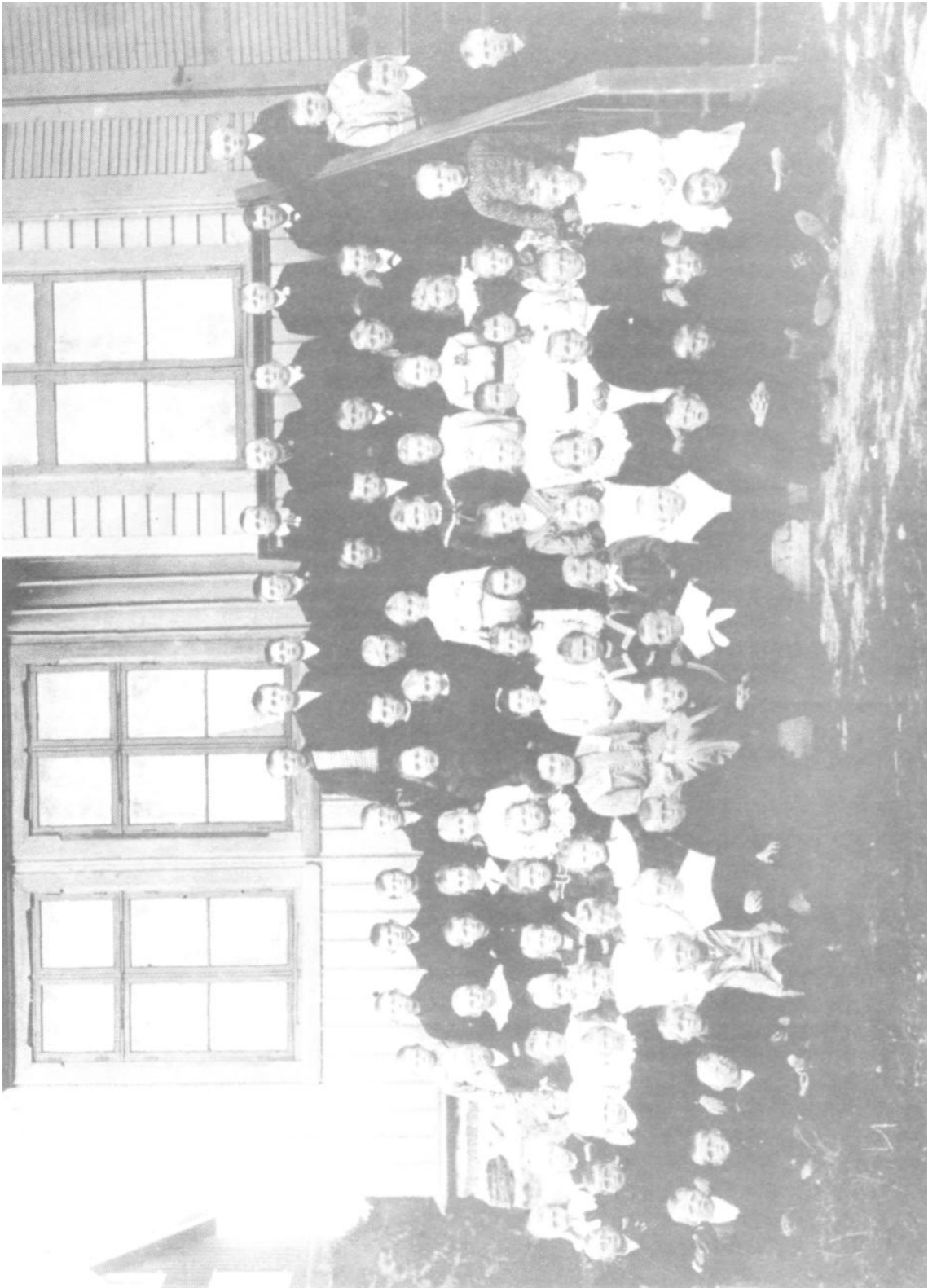
Kvinnan hade mycket att göra i anslutning till fisket. T.ex. fick de sy oljekläder. Man använde oblekt lakansväv och oljade denna minst tre gånger med linolja. Även blåbyxor och bussaronger till fisket sydde kvinnorna. Plaggen fick inte ha knappar som kunde fastna i näten.

Vidare så stickade kvinnorna tjocka vantar, stumpor och sockor. Strumpor stickades med fyra trådar och sockorna med fem stycken. Till vardags var det i regel grått garn och på söndagarna svart. Om man kunde så använde man yllegarn, som var varmt men inte så starkt. Ibland tog man vara på hår och lät detta följa med när det stickades.

Fiskarna var också klädda i vadmal, men det mesta av detta var färdigköpt. Storvästarna köptes oftast på Rosenlund. Dessa var tjocka. Träskostövlarna bestod av en kraftig sula av trä och läder i ovandelen. Ofta hade man fårskinnsockor i dessa. Skaften slutade mitt uppe på vaden. "Hundhusen" hade klossar under en träbotten och ovandelen var toppig, varför stövlarna blev rymliga och ibland stoppades de med halm. På sidorna satt öron i vilka man stack in fingrarna och drog på stövlarna med denna hjälp. Dessa stövlar var höga i skaften, de gick gott och väl upp till knät. Alla stövlar smörjdes med tran för att bli vattentäta.

Jordbruket var vanligt vid denna tid. Här på Björkö fanns omkring 80 kor och 18 stycken hästar. Kvinnorna mjölkade korna och arbetade i övrigt mycket inom jordbruket. De var med och lade och tog upp potatis, och de hjälpte till vid höbärgning och tog upp efter "mejen". I viss utsträckning odlades också böner, gräartor, rovor och kålrötter. Grönsaksodling fanns inte i någon nämnvärd utsträckning.

På denna tid var kvinnans göromål ofta mer tidsbundna än nu. Ett par exempel är storbaket och stortvätten. De får därför en närmare beskrivning redan här.

SKOLKORT MED ALLA KLASSERNA SAMLADE, TROLIGEN TAGET 1901

Klasserna är samlade utanför en av skolbyggnaderna (nuvarande föreningsgården).
Lärarinnan heter Jenny Nyström.

De största baken gjordes höst och vår. Men man bakade också dessemellan. Man bakade grovt, hårt bröd och tunt, vitt bröd i stora ugnar. När en lave hade brett, tändes ugnen. Det gick exempelvis till enligt följande:

På plåten lades en tidning och på denna lades skräpved, tjocka klampar t.ex. Detta fick brinna en liten stund, sedan flyttades det över till "lauevråa", lågevrån, därefter provade man med en kaka. Om det var lagom varmt så fortsatte baket. Ugnen fick inte vara för varm, hellre då vice versa. Om den var för kall, lades lite glöd under plåten. Man borstade av denna och torkade av den med en våt trasa, virad om en borste. Baket kunde börja.

Degen sattes i stora trätråg. Den bestod av vatten, salt och rågmjöl. Oftast bakade man på en säck – dvs. 50 kilo - rågmjöl. Baket tog sin början vid klockan 03.00 och slutade sent påföljande natt. Ibland satte man den grova degen på kvällen. Den jäste i sängar och soffor i många skift (lager) med brödecken emellan. Baket krävde minst tre personer, men vid de stora baken krävdes det fler. Det var vissa kvinnor som gick runt i husen här på Björkö och hjälpte till med baken, t.ex. Gröte-Olivia, Pirre-Tilda, Rudolfs Berta m.fl. Dessa fick ett par brödkakor och två kronor, plus maten under dagen, för sitt arbete.

Stortvätten beskrivs så här av en av våra kvinnor. "Tvätt blev det ju gott om, men på vintern blev det bara det nödvändigaste som tvättades och för det mesta blev det vittvätten som sparades till våren och sommaren. Allt vatten skulle ju bäras från en brunn, för det fanns inget vatten inne. På sommaren tvättade vi för det mesta vår vittvätt i en stor damm, som låg en bit upp i berget. På kvällen före gick vi upp med tvätten för att blötlägga den i stora baljor, då fanns det blötläggningmedel och det skulle ligga i det vattnet över natten för att smutsen skulle lösas upp. Det fanns mycket sånt medel t.ex. Henko, Orna och Per, som jag kommer i håg.

Dagen efter på morronen skulle det tvättas, då fanns det en stor gryta som kläderna skulle läggas i för att koka och då fick vi elda under grytan. Vi barn fick gå och plocka grenar och torra kvistar för att elda med, för vi skulle ju göra någon nytta, vi också. Så hade vi kaffe, saft och smörgåsar med oss, som vi drack i gröngräset emellan kokningen och tvättningen av kläderna. Dessa fick tvättas för hand på en tvättbräda och det var ett verkligt slitgöra och sen skulle det vara något som hette blåelse, som kramades i. Det kanske var något sorts blekmedel.

Sedan hjälptes vi åt att lägga det på tork på buskar och gräsplättar. Sen skulle tvätten läggas ihop för att manglas och det var en mangel, som man fick stå och dra för hand och det kunde bli ganska jobbigt." Denna skildring är visserligen ifrån 1930-talet, men så stora skillnader hade det nog inte hunnit bli på de trettio år som passerat.

SKOLKORT

OMKRING 1910

Under våra diskussioner i cirkeln framkom det att under torra somrar fick man skölja tvätten i havet och bara skölja sista gången i sötvatten, när det var ont om detta. Här på Björkö tvättades det mycket i olika dammar, t.ex. Svarten, Soten och Kärringaskrödet. Många minns att tvätten blev väldigt ren, när man tvättade i dammarna. Man förundrar sig också så här efteråt, över att man kunde lämna sin tvätt var som helst utan att något hände den. Dessutom tycks det ha varit allmänt förekommande att tvätta mattorna i sjön. I övrigt har vi kunnat konstatera att tillvägagångssättet vid tvätt varierar något från hus till hus, kanske pga. det geografiska ursprunget hos husmor ifråga.

Baket och stortvätten var två tunga sysslor, särskilt tvätten. Alla mattor skulle skuras och på den tiden hade man många mattor, medan däremot linoleummattor var sällsynta. Kanske hade man en fyrkantig bit mitt på golvet och trasmattor runt omkring.

Före första världskriget hade inga moderna bekvämligheter införts. Allt vatten skulle bäras in och all slask ut. Enligt Theodor Olsson fanns det en slaskhög utanför varje hus på ön vintertid. På sommaren bars den ut på åkrarna som gödsel.

Här kommer senare delrapporter att komplettera med telefonens ankomst till ön.

Första världskriget

Under kriget var det ont om mat, trots att det fanns pengar. Detta var pga. distributions-svårigheter. Dåvarande statsministern fick heta Hungerskjöld, en lätt travestering av hans namn Hammarskjöld. Kristidsnämnden gick runt i husen och räknade brödkakorna. Folk var rädda för att deras "svarta" varor skulle upptäckas. Därför gjordes mycket matlagning o.d. på natten. Ransoneringen fungerade dåligt under detta krig. Men på den tiden fanns det åtminstone en hushållsgris och höns i varje hem. Vi låter en kvinna berätta om slakten.

"Slaktade gjorde vi själv. Både grisar och kalvar. Jag hade inte ont av det, jag fick alltid hålla i snodden, när de slog dem i huvudet eller sköt med skjutmasken. Vi fick värma vatten i källaren i tvättgrytan och bära det till ladugården, där vi slog det över grisen, som låg i ett stort tråg, så den blev skållad. --- Kalvar var inte så svårt, de var lätta. Man slog dem med en stor slägga i huvudet." (Andra världskriget)

Kriget innebar merarbete för kvinnorna när männen blev inkallade. Förutom ansträngd ekonomi, medförde detta att hela ansvaret för familjen och det arbete som nödvändigtvis måste utföras, lades på kvinnorna. De fick exempelvis bära koks, hugga ved, m.m.

När det gällde sjukvård fanns det här på Björkö en fru Karlsson, som troligen kom ifrån Hättan. Hon var gift med en småländsk handelsresande. På Marstrand fanns en doktor Lagerberg, som hade lärt upp fru Karlsson. Hur hon hamnade på Björkö vet vi ännu inte riktigt, men under första kriget var hon här.

Hon var duktig på många sätt, denna fru Karlsson. Här fanns ingen läkare i kommunen då, utan det fick antingen hämtas ifrån Marstrand eller Styrso. Fru Karlsson åkte omkring och hjälpte till på öarna. Hon gjorde en enastående insats under spanska sjukans härjningar. Hon var också duktig på att lyssna på lungorna och på att koka hostmediciner.

Herr och fru Karlsson
fotograferade i Marstrand
under ett besök där.

Fru Karlsson blev väldigt gammal och hennes dotter bor fortfarande här på ön. Herr Karlsson var en enastående "benlagare", som t.o.m. läkare rekommenderade. Herr och fru Karlsson arbetade var för sig, utan att blanda sig i varandras göromål. De tog mycket lite betalt.

1918 - 1919

1918 - 1919 härjade spanska sjukan hårt här på ön och många gick bort. I ett hem t.ex. dog tre stora starka karlar. Mest drabbades män och det var endast vuxna personer som drabbades. En del klarade sig genom sjukan.

SKOLKORT

1920-talet

Läraren hette Hans Lennart.

Omkring 1920

Tiderna började så sakteliga förändras. I en del hus här på ön började man sätta in en pump i köket, som pumpade upp brunnsvatten. I husen som byggdes omkring denna tid, gjorde man ofta ugnar i källaren i stället för i köken.

1928 kom det elektriska ljuset till Björkö. Detta innebar en lättnad för kvinnorna. Nu kunde de arbeta i rejält ljus långt in på kvällarna. De slapp också att fylla på fotogenlamporna och att sköta om dessa. Det betydde också att brandrisken minskade. Denna tidsperiod skall kompletteras med odlingen av grönsaker, konserveringens användning och jordbrukets utveckling i nästa delrapport. Också radions tillkomst skall då tas upp.

1930-talet

Här i skärgården märktes inte så mycket av depressionen, arbetslösheten nådde inte riktigt hit. Folk hade det jämförelsevis bra här på ön. Fiskarna hade det dock svårt, deras årsinkomster var låga. De som hade jord klarade sig bättre.

Utvecklingen av hjälpmedel fortsatte. Telefonen var vanlig och kaminerna började utvecklas. Vissa arbetsmöjligheter började dyka upp för kvinnorna, exempelvis som affärsbiträden. En telefonväxel och posten erbjöd enstaka arbetsmöjligheter, liksom bageriet.

Här skall nästa delrapport ta upp uthyrningen till badgäster och brevlådornas ankomst.

BAGERIETS ANSTÄLLDA OMKRING 1937

Övre raden från vänster: Sally Andreasson, Bagar'n Anders Kristoffersson, fru Karlsson, Elma Kristoffersson och Alf Antonsson.

Nedre raden från vänster: Sverker Kristoffersson, Magna Olsson, Verner Gillholm, Astrid Andreasson och Bengt Kristoffersson.

1940-talet, andra världskriget

Kriget började i september 1939, närmare bestämt den 3 september. Mörkläggnings genomfördes och en del förbud infördes. Man fäste särskilda s.k. mörkläggningspapper - som hade avpassats efter fönstren - på fönstrens insidor. På dagen lyfte man ner pappren och ställde dem åt sidan. Mörkläggningen rådde troligtvis i omgångar pga. det politiska läget.

Militären tog hotellet och Missionskyrkan här på ön i sin tjänst. De lade också beslag på dansbanan "Neptuni" den 9 april 1940. Militärer inhystes i husen. Tomma hus och vindar togs i anspråk, så togs t.ex. också Sten och Ingeborg Knutssons hus helt av militären.

Mat fick militären ifrån KA 4 och den tillagades i kokvagnar här på ön. I radion gick order om allmän mobilisering ut. Vissa truppslag och årgångar blev inkallade. Även fiskebåtar togs i tjänst, bland andra Poseidon från Björkö.

När männen kallades in, fick kvinnorna - som vanligt - klara sig själva. De ekonomiska omständigheterna var små och ovanpå detta kom kvinnornas gissel - ransoneringen. Det var dåligt med kaffe. Istället rostade man vete och kokade kaffe av detta, det blev klart och riktigt gott. Surrogat, bland annat E 4, fanns att köpa. Det mesta ransonerades, regeringen hade lärt sin läxa under första kriget och ransonerade denna gång snabbt. Även socker och tvättmedel var svårt att få tag i. Kötransoneringen trädde i kraft den 1 april 1940.

Även tyg och kläder var på kort. Därför tog man vara på all textil som man kom över. Av två mjölsäckar blev ett örngott eller också gjorde man handdukar av dem. Man sprättade upp säckarna och kastade ihop dem för hand. Sedan satte man på virkade spetsar. Saltsäckar sydde man handdukar av för de var så små.

SKOLKORT

1930-talet

Koks var ransonerat. Hur det var med fotogen, minns vi inte riktigt. Spritköken hade man mest i reserv, till matlagningen användes i huvudsak köksspisen eller elplattan. Ved var det inga problem att få tag i. S.k. flängved använde man till ugnen. På varven kunde man köpa ekbitar och ha som ved. Annars så fanns det vrakved.

Här på Björkö förberedde man en eventuell evakuering av kvinnor och barn. Bl.a. packades sängkläder, kläder och mat ner i säckar. Dessa lämnades in till militära förråd. Detta upplevde man som otäckt, Björkö var ju utsatt pga. sina militära anläggningar.

Alla som var hemma och inte fyllde en oersättlig plats, blev kallade till Civilförsvaret. Bl.a. fungerade kvinnorna som telefonvakter i telefonväxlar och andra var ordonnanser m.m.

Röda Korset startades här på ön 1940-41. Det startades av en allmän önskan att göra en insats. Bland initiativtagarna var fröken Agnes Bengtsson, Sofia Hansson, Ester Martinsson m.fl. Man hade symöten där det man tillverkade sedan såldes på auktion. Pengarna gick till hjälpverksamheten, troligen. Man stickade vantar, halsdukar och ansiktsskydd till bl.a. Finlandshjälpen och våra egna män.

Många s.k. Finlandsbarn kom hit till kommunen och ön. Dessa barn var här först en tid, sedan åkte de hem igen. Ibland kom de tillbaka en andra omgång. Även norska barn fanns här.

Den 7 maj 1945 kapitulerade Tyskland och den underbara freden kom. Alla var glada och det var fest. Aldrig mera krig, sade man. Man såg fram emot bättre tider. Fisken fanns i mängder och förtjänsterna blev därefter.

Röda Korset samlade också ihop pengar till en bastu, som byggdes strax efter kriget 1946. Där fanns också karbad. En kväll i veckan var där bastu för damer och en kväll för karlar. Skolbarnen badade på skoltid. Det fanns ett stort behov av bastun, eftersom badrum var ovanliga. "Amerikanarnas" badkar kunde hyras för bad innan och det kostade 50 öre per bad omkring 1936.

1945 - 1950

Allt började gå framåt. Bl.a. hade man startat en barnvårdscentral på Öckerö. Några tyckte inte om detta, utan ville sköta sitt själva. Men man lät vaccinera sina barn på vårdcentralen. Omkring 1940 fick man en diakonissa på Björkö. Den första var syster Alice, som bodde hos Ingeborg Johansson. Sedan kom syster Karin och hon bodde hos Emmy Ivarsson.

I januari 1948 kom barnbidraget. Man fick cirka 60 kronor per barn och kvartal. 1947 kom den behovsprövade änkepensionen, vilket gjorde en avsevärd skillnad för de kvinnor som blev ensamma.

SKOLKORT

23 september 1946

Lärlarinna: Agnes Bengtsson. Övre raden t.v.: Roger Jonsson, Herbert Alexandersson, Sven Knutsson, Bert Eriksson, Alf Mattsson, Ove Olsson, Stig Gillholm, Åke Olausson, Hans Holgersson, Henry Johansson, Åke Johansson, Lennart Mattsson, Kennet Axelholm/Gisselholm och Göte Svensson. Sittande: Ann-Marie Larsson, Gun-Britt Samuelsson, Viviann Gillholm, Stina Holgersson, Birgitta Olsson, Tulli Karlsson, Berit Eriksson, Ulla-Britt Johansson, Evelyn ..., Kennie Bengtsson, Gull-Maj Olsson, Lilian Olsson och Kerstin Olsson.

Under slutet av 1940-talet och början av 1950-talet fanns det ett silsalteri på ön, vilket gav kvinnorna arbetsmöjligheter. Många tog anställning i stan under detta decennium.

1950-talet

1950-talet var i stort sett ett gott decennium. Det var mycket bra ur fiskarsynpunkt. Inkomsterna och välståndet ökade. Ännu fler unga flickor tog plats i stan nu.

I slutet av 1950-talet kom kommunalt vatten och avlopp hit. Detta spreds långsamt runt ön, i Västergård fick man vatten och avlopp 1966. Vattnet kom ifrån Göteborg.

1950 invigdes den nya skolan vid Badhotellet. En deltagare i cirkeln skriver följande: "Den 20 januari 1950 började vi i den nya skolan, som byggdes på fotbollsplanen vid Hotellet. Den var inte invigd då, men vi fick börja ändå. Invigningen skedde sedan den 18 mars 1950."

1957 invigdes Björkö kyrka. Den första som döptes i den var Morgan och Gun-Britt Gillholms flicka. Till minne fick hon en dopsked av symötet. Det första brudparet var Vivi-Ann och Sven Knutsson, de fick en andaktsbok av symötet som minne.

Redan 1930-31 hade kvinnorna på Björkö startat ett symötet för kyrkan. Under många år träffades de hos Berta Samuelsson och sydde för kyrkan. Så kvinnorna arbetade i 27 år för att få ihop pengarna till kyrkan. Kyrkan blev verklighet också med hjälp av privata donationer.

I slutet av 1950-talet, tror vi, kom kommunens kursverksamhet igång. Tidigare hade endast kurser drivits i privat regi. Mer om detta i delrapport 2.

1955 fick vi ett bibliotek här, men det berättar vi också mer om i delrapport 2.

1960-talet

Under några få år drev Göte Karlsson en syfabrik i lokalen ovanför Strandkassan här på Björkö. Detta skall vi forska vidare i till nästa rapport.

FOTON FRÅN GÖTE KARLSSONS SYFABRIK PÅ 1960-TALET

Fisket gick nu sämre, sillen minskade och fiskeinkomsterna blev sämre, så sakteliga började samhällets struktur att förändras.

ATP blev verklighet 1960. De flesta fiskare undanbad sig dock denna, eftersom de fick betala den själva. Så de skaffade sig privata försäkringar. 1962 eller 1963 blev de dock tvungna att gå med, eftersom de annars inte kunde vara sjukförsäkrade.

Den 7 februari 1967 fick vi färjeläget vid Grönevik. Väg hade anlagts från samhället till färjeläget. Nu kunde man ta med sig bilarna hem, innan hade man ställt dem på Hisingen. Vi fick också taxi på ön. Den drevs av Otto och Anna-Lisa Knutsson fram till 1979.

Nu kunde många pendla till och från jobb i stan, många tog jobb på Volvo. Därmed förändrades livet här på ön.

En viktig förändring ur kvinno synpunkt var att man nu inte behövde bo i stan, när man väntade tillökning i familjen. Nu åkte man till Mölndals lasarett när tiden var inne för barnets födelse. Den första som tog taxi till Mölndal i den här situationen, var predikant Berglunds fru.

60-talet skall kompletteras med TV:n, sophämtningen, frysen och grundskolan.

1970-talet

Nu blev det vanligt med bilar på ön och det blev populärt att ta körkort. Ofta jobbade både kvinnor och män utanför hemmet. Hus växte upp överallt på ön och det blev en stor inflyttning hit.

1971-71 fick barnen skolmåltider i skolan. 1975 byggdes den nya skolan och i den inrymdes även ett skol- och folkbibliotek. 1977 var den fina idrottshallen klar, den ligger i anslutning till skolan.

Efterord

Den här samhällsbeskrivningen är ingalunda komplett. När vi i cirkeln arbetade med den, kom vi ihåg mer och mer. Därför skall den kompletteras undan för undan. Mest gäller detta tiden efter första världskriget, då hade vi också kommit i tidsnöd varför den tiden är mycket kortfattat beskriven.

Vi har skrivit ut vissa ämnesområden sist i varje tidsperiod. Dessa har vi för avsikt att ta upp till diskussion. Några av de här områdena känner vi inte till så bra, det gäller t.ex. Göte Karlssons syfabrik. Därför är vi tacksamma för upplysningar som hjälper oss i cirkelarbetet. Även nya cirkeldeltagare är varmt välkomna.

Å cirkelns vägnar

Rita Palo-Blom

B. Intervjuer inom gruppen

1. Evy Eriksson, f. Johansson

Klarviksvägen 5

430 94 Bohus-Björkö

1983-05-23

Jag Evy Inga-Lisa Eriksson, född Johansson, kom till världen i vårmånaden maj den 15 1926, när allt sprudlade av liv i naturen. Jag föddes i Göteborgs förlossningshem, på grund av att min mamma fick ett tvillingpar fem år tidigare, som föddes hemma i hemmet och det avlöpte inte så bra. Så mamma åkte till stan och fick mig, som inte var så vanligt på den tiden. Hon fick fyra barn till efter mig, därav ett tvillingpar till. Min mamma hette Olga Maria Kristina Johansson, född den 4 juli 1895. Hennes föräldrar var Susanna Maria Andreasson, född Olsson den 14 december 1859 på Björkö Sörgård, dotter till Kristina Svensdotter född 27 januari 1830 på Öckerö Sörgård. Gift den 15 juni 1855 med hemmansägare Ola Christensson Björkö Sörgård, född 2 november 1810.

Min mammas pappa hette Olof Martin Andersson, född 23 december 1856. Susanna och Olof gifte sig den 24 maj 1884 och de var alltså min mormor och morfar. Jag kommer inte ihåg min mormor så mycket, men min mamma har talat om att hon var rätt så sträng av sig. Hon dog 1932, blev alltså 73 år gammal. Däremot min morfar kommer jag ihåg lite mer, han kom ofta knallande över berget hem till oss. Minns särskilt att han hade en liten plåtpillerburk i fickan med eukalyptuskarameller i och det bjöd han oss barn på, men dom var skarpa, så vi tyckte inte så mycket om dom. Min morfar blev 82 år gammal.

Min pappa som hette Hjalmar Emanuell Johansson var född den 18 juli 1889. Min mamma och pappa gifte sig den 4 september 1920. Pappas far och mor hette Inger och Johannes Andreasson, de var ej födda på Björkö, farmor var född på Tjörn och farfar på Orust. Kommer ej ihåg dem, för de var döda innan jag föddes.

Pappa var fiskare, som de flesta ute på öarna. Han hade en fiskebåt som hette Ståle, som ägdes av pappa och hans bror. Dom gick ut och fiskade för det mesta på måndag och i regel inte hem förrän lördag eftermiddag. Och då fick ju mamma klara av allt hemma, det var ju inte så enkelt som nu, med att bara trycka på knappar och vrida på kranar.

Vi var en stor familj, 7 barn, mamma och pappa och en piga, som det hette förr. Mamma hade ju hjälp förstås, men ändå blev det ju mycket att göra för allt var ju så obekvämt. En bror till mig, som hette Elon, en av tvillingparen - var utvecklingsstörd, så det var nästan en person som fick sköta honom. Mamma fick sju barn på tio år. Ingegerd och Holmfrid födda 1921, Evy (jag) 1926, Greta 1927, Rosa och Elon 1930, Gullan 1931. Min bror Elon dog 1936 och blev sex år gammal. Det blev alltså en avlastning, för han var ju sjuk hela sin korta levnad.

Kvinnorna förr fick ju stå för allt som skulle göras, för dom var hemma. De fick sköta om alla inköp under veckan och de mesta inhandlades på ön. Det fanns ju saker som man fick åka in till stan och handla, men det blev väl inte så ofta. Då fick vi åka med ångbåt nerifrån hamnen kl. 07 på morgonen till stan, och för det mesta hem ifrån stan kl. 14 på eftermiddagen. Vi fick väl inte åka med så ofta, det var om vi skulle ha nåt som vi skulle prova t.ex. skor eller dylikt. De mesta kläderna sydde mamma själv. Hon kunde sy

flera klänningar på en dag, men de blev nog inga krusiduller på. En av våra grannar, som vi ofta var ihop med, kom ofta in och frågade ”Hur många klänningar har du sytt idag, Olga?”, och det kan vi prata om än i dag. Vi var glada för det minsta vi fick, om det inte alltid passade så bra, och så fick vi ärva av varandra och det kanske inte var så roligt alla gånger, men det var bara så.

Stickades gjordes det mycket med jumprar, kofter, strumpor, sockor, och vantar. Långstrumpor glömmar jag aldrig, för dom kliade så förskräckligt på benen, det fanns inga flickor som skulle ha långbyxor då, som jag minns.

Baka gjordes det för det mesta varje vecka, det blev limpor och även lite kaffebröd. Grovt, hårt bröd bakades några gånger om året och det blev i stora ugnen på öppen låga. Då hade vi hjälp av tanter som gick omkring i husen och hjälpte till. De började tidigt på morgonen och höll på långt fram på dagen, innan det blev färdigt. Degen sattes i stora trätråg för att jäsa, sen knådades degen och gjordes till små runda bullar, som kallades för ämnen, och kavldes sedan ut till runda, tunna kakor med ett litet hål i mitten. För när det var färdigbakat i ugnen, skulle det hängas på en stång på vinden till förvaring. Sen var det bara att gå och hämta, när det behövdes. Det åts mycket hårt, grovt bröd förr, och framför allt fiskarna kunde ha det mycket länge i sina båtar, utan att det möglade. Även vita och mörka, mjuka kakor bakades i samma ugn.

Vi hade som barn för ofog att stryka smör på det hårda brödet och lägga det i vatten, så att det blev lite mjukt. Sen åt vi det med lite socker på och det var jättegott, tyckte vi. Mjölet och sockret köptes löst i säckar.

Tvätt blev det ju gott om, men på vintern blev det bara det nödvändigaste som tvättades och för det mesta blev det vittvätten som sparades till våren och sommaren. Allt vatten skulle ju bäras från en brunn, för det fanns inget vatten inne. På sommaren tvättade vi för det mesta vår vittvätt i en stor damm, som låg en bit upp i berget. På kvällen före gick vi upp med tvätten för att blötlägga den i stora baljor, då fanns det blötlägningsmedel och det skulle ligga i det vattnet över natten för att smutsen skulle lösas upp. Det fanns mycket sånt medel t.ex. Henko, Orno och Per, som jag kommer ihåg.

Dagen efter på morgonen skulle det tvättas, då fanns det en stor gryta som kläderna skulle läggas i för att koka och då fick vi elda under grytan. Vi barn fick gå och plocka grenar och torra kvistar för att elda med, för vi skulle ju göra någon nytta, vi också. Så hade vi kaffe, saft och smörgåsar med oss, som vi drack i gröngräset emellan kokningen och tvättningen av kläderna. Kläderna fick tvättas för hand på en tvättbräda och det var ett verkligt slitgöra och sen skulle det sköljas riktigt ordentligt och i sista sköljvattnet, skulle det vara något som hette blåelse, som kramades i. Det kanske var något sorts blekmedel.

Sedan hjälptes vi åt att lägga det på tork på buskar och gräsplättar. Sen skulle tvätten läggas ihop för att manglas och det var en mangel, som man fick stå och veva för hand och det kunde bli ganska jobbigt.

Vi bodde ju i bergena, som inte var någon riktig väg till, så allt som skulle hem, koks och ved m.m. fick bäras upp.

Mjölkhämtningen var också något som skulle göras varje dag, för den inköptes hos

bönderna. Så varje kväll vid 7-tiden skulle vi barn turas om att gå och det kunde bli riktiga balunser ibland vems turen var, på vintern hels, för det var ju mörkt och det var inte så många lyktor som nu. Sista mjölkstället som vi hade var hos Rikas Calles eller

Också utedasset, som vi hade, låg en bra bit ifrån huset. Det var mörkt och kallt på vintern, så för det mesta gick vi två och två för att ha sällskap och så fick vi ha en lykta att lysa oss med.

När det blev lördag och fiskebåtarna kom hem, skulle vi ju alltid gå och möta pappa. Det var alltid lika spännande var gång dom kom hem, för då sprang vi på kapp bort till Strålebryggan. För dom hade en egen sådan med bod till, som det fanns nät och garn och olika grejor i, som hörde till fisket. Men det första skulle vi gå i skansen, det var där nere under däck, som dom sov och åt sin mat under veckan. Så smög vi oss till fars tina. Det hade då alla fiskare och hade sin mat i, som fylldes varje vecka hemifrån. Vi var nyfikna på om pappa hade köpt något gott i stan eller Skagen, för det gjorde han för det mesta, det var lite frukt, karameller eller kandelsocker. Hade dom varit i Norge på våren, köpte han även små presenter till oss. Jag har faktiskt kvar små saker ännu och det är ju roliga minnen. Sen när vi kom hem, skulle vi äta middag och det blev för det mesta färsk fisk av något slag och sen var det disken efter, städningen gjordes på förmiddagen så allt skulle vara rent och prydligt till lördag och söndag.

POTATISSKÖRD I LYCKAN

På eftermiddagen skulle det drickas kaffe med färskt bröd och ost på. Sedan i "mörtningen" (skymningen) skulle vi festa på det som pappa hade köpt hem. Han tände en brasa i kakelugnen och vi delade på äpplen och apelsiner i fyra delar. Vi fick lägga dom i en skål och så fick vi en bit av varje frukt, några karameller eller kandelsocker-bitar. Så festade vi på detta och det kallade vi för fruktstunden. Detta minns vi och talar om än, när vi träffas.

Söndag kom och då skulle vi upp till söndagsskolan, som de flesta barnen gjorde då, och det var också roligt. Den började klockan halv tio på morgonen och om vi skulle iväg en fem, sex stycken, så var det ju att göra både mat och påklädning. Sjöng gjorde vi mycket och hade textböcker med olika bibel berättelser i till dom större barnen, till dom mindre fanns planscher att titta på som vi tyckte var vackra. Så hade vi små böcker som vi klistrade in små bilder i.

Min första söndagsskolelärarinna hette Klara Alexandersson, hon lever än i dag och är över 90 år. Sånger som vi sjöng ofta var "Jag älskar söndagsskolan och villigt skyndar dit", "En solglimt, en solglimt, hjälp mig, o Jesus, att vara en solglimt, en solglimt, lysande var jag går", "Jesus älskar alla barnen, alla barnen på vår jord, gul och röd och vit och svart, gör det samma har han sagt. Jesus älskar alla barnen på vår jord" och den vanligaste förstås "Tryggare kan ingen vara". Vi samlade också in pengar till negerbarnen och då fanns det en sparbössa som det satt en liten negergosse på och när vi lade på vår slant, så nickade han så fint som tack och det var ju väldigt spännande.

Hemma byggde dom också en lillstuga och då var jag inte mer än fyra år och det minns jag, för det var så spännande. För vi flyttade upp dit varje sommar för att vi skulle hyra ut till badgäster i vinterhuset. Då fick vi hjälpa till med att bära upp saker som vi skulle ha. Men det var ju bara roligt, för det blev ju något helt annat varje sommar, då vi flyttade till landet, som vi tyckte. Det fanns ett kök och rum nere och två rum på vinden, och där låg vi. Detta tyckte vi var jättekul.

Vi var ofta ihop med andra barnfamiljer. På somrarna packade vi korgen med kaffe och dopp och gick ut i markerna och ibland tog vi ekan och rodde till någon holme och badade.

På jularna skulle man ju träffas både med släkt och goda vänner, och då fick man ju vara inne och ha trevligt. Då lekte vi, både gamla och unga, vi lekte ofta "gömma nyckel" och "hands opp", och så spelade vi och sjöng.

Söndagsskolans julfest inte att förglömma, den hade vi alltid på juldagens eftermiddag och då hade vi övat flera söndagar före, med sång och uppläsning m.m. Och då hade vi förstås fått nya klänningar, och då var det fest, ska jag säga. Vi fick även en påse med gott och en jultidning.

Före jul skulle vi åka med en fiskebåt på söndagseftermiddagen och då var det flera familjer med även då. För det mesta skulle vi in på något café att dricka något med bulle till och det är en sån grej, som man kommer mycket väl ihåg.

Sen kom skolåldern och allvaret. Hösten 1932 började jag småskolan, vi var 18 stycken elever, 13 flickor och 5 pojkar. Vår första fröken hette Märta Östergår, som började sin första lärartjänst på Björkö. En vecka började vi kl. 8-13 och den andra veckan 13-18 och vi hade då en halvtimmas matrast plus några småraster. Det fanns ingen skollunch då, så vi fick allt springa ganska så fort hem, om vi skulle ha något att äta. Fast ibland kunde vi ha lite smörgåsar med.

Efter skolans slut hade vi ju lite läxor, som vi skulle kunna, för respekt hade vi för våra lärare. När vi inte kunde läxan ibland, fick vi stå i skamvrån och det var inte så roligt. Fick väl hjälpa till lite med disk och gå lite ärenden, annars var vi ute och lekte eller hos någon kamrat. Vi var ju många hemma, så vi kunde ju allt förströ oss ändå. Så många leksaker hade vi inte, men vi byggde hyddor med stolar och filter till tak och så lekte vi där under.

När vi kom upp i tredje klass hade vi även slöjd och den hade vi på kvällarna mellan kl. 16-20, två gånger i veckan. Då fick vi lära oss att sy, virka och sticka. Vi började med en slöjdpåse, som vi fick sy för hand, och som vi hade våra handarbeten i sedan.

Kommer inte ihåg om pojkarna hade någon träslöjd eller annan slöjd.

Efter sex år i skolan fick vi fortsätta med fortsättningsskolan i två år, fast bara sex veckor varje gång. Ett år hade vi slöjd och nästa år sex veckor skolkök. Laga mat och baka var roligt, fick även lära oss att duka och servera och tvätta.

När jag kom upp i 13-18 årsåldern, fick alla som ville vara med i juniorerna, en ungdomsgrupp i Missionshuset, där vi samlades en kväll i veckan och hade det mycket trevligt. Det varierade mellan bibelstudium, symöten och programkvällar med olika aktiviteter. I bland fick vi göra program för dessa kvällar själva, vi hade ofta frågetävlingar och det var alltid spännande. Vår-, höst- och luciafester hade vi offentliga och då hade vi även servering.

När jag var fjorton år, fick jag min första riktiga plats som barnflicka. Men fick även hjälpa till med lite av varje, när det gällde hushållsarbete. Eftersom min matmor var lite sjuklig, fick jag ofta sköta hushållet för hennes man. Det kunde bli besvärligt många gånger, särskilt minns jag att hitta på olika middagsrätter. Första lönen tror jag var 15-20 kronor i månaden. Efter några månader övergick jag till affärsyrket, men fick även då vara med i hushållet. Affär tyckte jag var roligt. Då fick vi stå och väga allting, fanns inte så mycket paketerat på den tiden. Arbetade i affär i ungefär sex år.

År 1946 fick jag gå i en hushållskurs en hösttermin på Jönköpings folkhögskola, det var min första tid hemifrån och det var nyttigt att få träffa andra människor och få ta ansvar om sej själv. Vi var ifrån så gott som hela Sverige. Har kontakt med en del ännu.

Efter denna kurs fick jag plats i en familj i Göteborg, men trivdes inte så bra med hushållsarbete, så jag stannade inte så länge där, utan längtade faktiskt till affärsyrket igen. Så jag fick plats i Konsum i Göteborg, fick hyra rum hos en gammal tant, som var ganska nyfiken av sig på Haga Kyrkogata. Så fort hon fick höra att det kom främmande, fick hon alltid något ärende in. Men vi fick snart en lägenhet på Drivhusgatan, ett rum och kök med matvrå. Det första året bodde vi fyra syskon där, men det gick bra, för det var roligt att sköta oss själva. Så gick mamma med oss och köpte en del möbler och det fick vi ta på avbetalning. Det bästa var ju att det fanns badrum med toalett och varmt och kallt vatten. Flera bekanta bodde i samma kvarter, så vi var ihop och hade trevligt ibland.

Vi började affären kl. 08 på morgonen och slutade kl. 18 på kvällen, så det var en lång arbetsdag. Även lördag och söndag hade vi öppet, för det var en bröd- och mjölkaffär jag stod i. Men det var inte alla söndagar som jag jobbade. För det mesta åkte vi hem över helgen och då samlades hela familjen. Och då var vi fullvuxna och den ena efter den andra av syskonskaran, skaffade sig fästemen. Så det kunde bli rätt många över en helg. Mamma och pappa var för det mesta uppe först på söndagen och eldade i spisen och kaminen och satte på kaffepetter, ibland fick vi kaffe på sängen. Under veckan fick vi stå upp ganska tidigt, så vi låg ju så länge vi kunde på söndagsmorgon.

På lördagskväll var det sångövning och då skulle vi träffas där och efter samlades vi i hamnen och drack kaffe eller var ute och promenerade. På sommaren hade vi faktiskt en vecka semester. Min första långresa var till Värmland med ett par jobbkompisar och då åktes det tåg.

2. Anna-Lisa Knutsson, f. Johansson

Bångegårdsvägen 4
430 94 Bohus-Björkö

1983-03-13

Föräldrarna hette Oskar och Lovisa Johansson, Björkö Sörgård.

Oskar var född i Göteborg, men han växte upp på Björkö. Hans biologiska föräldrar är okända för Anna-Lisa, men hon minns hans fosterföräldrar, dem betraktar hon som sina farföräldrar.

Lovisa var ifrån Gravarna, dvs. nuvarande Kungshamn. Morföräldrarna var döda när Anna-Lisa föddes, så av dem har hon inget minne. Lovisa och Oskar träffades troligen, när Oskar var i Kungshamn med anledning av fisket. Lovisa var herrsömmerska och sökte sig till Göteborg, där hon arbetade en tid. Senare arbetade hon bl.a. också på Hälsö.

Den 2 maj 1912 gifte hon sig med Oskar och de bodde den första tiden i Oskars fosterhem, dvs. hos Marja i Myra. Där fanns ytterligare en fosterpojke, han hette John. Efter en tid byggde de ett hus i Sörgård, nuvarande arkitekt Olofssons hus. I det huset växte Anna-Lisa och hennes tre systrar upp. Oskar var fiskare i hela sitt liv, men under sina sista år småfiskade han bara.

Anna-Lisa har inte så många minnen ifrån tiden före skolan. Men hennes lekkamrater var Eivor Karlsson och Sonja Pettersson.

- Jag minns när jag var liten, att min storasyster hade ett par väninnor, som kom hem till oss. De hade symöte, men jag fick gå och lägga mig, eftersom jag var så liten. Då hade vi lampor, men det fick bara vara tända på ett ställe. Vi hade en lampa, som vi kallade "rajolampe", den gick på fotogen och den lyste och värme väldigt. Den sattes mitt på bordet och så fick flickorna sitta runt omkring och sy. Jag tyckte det var spännande att få ligga där och ly på vad de sade. Oj, oj, det tyckte man var intressant.

Men förr gjorde ju de gamle alltid så att när det började skymma på eftermiddagarna på vintern och hösten och våren, så skulle de alltid gå ut och hälsa på i stugorna. Som liten fick jag då alltid följa med och sitta där, när de diskuterade och satt och pratade. För då skulle man inte tända så tidigt, utan man skulle spara på oljan. Så satt de där i mörkret och pratade, medan det brakade i spisen. Det var väldigt fint och hemtrevligt. Jag brukar berätta ibland för mina barn, hur man gjorde förr i tiden. Hur man gjorde så och så, hur ljuvligt det var och så. Inget jäkt och inte bråttom, nu har jag som ensam så mycket att göra att, kära barn, jag hinner inte med hälften, tycker jag.

I från skoltiden minns Anna-Lisa att hon vid ett tillfälle fick ett skärt muslintyg av en faster. Av detta sydde Lovisa en jättefin examensklänning.

Hon berättar också om en utflykt till Sillvik tillsammans med föräldrarna och badgästerna i huset. De rymdes alla i faderns kåg och seglade till Sillvik. Där bodde en gammal tant, hon hette Kristina.

- Hon hade en vattenkälla, det vet jag. Den rann och det kallades källvatten. Ni får gå upp och ta vatten i källan, sade mamma. Ja, och vattnet det kom upp så det blev som en

liten brunn, där det rann jämt. Det var så mycket sand där, vet du, och vattnet var så rent och det var så klart.

- Vi hade ett spritkök med oss och kokade där och hade bullar och lite sådant där med oss. Vi var nästan där en hel dag. Badgästerna tyckte det var väldigt roligt. Det var en högtid varje sommar.

- Min mamma var ju ifrån Gravarna och hon hade en faslig längtan, så någon gång då och då åkte vi dit. Vi åkte inte till stan först för att komma med de stora ångarna, dvs. Albrektssund och Bohuslän och allt vad de hette, utan vi ringde till Marstrandsbolaget - jag tror det hette så - och så fick vi fråga om de ville "borda".

- Då så tog det ett par timmar ifrån stan till Björkö. Jag vill minnas att båten gick klockan sju ifrån stan, en kunde ju inte komma till stan så tidigt. Så ringde vi och frågade om de ville börda mellan Björkö och Hälsö. Då hade pappa den store jollen och körde oss, ja, vi seglade ju ut och låg där i fjorn. Så kom då den store ångaren och tutade när han fick se oss och stannade upp. I mitten på båten var en lastöppning och där tog de emot oss och segade upp oss, så att vi kom ombord. Om det var dåligt väder så vågade vi inte gå. Men det gick fint och det gjorde vi ofta, ofta. Jag minns att vi inte var i Gravarna förrän klockan sex på kvällen. Båtarna hade ju frakter till allihopa, det började först i Marstrand och fortsatte sedan hela vägen upp. Lasta av och lasta på. Det fanns ju inga bilar eller sådant, utan all last kom ju på dessa stora båtar.

Anna-Lisa läste två dagar i veckan hos Hellström på Öckerö, det var tisdagar och fredagar. Konfirmationen ägde rum vid Mikaeli och till den fick Anna-Lisa en svart klänning, svarta skor och strumpor. Hon fick också en ljusgrå kapp. Konfirmationen gick bra, men på den tiden firades inte denna såsom sker idag. På söndagen, när man fått nattvarden, fick man inte gå ut mer den dagen.

Efter konfirmationen passade Anna-Lisa barn, bl.a. var hon ett år i Göteborg. Hon arbetade dessutom också i olika kiosker här på ön. Otto träffade hon på Knutssons dansbana. Men hon var strängt hållen och senast kl. 22.00 skulle hon vara hemma, detta gällde ända tills hon var 18 år gammal. När hon var 17-18 år hade hon och Otto stadigt sällskap. På sin 18-årsdag fick hon en byrå av Otto, som han hade snickrat själv. I byrån fanns en spegel med initialerna A-L infällda med mörkt trä i ramen. Trots detta var inte Anna-Lisa presenterad i Ottos hem, men det var han i hennes hem.

- Jag vet också att vi hade en gammal tant, som bodde nedanför vårt. Det lilla huset som ligger nedanför Olofssons, du vet, alldeles vid vägen. Där städade jag ibland förr på slutet av veckan, om det var var vecka eller varannan, det vet jag inte.

- Tanten var så snäll och hon sade till mig: "Anna-Lisa, om du stannar här och hjälper mig, så ska du få detta huset av mig". Men så kom Otto emellan och så blev det inte så. Men i alla fall, när jag hade städat, så eldade man i spisen i köket och det sprakade. Det var fram mot kvällningen, vid fyratiden och det började mörkna. Hon satte på kaffet och jag gick ner till bageriet och handlade. Alltid mandelbullar för de tyckte det var så gott. Det skulle jag alltid göra, varje gång jag hade städat. Och där stod kaffet och kokte ifrån det jag gick därifrån tills jag kom tillbaka. Och det gick ju inte så fort ner till hamnen och tillbaka, men där stod kaffet och kokade, och när jag då kom så lyfte hon av kitteln. Tänk vilket kaffe! Oj, Oj!

Den 24 september 1941 förlovade sig Otto och Anna-Lisa. Då blev Ottos syskon hembjudna på kaffe med dopp till Lovisa och Oskars. Bl.a. serverades tårta och hembakat kaffebröd.

Den 19 september 1942 firades bröllopet här i Västergård. Anna-Lisa hade en vit brudklänning och brudslöja. Hon bar också krona och i brudbuketten var det rosor. Pga. ransoneringen bjöds det på stekt rödspätta. Som förrätt hade smörgåsbord serverats till de uppskattningsvis 50-talet gästerna. Maja Persson hade lagat maten och Gösta Ljungkvist serverade. Prästen hette Björkkvist och vigseln skedde i brudgummens hem. Det spelades och dansades, spelman var Ville Olson allmänt kallad Stamme-Ville. Trädgården var full av folk och brudparet ropades ut ett flertal gånger. Salut sköts med gevär.

Anna-Lisa visste att hårt arbete väntade henne, men hon tyckte att det skulle bli roligt att få arbeta med djur, eftersom hon alltid hade älskat djur. Emma - Ottos mor - var borta och kvar fanns Knut, Ottos pappa. Mot löfte att ta hand om Knut fick Otto och Anna-Lisa överta gården. Knut och Anna-Lisa kom bra överens, så det vållade aldrig några problem.

- Efter vad jag har förstått, så hade ni stora marker?

- Ja, marken är ifrån vårt och rätt ner hela vägen förbi Stens, Esters och Violas och Göstas och allihopas. Det går en remsa hela vägen, rätt upp till Huvudet.

- Brukade ni den marken också?

- Jajamensan, nere i Vivis, Huvudet och Slaktarva'n och Huvudmossen var två s.k. intag. De var inhägnade av gärdsgårdar.

- Odlade man något där eller var det bara hö?

- Nej då, de odlades. Man satte potatis och sådde havre, vete och sådant där. Så hade vi kvarn, så vi malde mjöl uppe på gården här. Kvarnen var maskindriven. Under kriget var det kuponger på allting, köttkuponger, kaffe- och mjöl kuponger. Vi hade ju aldrig någon brist på det i och med att vi sådde och malde. Men vi var tvungna att lämna in kuponger till kristidsnämnden, som var på Hönö. T.ex. att vi malt så och så mycket, men jag bakade i stora ugnen av det mjölet. Det var sammalet mjöl, som vi siktade med en sikt. Sedan så kom ju folk ifrån olika ställen, både ifrån Hisingen och öarna runt omkring, och bad att få en säck mald. Vi tog betalt per kilo som maldes.

Vi bönder hade det ju bra på ett sätt, vet du, för vi lade ju in en gris. Men det är klart att vi fick ju inte köpa någonting då. Men vi hade ju den grisen och så kanske vi lade in en kalv ibland, om korna fick två kalvar så behöll vi ju den ena. Men det var inte vanligt att de fick två kalvar.

- Slaktade gjorde vi själva. Både grisar och kalvar. Jag hade inte ont av det, jag fick alltid hålla i snodden, när de slog dem i huvudet eller sköt med skjutmasken. Vi fick värma vatten i källaren i tvättgrytan och bära det till ladugården, där vi slaktade. Vi bar det kokande vattnet dit och slog det över grisen, som låg i ett stort tråg så den blev skållad. En gång minns jag att när vi slog vatten på grisen, så reste han på huvudet och

arra, då sprang jag för det tyckte jag var otäckt. Men då hade det troligen blivit någon luftblåsa i halsen, när de stack grisen.

- Det var en som hette Andres Kristofferson "Bagar'n" här nere, han som hade bageriet, som gick runt och slaktade. Han var många gånger hemma också, men den här gången var de hos en på ett annat ställe. Det var där nere som Astrid och Lille-John bor.

- I alla fall så var de där och slaktade, men Otto var inte med. Det var Bagar'n och någon mer. Så hade de skjutit grisen och så skulle de gå efter vattnet och lät grisen ligga så länge. Men när de kom tillbaka med vattnet, så hade grisen sprungit bort. Masken hade inte gått in tillräckligt, så grisen hade klarat sig.

- Kalvar var inte så svårt, de var lätta. Man slog dem med en stor slägga i huvudet.

- Då när vi hade mat ifrån militären så hade vi sådana massor av grisar, för vi fick ju hur mycket mat som helst ifrån Kronan. Vi fick den maten för att Otto skulle köra upp provianten till Kronan. Vi köpte grisarna och vid två olika tillfällen, så hände det att en som inte hade fått så mycket mat, en sådan där liten, liten gris, fick vi billigt på köpet. Han kunde ju aldrig äta ihop med de andra för de knuffade ju bort han. Så dem fick vi ju föda upp bredvid och de blev så tama. Den ena hette Jonas, det minns jag, men jag hoar inte vad den andra hette. Vi hade dem i trädgården och det var inte klokt, så klok dessa två grisar blev. De gick bara där, men en gång så vet jag att grinden - för vi hade grindar då - inte var stängd och en hade kommit ut. Och jag gick och leta och ropade på han. Jonas ropade jag och så kommer han, öff, öff. Då hade han varit hos Irma och dem där nere. Så han kom när jag ropade på han.

- Jag minns en gång amerikanan kom och sade att jag får väl titta på den där berömda grisen. Han stod här vid första grinden och grisen var uppe vid hönshuset. Ropa nu på han, så får jag se om han kommer. Och vi ropade och grisen kom. Amerikanen tyckte det var jättekonstigt och när vi hade kliat grisen lite grann, så gick han ju igen. Så ropade vi på honom och han kom igen. Då sade amerikanan att det var då märkvärdigt, är grisar så sluga, då är vi ju sämre än svin. Det lät så roligt.

- Jonas fick alltid kovarm mjölk, så när vi mjölkade och kom med mjölken, då blev han så glad och kom i full fart mot oss vid grinden. Så gick vi ner i källaren, där vi hade mjölken, och då kom han ner för trapporna och fick sin mjölk. Vi tyckte det var roligt, men vi fick lämna den till slakteriet, vi fick inte någonting för den. Jag hoar inte om det var 25 eller 50 kronor, han gick till minkmat. Det är ju konstigt när han fick så mycket god mat. Men han blev aldrig riktigt stor, han fick ju bara go' mat, om man säger så.

- När det gällde gårdar och sådant så var man inte så noga förr. Nu kan du ta den biten, så tar jag den här. Så våran kulle där uppe, den hade vi ju. Den där Boströms hus står nu. Där var ännu som ett stort berg, det var så käckt när vi gick ut ifrån ladugården och så. Så hade Alexandersons istället en bit utav våran trädgård. Men när Krister köpte detta, så landmätare man det då. Då fick vi tillbaka det vi skulle ha och då tog de kullen där. Så Boströms har köpt sin tomt ifrån den gården, den var ju Rolfs. Det var ju landmätt och färdigt, men tills vidare får det vara som det är. Förr lade ju man gränsen där det var lättast att göra den, efter en väg eller bäck t.ex.

- Dagen började klockan fem och kvällsmjölka gjorde man alltid klockan sex. Då var

man kanske inte hemma förrän närmare sju och innan vi hade lämnat mjölken och tvättat alla mjölkflaskorna och gjort kvällsmat och så, var klockan som regel åtta.

- Mjölken lämnades varje morgon med sju-båten. I källaren hade vi stora cementkar med iskallt vatten, som vi ställde mjölkflaskorna i. Annars så höll sig inte mjölken.

- Jag kunde inte några av dessa sysslorna, när jag gifte mig. Utan jag har lärt allt efter gitemålet. Ester fick lära mig. När vi slaktade en julegris eller så, konserverade vi köttet. Det blev väl hundra burkar och på det blev många öppna och dem fick vi göra om. Oh, så jobbigt det var. Alla kotletter och allting sådant konserverade vi, det var kämpigt. Frukt konserverade vi också. Jag gjorde alltid leverpastej av all levern. Sedan så salta man och så skulle man då korva. Man saltade korven och sedan fick man lägga den i blöt. Vi hade ju mer än en julegris. Lungemos, lungorna och hjärtat koktes och maldes, det blev lungemos. Hur jag blandade det kommer jag inte ihåg nu. Man kokte och peppra och salta. Det hade vi ibland till potatisen. Annars så gjorde vi det, så det blev mera som kalvsylta eller liknande i skålar.

- Allt fläsk saltades ner. Grisarna skulle väga minst hundra kilo, annars var det ingen gris. Jag minns att Valborgs man hade en som vägde 125 kilo och då sade han att det var ena riktiga rävar. Han tyckte mycket om fett fläsk, ju större gris desto bättre var det. Flottet hade man på smörgåsar. Vi saltade lite i det och sedan stod det sig länge. Det är jättefint när man bakar också.

- Lärde du dig stycka också?

- Det gjorde Otto. Så det fick jag färdigt in på köksbordet.

- Du tyckte det var roligt med djur. Var det de roligaste av sysslorna?

- Ja, det är klart en tycker det är roligt med djur. Men en får så mycket att man nästan tycker det blir för mycket. Det blev jobbigt och man fick slita farligt mycket. Jag minns på sommaren, när det var som varmast och härligast, och man gick och slet med höet. Man slet och putte långt in på rännena. Det var jobbigt, men vi var självförsörjande med hö. Vi arrenderade en massa också. Vid höbärgningen hade vi hjälp av småpojkar och så. Vi hade ju ofta hjälp av drängpojkar, som vi säger.

När de varit gifta i fyra år så fick Otto och Anna-Lisa sitt första barn, sonen Gert. Anna-Lisa hade då hjälp i huset av en flicka som hette Greta. Hon stannade hos dem i sex månader. Sedan fick Anna-Lisa klara av allt själv, djuren i ladugården, inomhusarbetet, svärfar, man och barn. Otto hjälpte till så mycket han kunde, men han hade börjat med körningar med häst. Han körde varor till affärerna och proviant till militären, som låg här då. Vid detta tillfälle hade man ett femtiotal grisar på gården, eftersom man fick mat till svinen ifrån militären.

- Du kom till gården 1942 och 1965 sålde ni djuren. Det är många år du har arbetat med djuren där uppe?

- Ja, det kan du tänka dig. Jag var många, många gånger ensam med korna, när de kalvade och så. Det var jobbigt när barnen var små, för det var ju inte alltid som farfar kunde passa dem. Då fick jag ta med dem nere på gårderna och de fick stå där. Gert

kunde köra traktor, när han var fyra år. Han kunde inte sitta utan stod upp och körde. Han har varit farligt redig, men alla barnen kunde ju mjölka när de började skolan. De hjälpte till så där lite grann, men många gånger fick jag gå och mjölka ensam.

- En gång vet jag vi hade åtta kor vid Kihlbergs. Jag var ensam och jag minns så väl att en var nykalvad, då mjölkar de ju så mycket. Jag hade två stora 40 liters flaskor, en på var sida styret, när jag cyklade hem. Det är inte klokt egentligen, vad en har slitit. När korna var i utmarkerna kunde man få gå länge och leta efter dem. Ibland så kunde de vara framme här vid Violas också, men för det mesta var de nere vid Vivis. Vatten stod i stora kar till korna, vid Edits finns en brunn. Hade det regnat så var det ju många dammar med vatten och dit gick ju korna.

- Gert har grävt ur damm i bergen och släppt ålar i dem. Dit vågar jag inte gå för jag är ju så rädd för ormar. Jag undrar om där är ålar kvar? Man gjorde ju så förr att man släppte ålar i dammarna. Så har man gjort i Bovik också. Vi hade en bra stor och djup damm. Den som är ovanför Ernsts vid intaget i Slaktarva'n.

- Det var mycket arbete med skötseln av alla dessa djur. Ett femtiotal grisar, mellan 5 och 8 kor, 2 hästar. Vid något tillfälle hade man t.o.m. tre hästar. Dagen började kl. 05.00, när korna var i utmarkerna. När de hade mjölkats, skulle mjölken fraktas hem och kylas, för att sedan skickas med 7-båten från hamnen.

- När Gert var liten, hade vi inte några sådana blöjor som finns nu. Nej, blöjorna var av frotté och det blev mycket tvätt då. För att torka småbarnstväten fick Anna-Lisa - på vintern - strecka ovanför kaminen. Tre år efter Gert föddes dottern Lena och även då hade Anna-Lisa lite hjälp.

- Vi tog ju en fosterpojke också. Han hette Leif, han hade inget direkt hem i stan, han bodde hos sin gamla mormor. Barnavårdsnämnden hade tagit hand om det. Han var i alla fall och sålde karameller på ångbåtarna och så hade han kommit ihop sig med Sven Knutsson. Så säger han till Sven att du vet väl inte någonstans, som jag kan få stanna som hjälp? Jo, säger Sven, farfarn behöver. Så på kvällen kom de hem och så frågade Leif om inte han kunde få stanna här och hjälpa till. Jo, sade vi, det är klart att han skulle kunna få. Jag kan stanna nu, sade han. Ja, men du får väl varsko hemma, sade jag. Nä, jag bor hos min mormor och kommer inte jag, så bryr hon sig inte om det, svarade han. Ja, men du får allt gå hem i kväll, sade, jag, och komma igen i morgon.

Innan han kom nästa dag, så ringde jag barnavårdsnämnden och tog reda på hur det var med det hela. Så barnavårdsmannen tog hand om honom direkt, hon kom ut med honom sedan dagen efter. De hade köpt nya kläder, två omgångar. Sedan stannade han hos oss. Försättningsskolan hade han inte gått ut, utan den gick han här. Han stannade här tills han var 18 år. Så vi umgås lite ännu och han har vår lilla stuga där uppe. Han var säkert hos oss i fem år eller så.

- 1947 sattes värmeledning in. Pannan eldades med koks. Detta tyckte man var väldigt skönt. Innan hade vi inte någon värmeledning, utan vi hade två stycken kaminer. Svärfar hade en i sitt rum och vi hade en i vårt sovrum. I köket fanns en vedspis med en liten tank vid sidan om för vatten. Vattnet blev varmt i tanken och man tappade det med hjälp av en liten kran. Tanken var i koppar.

Somrarna var väldigt arbetsamma. Anna-Lisa fick ta barnvagnen med sig ut på gårdarna, när de skulle bära hö eller ta upp potatis. Mjölka gjorde man för hand ända tills 1955, då köptes den första mjölkmaskinen. 1949 hade man köpt den första traktorn och den var underbar. 1952 föddes det tredje barnet, sonen Bengt. 1948 hade Knut dött.

Arbetet gick mycket lättare, när man fick maskiner och då barnen började växa till sig. Djuren såldes 1965 och då såldes även marken till kommunen.

Den 7 februari 1967 började bilfärjorna gå och då köpte Otto och Anna-Lisa en taxibil och började köra med den. Den var deras levebröd. 1971 tog Anna-Lisa sitt trafik kort och sedan började även hon köra taxi. Man hade då två taxibilar.

Alla tre barnen är gifta och alla tre har haft kyrkbröllop. Gert har tre flickor. Lena två och Bengt en pojk. Otto dog 1980, så Anna-Lisa är ensam nu. Hon har inget arbete utanför hemmet. Men hon har en hund - Molly - och en katt.

Vissa årtal av betydelse:

1928	Julen 1928 kom strömmen till Knutssons.
1942	Den 19 september 1942 vigdes Anna-Lisa med Otto Knutsson.
1946	Under 1946 sattes en värmeledning in. Pannan eldades med koks.
1947	Köptes en självbindare till gården.
1949	Köptes den första traktorn och den kostade 8964 kronor.
1955	Köptes ett halmrensande tröskverk och en mjölkmaskin.
1960	Köptes en lastbil.
1963	Köptes en ny lastbil.
1963	Sattes en elpanna in i huset den 10 oktober.
1965	Såldes marken till kommunen. Korna såldes också under året.
1967	I januari inköptes en taxibil. Den 7 februari började bilfärjan att gå till Björkö. I september infördes högertrafiken.
1968	Tog Anna-Lisa körkort. Badrum installerades i huset.
1971	Tog Anna-Lisa trafik kort, hädanefter hjälpte hon till att köra taxi.
1978	I slutet av året såldes taxirörelsen.
1980	Avled Otto Knutsson och således blev Anna-Lisa ensam.

3. Margit Lagerlöf

Björkvägen 16

430 94 Bohus-Björkö

1983-03-15

Namn: Margit Sofia Lagerlöf, f. Oleniusson. Född den 23 oktober 1939.

Mamma: Judith Sofia Olsson, f. Niklasson. Född den 27 juni 1896, död 29 juni 1978.

Pappa: Henning Olenius Olsson. Född den 12 juni 1894, död 12 januari 1970.

Mamma Judith var född på Björkö och bodde nere vid hamnen. Mormor hette Selma och var född på Fjällsholmen, där mamma var mycket på somrarna. Jag minns mormor som en mycket rakryggad och stilig kvinna, som inte gärna ville gå ut. Hon satt mest inne och det var inte ofta hon kom på besök. Hon var 85 år när hon dog. Min morfar minns jag inte, han var bara 62 år när han dog. Mamma hade en bror, Paul Niklasson. Som ung fick mamma åka till stan för att lära sig sy. Hon satt sedan hemma och sydde för folk innan hon gifte sig.

Min pappa Olén kom från Sörgården, där hans föräldrar hade bondgård. Dom var åtta bröder och en syster. Hon dog 21 år gammal, vilket var en stor tragedi. Pappas bröder var sjömän och fiskare. Pappa - som var yngst - var med sin bror ute på en trålare under första världskriget. Han blev då vittne till hur en annan bror med sin trålare minsprängdes. De gick under med man och allt.

Mamma och pappa gifte sig den 3 oktober 1920. Själv är jag ett sladdbarn och min äldste bror var arton år äldre. Han föddes 1921. 1923 föddes en son, som dog bara fem år gammal. Sedan kom nästa son 1932 och jag själv 1939. Glädjen var stor när det blev en dotter i huset.

Min äldste bror blev sjuk bara drygt 30 år gammal. Han fick MS-sjukan, blev förlamad och satt i rullstol flera år. Han dog 45 år gammal. Det var ett hårt slag för mamma och pappa att se sin store son så sjuk.

Kriget bröt ju ut 1939 och veckan innan jag föddes, fick mamma bo i stan hos en kusin för det blev mörkläggnings. Småbarnsåren minns jag inte så mycket av, men några minnen har jag. Det var ju under brinnande krig och jag minns en kväll när tyskarna flög över oss mot Norge. Då tog pappa mig på armen och sprang ut på trappan. Då var jag tre år.

Ett minne är också när kriget var slut och det kom en fruktbåt med bananer till hamnen. Det var ju ransonering och bara barn fick frukt. Min äldste bror Frank kom hem med bananer och en chokladkaka. Alla satt runt bordet och såg på när jag skulle äta detta, men det kväljde mig något fruktansvärt. Så det blev en liten bit banan som svaldes ner med en stor bit choklad.

Lekte gjorde vi väl som vanligt för det fanns ju ganska så många barn i grannhusen. Hos min faster och farbror fanns det också djur på gården, som var min pappas föräldrahem. Vi hämtade alltid mjölk där.

Skolstarten kommer jag inte ihåg, men jag tyckte väldigt mycket om skolan. Luciafirandet minns jag däremot, då det jobbades väldigt innan. Det var vi barn som stod för det. Vi träffades på kvällarna för att öva sånger som skulle sjungas, när vi

lussade läraren. På luciamorgonen träffades vi hos någon för att koka kaffe och ordna med det som vi skulle ha med. Det var alltid en mamma som hjälpte oss med detta de första åren.

Vi brukade träffas kl. 05.00. Efter att vi lussat lärare och någon skolanställd, gick vi ner till bryggan. Kl. 07.00 kom båten med dagstidningarna och då fick vi se vem som hade valts till årets Lucia i Göteborg.

De två första åren gick jag i den lilla skolan, som nu är vävskola. Sedan blev det storskolan, som nu är ungdoms- och föreningsgård. När man gick där så började man kl. 08 och slutade kl. 13 ena veckan. Nästa vecka började man kl. 13 och slutade kl. 18. Men det här var jag bara med om i klass 3 och höstterminen i klass 4. Den 20 januari 1950 började vi i den nya skolan som byggdes på fotbollsplanen vid Hotellet. Den var inte invigd då, men vi fick börja ändå. Invigningen skedde sedan den 18 mars 1950.

Söndagsskola gick man tills man skulle konfirmeras. Konfirmerades gjorde jag på Öckerö av kyrkoherde Arvid Hellström. Under lästiden hade vi också kyrkoadjunkt Sven Törnqvist, som bodde på Björkö, men själva konfirmationen var han inte med på eftersom han var på militär repövning. Vi började läsa i maj månad och läste hela sommaren två dagar i veckan. Vi fick då åka med Einar Olaussons båt till Öckerö. Konfirmationen var på Mikaelidagen, som infaller i början av oktober. Einar hämtade först barnen på Rörö och körde sedan runt och hämtade oss andra. Det var bara från Fotö och Hönö de inte var med, för de läste i Hönö kyrka.

Jag konfirmerades i oktober 1953 och började arbeta den 17 maj 1954 i affären hos John Andersson, som biträde. Det var då manuell betjäning. Vi arbetade från kl. 09.00-18.00 på vardagarna, på lördag var det öppet kl. 08.00-16.00. Efter stängningen skulle det städas, så det blev sena kvällar ibland. Jag började med en lön av 150 kronor i månaden, men minns ej lönen när jag slutade i augusti 1957.

Den 15 september 1957 började jag i en affär i Göteborg, som hette Henning Lööf, och låg på Gibraltargatan. Där började jag med en lön av 450 kronor i månaden. Arbetstiderna var desamma, men omkring 1958-59 ändrades lördagsstängningen till kl. 14.00. Denna affär i Göteborg hade självbetjäning, vilket var alldeles nytt för mig. Jag stannade på denna plats i sjutton år.

”Skompejaktstiden” var ju för min del så att på vintern gjorde man inte så mycket. Man träffades och gick ut på promenader och sedan hem till någon och drack kaffe. Det fanns ju ingen bilfärja, så det var inte lätt att komma till Göteborg. På sommaren däremot fanns det lite mer. Då fanns utedansbanan som låg borta i Klockareboget, när jag var ute. Det fanns dessutom sommargäster som då ordnade med olika fester och aktiviteter.

Ingvar - som sedan blev min man - bodde här som sommargäst. Jag arbetade då i affären här på Björkö, där han handlade. Vi träffades också vid dansbanan. För hans skull flyttade jag därför till stan och 1963 fick vi en lägenhet i Frölunda och gifte oss då. Bröllopet hade vi på Henriksberg där även syskon och goda vänner var med. Mamma och pappa var inte med eftersom min bror Frank var sjuk då. Jag sydde min brudklänning själv, men mamma sade att det var inte bra att göra allt själv. Den kamrat jag bodde ihop med och som hette Doris, hjälpte mig då att lägga upp klänningen. Efter

elva års äktenskap utan barn, tog vi till oss två pojkar som fosterbarn. De var bröder och den äldste var 7 år och lillebror nästan 2 år. De kom till oss för att stanna.

Som barn fick man börja ganska tidigt att hjälpa till. På fredagarna skulle man damma och göra lättare sysslor. Det var inte alltid så roligt på sommaren, när badgästerna gick till badet och man inte kunde följa med.

Jag var kanske inte färdig till att få gå förrän badgästerna kom igen. Men man har ju lärt sig väldigt mycket på det. När jag blev lite äldre fick jag börja se till ugnen, när mamma bakade storbak i källaren.

Som barn hade vi inte oljeeldning eller el, utan det var kaminer i ett par rum och vedspisen i köket. Därför på vintern stängdes dörrarna till två av rummen och vi bodde i ett rum och kök. Karlarna var ju ute på fiske. Men helgerna öppnades dörrarna och det eldades i kaminerna. Men när jag blev lite större fick vi både elektriskt, vatten indraget och oljeeldning, fast under olika perioder.

Tvätten fick blötläggas dagen innan och sedan kokas i en stor gryta. Det var ett tungt arbete med all handtvätt och sköljning, eftersom det inte fanns tvättmaskiner, i alla fall inte sådana att bara trycka på en knapp. Jag kommer ihåg när jag var liten att mamma på sommaren tog baljer och tvätt med sig till ängsbrunnen och sköljde tvätten där. Hon hade då en "bustepall", en pall på fyra ben som sluttade. Hon hade också ett slags slagträ som hon bankade tvätten med. Detta var innan dom drog in vatten från denna brunn till huset. Sedan sköljdes allt i källaren.

Min mamma var väldigt duktig på handarbete och otaliga är dom Hardangerbroderi som hon har förfärdigat. Även engelskt broderi var hon duktig på, så det är något jag fått lära efter henne.

Något jag minns från barndomen är julresorna till stan med fiskebåt. När julgranarna skulle handlas tog man fiskebåtarna och körde in till stan. Då fick jag följa med pappa, vi såg på juls skyltningen och handlade julklappar. Det var väldigt roligt och är ett kärt minne nu.

4. Maina Palbratt

Taborvägen

430 94 Bohus-Björkö

1983-04-18

Jag heter Maina Sofia Palbratt, född den 22 april 1923.

Min mor hette Annie Gustavson och var född den 25 december 1886. Hon var dotter till Albertina och Karl Gustavson på Björkö Huvud.

Min far hette Kaleb Valentin Wallenstam och var född den 10 juni 1888 och han var son till Karl Peter och Amanda Sofia Peterson, född Rabe. Karl Peter var född den 13 oktober 1861 och Amanda var född den 31 juli 1864. De bodde i Björkö Sörgård.

Min mor och far vigdes den 2 maj 1914.

Jag föddes på Bohus-Björkö och växte upp tillsammans med mina fyra syskon; min bror Lennart född den 12 augusti 1919, min storasyster Ingrid född den 7 mars 1921, min tvillingsyster Harriet och till sist min lillasyster Anna Greta född den 12 januari 1929. Jag hade också en bror till, Lennart, som var född den 7 maj 1916, men han dog i difteri den 11 november 1918.

Jag växte upp i en harmonisk och lycklig miljö. Det fattades aldrig oss någonting, men det var också mycket sällan det blev något extra utöver det nödvändigaste. Vi lekte ofta i bergen ovanför vårt hem. Vi gjorde bondgårdar på de gräsplättar som fanns och hade kottar som djur. Så lekte vi affär med blad och strå och mossor och hade småstenar som pengar.

Jag började skolan när jag var sju år. Det första året gick jag för fröken Olauison, andra året för Hildur Törnkvist, tredje och fjärde för Agnes Bengtsson och femte och sjätte för Lars Lemel. Sedan var det fortsättningsskola i sex veckor med skolkök och slöjd.

Våren 1937 konfirmerades jag i Björkö Missionskyrka av pastor André Överström. Efter skolans slut - när jag var 13 år - fick jag börja att hjälpa till i pappas affär. Först som springtös och till att väga upp varor. Nästan allt var ju i lös vikt på den tiden. Så småningom fick jag börja att expediera.

Lön, ja, det var mat och kläder och annat nödvändigt. Något därutöver blev det aldrig och det reflekterade man knappast över. Så småningom fick min tvillingsyster Harriet och jag hela ansvaret för affären. Min pappa gick ut på fiske igen för att få ekonomin att gå ihop bättre.

Det var inte så lätt för de sex affärer som fanns på ön, att få så mycket över för var och en, att det skulle räcka att försörja en stor familj och till dess uppehälle.

1944 sålde vi affären till Björkö Andelsförening. Jag fick plats på kontoret hos Olle Alexanderson. Där var jag över vintern, sedan så började jag i affär hos John Andersson.

Hösten 1947 flyttade min syster Anna Greta och jag till Göteborg. Vi fick en enrumslägenhet på Gamla Lundbygatan i ett av Lennarts hus. Jag fick plats på Varuhuset Göta

och hade en lön på 200 kronor i månaden. Vår lägenhet kostade 112 kronor, som då skulle delas på oss två. Den resterande lönen skulle man då ha till mat, kläder m.m. Så det gällde att man var ekonomisk.

Här trivdes jag mycket bra, men det var jobbigt. Från klockan 09.00 till klockan 18.00 var affären öppen på vardagar, på lördagar stängdes den klockan 14.00. Det fanns ingen stol i affären, så man var tvungen att stå hela tiden. Från den 15 december till julafton hade vi öppet till klockan 20.00 på kvällen. När vi då stängde dörren klockan 20.00, var det nästan tomt i alla hyllor. Då var det att börja bara upp nya varor från lagret i källaren och fylla på i hyllorna, så att det var färdigt till nästa dag. Detta arbete tog minst 1,5 timmar, så jag var aldrig hemma före klockan 22.00 på kvällen under denna tid. Men trivdes gjorde jag. Det var så fin kamratanda bland personalen, jag tror vi var åtta stycken.

Sedan arbetade jag några månader hos Harriet och Bertil. De hade flyttat från Hönö till Nansens gata på Hisingen och öppnat en fiskaffär, där jag jobbade.

Så fick jag plats i Konsums Bröd och Mjölkbudik, de hade särskilda sådana på den tiden. Det var väldigt viktigt att man var frisk, vi fick gå på hälsokontroll och jag var tvungen att vaccinera mig mot tuberkulos. Ja, här arbetade jag tills lördagen den 12 februari 1949, den dan då så mycket förändrades i mitt liv.

Det var då vår kära mor hastigt lämnade oss. Från att ha varit fullt frisk - hon hade varit på kalas på kvällen hos sin syster Lotten - lägger hon sig som vanligt på kvällen, men vaknar aldrig mer, utan i sömnen får hon flytta till ett annat land. Saknaden och tomheten efter mor var gränslös. Det kändes som om jag inte skulle kunna skratta mer. Men livet måste gå vidare, det finns en möjlighet, en kraft ovanifrån, som man av nåd får ta emot för varje dags bekymmer.

Jag fick nu sluta mitt arbete för att sköta hemmet och far. Den 1 juni samma år flyttade vi till Göteborg, till Torburnsgatan 12, där far blev fastighatsskötare i huset som ägdes av bror Lennart. Här bodde jag nu tillsammans med far och min syster Anna Greta, tills jag åter flyttade tillbaka till Björkö, när jag gifte mig med Thorsten David Pallbratt den 12 maj 1951. Vi hade ett litet bröllop för de närmaste på en restaurang, som låg vid Smyrnakyrkan i Göteborg. Så flyttade vi då in i mitt föräldrahem, som vi nu hade renoverat.

1958 blev ett betydelsefullt år för oss. Vid Göteborgs central den 27 december hämtade vi vår lilla adoptivdotter Anneli Sofia, endast elva veckor gammal. Ett underbart litet pyre som kom in i vårt hem, och som sedan alltid har varit oss till glädje.

Högtider, seder och bruk:

Julförberedelserna började med att man ystade julosten i september och det gjordes hos morfar på Huvudet. Vi barn fick ofta vara med och titta på. Sedan när den skulle avsmakas på själva julafton, var det väldigt spännande - en ost på omkring 2 kilo.

Så var det slakten i november. En halv gris som skulle styckas. Det gjorde pappa under mammas överseende och vi nyfikna barn stod runt omkring. Det gjordes korv, pressylta och aladåb. Så saltades fläsk och skinkan, som senare lämnades in för rökning. Av

blodet gjordes palt.

Något som var efterlängtat, var dagen efter slakten, vi fick då fläskkotlett till middag, något som annars förekom mycket sällan.

Så var det julbaket: vetekakor, sirapskakor som bakades i stora ugnen över öppen eld. Sedan Kungälvspepparkaka, Oskars kaka.

Julens höjdpunkt var juldagen. Först julottan med de vackra julsångerna tillsammans med glädjebudskapet om vår Frälsares födelse. Sedan samling kring kaffebordet och så den efterlängtrade julmiddagen. Den bestod ofta av sommarens konserverade makrill och potatis, som var kvar från vårens första skörd. Den var inlagd i tidningspapper och förpackad i plåtbrukar, som stod kallt i källaren. Som efterrätt serverades rabarberkräm. Den hade mor skurit i småbitar, plockat i flaskor och hållt vatten över och sedan hartsade hon korken. Så det blev en typisk sommarmiddag på själva juldagen.

Klockan 16.00 hade söndagsskolan sin julfest och därefter var det stor släktsamling. Det var både julkalas och födelsedagsfest. Mor hade nämligen sin födelsedag på själva juldagen, så nog var juldagen en stor dag.

Tvätt: Skulle man kalla någon månad under året för "tvättmånad", så var det mars. Då skulle all tvätt som man samlat under vintern tvättas och det gjorde vi i en järngryta i källaren. Där kokades tvätten, så bars den till brunnen, där den sköljdes i vatten som alltid hade isbitar. Oj, vad vi frös om händerna, men mor sade: "Jag vet inte vad för händer ni har", för hon frös inte. Sedan lades tvätten ut på buskar och på en backe en bit från hemmet.

Så skulle det manglas, det kunde vara upptill 65-70 lakan, som då skulle vevas på den tunga handmangel, som vi hade.

Stadsresor, för oss barn, blev det bara när vi skulle till tandläkaren med mor, för att laga våra tänder. Det var i Kungspassagen, hos tandläkare Brynteson, som man utstod barndomens värsta kval. Det fanns inga vattenborr på den tiden.

Sedan blev det väl en stadsresa en gång före jul, för att se julsmyckningen och köpa lite julklappar.

C. Intervjuer utom gruppen

1. Daga Alexanderson

Västergårdsvägen 24

430 94 Bohus-Björkö

Daga Alexanderson är född på Bohus-Björkö den 1/2 1905. Föräldrar var Josefina Leontina Alexanderson, född Rabe, född den 23/5 1876, död den 17/1 1955. Fadern Adolf Edvin Alexanderson, född 31/7 1875, död i januari 1945.

Morföräldrar var Anna-Britta och Bernhard Rabe, lantbrukare och fiskare. Farföräldrar var Mathilda och Olof Ohlsson, lantbrukare.

Daga minns sin barndomstid som ljus och trygg i ett hem med djup kristen förankring. Föräldrarna tillhörde Svenska Missionsförbundet, och de var aktiva medlemmar i Björkö Missionsförsamling.

Daga var enda flickan i en barnaskara på sex. Hon hade två äldre och tre yngre bröder. Inte att undra över att Daga växte upp till en resolut flicka här gällde det att inte bli nedtryckt av fem viljestarka bröder. I barndomen blev det också mest pojklekar. I hemmet var arbetsdagarna fyllda för modern, som hade att ta hand om en barnaskara där alla var födda mellan åren 1900 och 1914. På denna tid var det självklart att hustrun skulle ta hand om alla hemmets sysslor, och hon var väl mest den som fick ansvara för barnens fostran, männen skötte sitt med fiske eller gårdsbruk. I Dagas hem var faderns tid mycket avsatt till kommunala och sociala uppgifter, även politiska, då han en tid verkade som riksdagsman och engagerade sig mycket för att förbättra villkoren för sin yrkeskår, fiskarnas.

Daga fick naturligtvis också hjälpa till med lättare hemsysslor, och kom tidigt i kontakt med vävarbete. Hennes mor var en duktig väverska och var ofta sysselsatt vid väven, där det mesta hemmets textilier kom till.

Daga minns också att hennes mor ofta fick skickebud om att hjälpa till vid förlossningar hos släktingar eller grannar. Från sin folkskoletid på Björkö har inte Daga några speciella minnen.

År 1920 skickades hon till Göteborg för konfirmationsförberedelse. Under tiden var hon inackorderad hos familjen Backman, bekanta till föräldrarna. Hon fick samtidigt vara barnflicka i familjen. Konfirmationen var i Hagakyrkan för kyrkoherde Lunddahl. Sin konfirmationsklänning minns hon särskilt, den var i vitt, tunt ylle med broderier av silke. Den syddes av Agnes Larsson på Björkö, som ansågs vara en duktig sömmerska. Ett uppehåll på Lundsbrunn står också i klart minne, hon följde med som sällskapsdam för samma Agnes Larsson, som var klen och skulle dricka brunn.

Året 1922 gick hon på Folkhögskola på Tyft, på en teoretisk och praktisk kurs. Det var en tid hon minns med glädje, de hade undervisning i både matlagning, sömnad och vävning. Till rumskamrat hade hon Märta Björkman från Björkö, en vänskap som varade till dennas död.

År 1924 flyttade Daga med sin bror Harry till Östansjö i Närke, där han skulle tillträda sin plats som folkskollärare. Eftersom han var ogift ansågs det nödvändigt med en kvinna att stå för hushållet. Daga tog detta som en spännande omväxling. En ung ogift lärare var välkommen i bygden, och de var snart "inne" med folket och ofta gäster på bondkalasen på bygden. Här kom hon att stanna i tre år och fick många vänner.

År 1927 påbörjades en kurs på Göteborgs Stads Barnavårdsskola. Den varade ett halvt år. Sin första plats som barnsköterska hade hon hos kyrkoherde Pålssons i Strömstad. Senare kom hon som barnsköterska hos amiral Wetter i Göteborg. Här stannade hon i ett och ett halvt år och trivdes gott. Det skulle emellertid inte bli barnavården som blev hennes livsuppgift. År 1933 började hon på en vävskola i Katineholms enskilda läroverk. Här kom hennes konstnärliga anlag väl till pass, som utvecklades vidare när hon en tid praktiserade på den kända Gullbergsska Vävateljén i Stockholm. Därefter följde några år som vävlärare på olika platser. I flera år arbetade hon som vävlärare vid Ersta diakonissanstalts ungdomsvårdsskola i Småland. Här uppskattades hon mycket både av medarbetare och inte minst av eleverna, som hon hade god hand med.

Efter att ha tjänstgjort på en del olika ungdomsvårdsskolor i några år, tyckte hon att det kunde vara roligt att byta miljö, och arbetade i tre års tid i Borås Hemslöjdsaffär. Här trivdes hon utmärkt och fick god kontakt med stadens hemslöjdsintresserade fruar.

Daga Alexanderson
visar en elev i en
vävkurs, hur hon kan
gå tillväga.

I hemmet på Björkö behövde hennes åldriga mor hjälp, och Daga bröt upp från Borås och flyttade till sitt hem på Björkö. Här blev hon inte sysslolös, men verkade ändå flera somrar som värdinna på Björkö badhotell. Det blev en livlig och intressant tid med långa arbetsdagar, och många av öns ungdomar fick sommararbete på hotellet. Detta lades så småningom ned av ekonomiska skäl, och Daga uppmanades att söka tjänst som vävlärare vid kommunens yrkesskolor, där hon anställdes 1952. Lönen var då 6 kronor i timmen, och hon fick ambulera mellan öarna. Det kunde vara hårt väder många gånger i höstblåsten. Men Daga litade på Einar Olausson som förde taxibåten, och hon var aldrig

den som var rädd för lite sjögång.

Under utskriften av de minnesanteckningar jag gjorde tillsammans med Daga i köket på Nabben, hennes gamla föräldrahem där hon bodde de sista 30 åren av sitt liv, insjuknade Daga i en kraftig lunginflammation och dog efter en knapp vecka. Krafterna hade avtagit de senaste åren, och hjärtat orkade inte med den stora ansträngningen som lunginflammationen medförde. Hon var vid sin död 78 år gammal. In i det sista var hon verksam i sin väv, och det halvfärdiga klänningstyget hon med iver hade påbörjat veckan innan, står ännu i väven och påminner om hennes skicklighet och konstnärliga sinne för färgernas sammansättning.

I många hem på Björkö och även i övrigt både här i landet och många andra länder finns bevis på hennes skicklighet i form av dukar och löpare, vackra plädar och schalar m.m. Många var de som kom till Daga och ville inhandla en bröllops- eller födelsedagspresent.

I flera somrar på rad hade hon tillsammans med keramikkonstnären Else Adrian och målarinnan Märta Ström en ovanligt smakfull och uppskattad utställning på Björkö. Här var det alltid fullt hus och de konstnärliga alstren hade strykande åtgång.

En efter en börjar de försvinna, de gamla genuina ”äka” Björköborna som hade upplevt den gamla tiden på Björkö med allt vad det bar med sig av gott och ont. Kanske mest gott. Daga var en av dem. Hon lämnar ett stort tomrum efter sig. Ungdomarna i släkten drog sig gärna till hennes, för hon hade ett levande intresse för ungdom och för vad som hände i dagens samhälle. Utan att svika sina egna ideal, var hon ofta förstående och flexibel inför mycket av det nya. Hon hade ett starkt socialt intresse och var i 15 år ledare i barnavårdsnämnden i kommunen.

Nedtecknat av Synnöve Alexandersson, juni 1983.

2. Valborg Alfrida Fransson, f. Olsson

Suddeviksvägen 23
430 94 Bohus-Björkö

Mor: Johanna Augusta Olson, född Nilson.

Far: Varlfrid Godtenius Olson, som var skräddare.

Valborg är född på Flatön den 4 mars 1900. Som barn lekte hon inte med dockor utan det skulle helst vara hammare och spik eller också båtar. Hon frågade sin pappa ”Varför fick inte jag bli en pojke?”, för pojkar fick göra mycket roligare saker och var friare att få göra bus, som inte var tillåtet för flickor.

Hon växte upp med sju systrar och en bror, en sund och bestämd uppfostran fick hon. Vid bordet var det ordning, alltid bordsbön både före och efter maten. Alltid husandakt både morgon och kväll, ja, lilla Valborg växte upp i ett gott hem.

När hon var omkring fem år skulle hon på en julfest i skolan få spela Gubben Noak på orgel. När hon hade spelat frågade fröken om hon kunde spela något annat. ”Jadå”, svarade hon, ”jag kan spela Kväsarevalsens”. Men se det fick hon inte, det passade inte alls på en julfest.

Hon började skolan hösten 1907, men gick bara två da’r i första klass, för hon kunde redan både läsa och skriva och räkna alla fyra räknesätten, så lärarinnan och skolrådet sa: ”Du skall inte gå här”. Så hon fick börja andra klass direkt.

Valborg konfirmerades i Morlanda kyrka i juli månad 1913. När hon var fjorton år flyttade familjen till Orust, till ett ställe som hette Lunden, där far var skräddare. Valborg hjälpte till i hemmet med att passa sina syskon hon var näst äldst och så lärde hon sig att sy hos sin far tills hon den 30 april 1917 kom till Björkö.

Hon fick plats hos Lars Andreason i Skarvik som hjälp i familjen. Det var modern och tre vuxna söner, Karl, Levin och Arvid, det fanns också en dotter, Gerda, men hon var redan utflugen från familjen. Här trivdes Valborg väldigt gott. Hon hade 25 kronor i månaden, samt lite extra ibland.

Hon stannade här, tills hon skulle gifta sig och hon var hemma några månader innan giftermålet, som ägde rum den 23 november 1919. Då gifte hon sig med Emil Hartvig Franson, född den 24 augusti 1894. Bröllopet hölls i brudgummens hem med ett 40-tal gäster och prästen Gullstrand vigde de tu.

Nu blev arbetet annorlunda. Här var det jordbruk med kor, grisar och höns på gården. Dagen började kl. 06.00 med mjölkning och andra bestyr i ladugården. Sedan kom en stund kring kaffekoppen som var efterlängtat. Så började arbetet inne med vad allt det innebar. Det skulle tändas i järnspisen, i kakelugnarna i rummen (som ännu finns kvar). De bakade allt bröd och vävstolen stod alltid framme, men den stod på vinden, så det vävdes alltså under den tiden man kunde vistas där. De vävde mattor, filter och handdukar och de vävdes i gåsöga.

Sedan var det det tunga arbetet med tvätten. Den gjordes uti ladugården i en kastrull på ett stort spritkök och sedan sköljdes det vid brunnen. Det tvättades sällan under vintern.

Därför att Valborg hade lärt sig att sy, blev det att hon fick sy allt inom familjen och det gjorde hon även för släktingar och vänner och till och med sin förste sons konfirmationskostym. Emil var fiskare, vilket innebar för Valborg ett ännu större ansvar och arbetsbördan blev stundom tung. I hemmet fanns även Emils föräldrar, modern Emma Lovisa som slutade sina dagar den 26 juni 1937 och fadern Frans Hartvig Olson död den 6 november 1939. Det var alltid ett mycket gott förhållande mellan Valborg och hennes - som hon särskilt poängterade - snälla svärföräldrar. Och så kom barnen. Först en dotter, Ellen, den 6 februari 1920 och så två pojkar, Vollrath den 20 maj 1923 och Sterner den 5 april 1931.

Några noteringar om seder och bruk.

Julförberedelserna började redan i september, då det skulle ystas. De bytte mjölk med fem eller sex gårdar för att alla skulle få julost. Det bjöds på kaffe och fint vetebröd med smör och ost.

Sedan i november kom slakten då minst en hel gris tillreddes, ibland en och en halv. Det gjordes pressylta, slarvsylta (aladåb), korv och huvudet koktes. Det skulle pryda julbordet. En salt skinka till jul och en skinka som senare lämnades in till rökning, som var ett tillskott fram på nyåret. Korvskinnet gjordes av tarmarna på grisen. Det var ett mycket tidsödande arbete att rengöra dessa.

Sedan det stora julkaket. Brödkakor i massor, sirapskakor och vita finkakor. Pepparkakor förstår och flottringar och ett par sorters småkakor. Det första året Valborg var på gården gjordes även "julhög". Den bestod av två kakor, en grov, en fin, en lussekatt och en pepparkaksgubbe. Allt hölls ihop med en stumpsticka.

Risgrynsgröt hörde ju också till julmaten, men just i julgröten skulle det vara russin i. Julkalas skulle de fira med både släktingar, vänner och grannar. Då var det också ett måste att all julmat skulle avsmakas.

Vid begravning samlades de bjudna i hemmet, där det bjöds på kaffe med dopp. Därefter en andakt som oftast hölls av en "lekman", sedan jordfästning i Öckerö kyrka och så tillbaka till hemmet för middag.

En tilldragelse vintern 1924: Emil var med på en av båtarna "Villy" och "Stanley" som var på väg iland med sill. Utanför Vinga blev de fast i isen, som skruvade ner båten och isen gick upp på däck. Livbåten sattes ner på isen med lite förnödenheter i, för att om möjligt ta sig till Vinga. Då blev de till slut observerade från Vinga, en isbrytare därifrån kom till undsättning, så det slutade lyckligt.

Valborg är en glad och positiv person. När jag var och hälsade på henne för det här Kvinnoporträttet jag ville ha av henne, lyste alla vackra blommor hon hade fått när hon hade fyllt 83 år för två veckor sedan. Jag tyckte att blommorna var ett tydligt bevis för uppskattning från andra människor, för generationen före oss, för deras idoga och strävsamma liv som har lagt grunden för det goda vi nu får åtnjuta. Ja, denna eftermiddag hos Valborg i hennes trevliga hem, blev ett ljust och vackert minne som jag bär med mig i fortsättningen.

Nedtecknat av Maina Palbratt, fredagen den 18 /3 1983.

3. Gertrud Granstav, f. Larsson (år 1923)

Västergårdsvägen 32
430 94 Bohus-Björkö

Föräldrar: Johan och Vilhelmina Larsson. Pappa född på Björkö, mamma på Rörö. Pappas yrke var fiskare, dels jordbrukare på fastigheten Björkö Västergård 1:35, som han köpt av sin fader och moder.

Mamma var dotter till mästerlotsen Elis Scherman och hans hustru Lovisa (Rörö). Mamma hade hembiträdesplats i pappas hem på så sätt träffades de och bildade familj. De fick sex barn, en pojke och fem flickor. Pojken hette Frans och dog tre dagar gammal.

Farföräldrarna: Farfar hette Alfred Larsson och var född på Inland, kom till Björkö som ung och hade plats hos Nataniel Rabe som dräng. Gifte sig med Elisabeth Claisson som var ägare till jordbruksfastigheten Björkö Västergård 1:35. De fick sex barn, fyra pojkar och två flickor.

Barn- och ungdomsåren: Från barndomsåren minns jag ej något nämnvärt. Min fröken i första klass hette Britta Olausson, i andra klassen Hildur Törnqvist. Vi var 19 barn som började det året, åtta flickor och elva pojkar. Efter skolans slut fick vi leka ute lite, sen var det läxläsning. Vi var strängt hållna och skulle kunna vår läxa ordentligt. Mina föräldrar tillhörde Björkö Missionsförsamling så jag gick i söndagsskolan och var med i juniorföreningen, som hade möte varje vecka.

Någon konfirmation i kyrklig mening har jag ej deltagit i, utan så kallad bibelskola med avslutning inför församlingen 1937 som leddes av pastor Ander Överström. Detta år dog min mamma.

Eventuell tjänst: När jag var tretton år hade jag plats som barnflicka över sommaren i Göteborg. Sedan efter fortsättningsskolan hade jag plats som hembiträde i Göteborg igen i två olika familjer. 1939 var jag hemma igen och tog plats som affärsbiträde i John Anderssons nyöppnade speceriaffär. 1940 tog jag plats som affärsbiträde hos Tekla Karlssons speceriaffär. Arbetstiden minns jag ej precis kanske 08.00-18.00 vardagar, lördagar 08.00-16.00 och söndagar 08.00-10.00. Lönen var cirka 30 kr/månad + mat.

1941 flyttade jag till Göteborg igen och arbetade i damfrisering. 1942 flyttade jag till Borås och arbetade som sjukvårdsbiträde på lasarettet där på privat medicinsk avdelning. Lön och arbetstider kommer jag ej precis ihåg här. 1944 på våren flyttade jag hem igen och tog plats som affärsbiträde hos Tekla Karlsson för andra gången. Jag arbetade där tills hösten 1945 då jag gifte mig. Lönen var denna tid 70 kr/månad + mat och husrum.

1945 ingick jag giftermål med målarmästare Linus Granstav från Göteborg. Vi vigdes av domprost Elis Malmeström (Domkyrkoförsamlingen, Göteborg). Vi fick fyra barn - alla pojkar - de två första föddes hemma, de två sista på BB Mölndal. Förlossningarna gick bra och utan komplikationer. De tre första har valt snickaryrket, den fjärde har blivit banktjänsteman. Alla har varit med i IFK Björkö's fotbollslag och varit mycket aktiva där. Min yngste som är ännu med som aktiv spelare där. Han är ogift och bor hemma hos mej, de andra tre är gifta och är bosatta på Björkö i egna hus.

Hushållet: När arbetsdagen började och slutade är svårt att säga, men under en viss tid intill 1964 kan jag väl säga kl. 06.00-21.00. 1964 insjuknade min make i hjärnblödning och blev förslamad och hjälplös, låg så hemma i 6,5 år och jag fick då sköta allt ensam, vårdplats fanns ej att tillgå på den tiden. På den tiden var arbetstiden längre, jag sov ej mer än fyra timmar per dygn. Fritid hade jag ingen.

Hushållssysslorna har jag lärt mig först genom skolköket och slöjden, sen i hushållen jag haft plats uti. Några andra kurser har jag ej genomgått vad gäller hems skötsel. Jag har aldrig tyckt att några sysslor varit direkt tråkiga, kanske diskning och bäddning inte varit de jag tyckt varit roligt.

1955 blev jag ägare av fastigheten 1:35 som vi hyrt uti sen pappa dog 1948. Här fanns då inga moderna bekvämligheter, endast avlopp inne. På hösten inleddes vatten till huset ifrån vår brunn på tomten, det var en mycket lycklig dag, det minns jag så väl. 1966 installerades kommunalt vatten och avloppssystem och då installerade vi värmeledning i hela huset. Det var en skön känsla att få det varmt och ombonat överallt, särskilt när min make låg sjuk hemma - det blev en arbetslättning för mej. Vi eldade då med kakelugnar, kamin och spis, och det var ganska jobbigt med vedsågning, och koksämtning varenda dag.

Vi fick då elspis förstås också, vilket gjorde baket lättare och roligare. Vi fick badrum och VC inne, vilket var en upplevelse, och för att inte tala om hur det kändes att få en helautomatisk tvättmaskin i badrummet och slippa att gå ner i källaren och tvätta för hand och bära allt vatten från brunnen till källaren. Det går ej att beskriva denna lättnad som jag kände.

Jag var med i kyrkliga syföreningen och gjorde en del handarbeten där, hemma blev det mest klädsöm. Jag sydde allt nästan till barnen här de var små, mina egna kläder likaså (ej kappor förstås), min mans målarkläder och lite annat till honom också. Jag hjälpte även andra med klädsöm i min vänkrets.

Min make dog 1971 så då blev ju mitt liv ej så jobbigt här hemma. Pojkarna gifte sig efterhand och flyttade hemifrån också, vilket gjorde att mitt arbete hemma blev mindre. Sedan har jag i tio års tid ägnat mitt fritidsintresse åt politiken, är ännu en period med i Kommunfullmäktige. I politiska sammanhang har jag däremot gått en del kurser för att lära mej sådant arbete.

Stadsresor: Till stan åkte man ju endast när man skulle köpa något som inte fanns här. Ibland åkte man och gick på bio eller teatern. Det var alltid en viss lustkänsla att komma till stan och se alla människor och dricka kaffe på Grand Bazar. När jag var barn var det mera sällan vi fick följa med till stan.

Jag var med på en skolresa till Visingsö när jag var tolv år, det var en stor upplevelse att resa så långt. Jag var med på en resa till Marstrand med min syster Edla och några andra, och då "bordade" vi Marstrandsbåten mellan Hälsö och Björkö. Sedan har jag varit med på en del gruppresor med Röda Korset och kyrkliga syföreningen på olika ställen i väst Sverige, som alltid varit trevliga.

Sociala aspekter: Inget yttrande.

Nedtecknat av Gertrud Granstav, i mars 1983.

4. Ellen Mattson, f. Karlsson

Kvarnhällen 3

430 94 Bohus-Björkö

Ellen är född den 1 juni 1903 på Vedhall där familjen då bodde. Där var också syster Annie född 1900 och brodern Axel född 1899. Modern Ida var därifrån. När Ida var ung kom hon till Björkö som ”piga” hos Adels i Sörgård och då träffade hon ”Albert på Ään”. Då Albert långa tider var på havet, bodde de på Vedhall de första åren. Morfar och morbröder var också sjöfolk, morfar var sjökaptan med aktier i Broströms.

År 1905 då Ellen var två år flyttade de till Björkö. De fick hyra ett hus av tullkammar-skrivare Vinberg, tills de år 1907 byggde nuvarande hem. Norin från Harestad gjorde grunden, Knut byggde huset. Sen föddes ytterligare fem barn, sammanlagt fyra pojkar och fyra flickor under fjorton års tid, så stugan med ett rum och kök måste ha varit trång. Men Ellen minns ej annat än att det var ett mycket lyckligt hem. Det var ju många vid matbordet, modern brukade sitta på vedlåren vid spisen med sin tallrik.

Skolan började hon 1910 för en lärarinna som hette Hildur Berntsson och när skolan var slut för dagen, var det att hjälpa till hemma med småsyskonen. När de kom till världen brukade mormor komma och hjälpa till. Konfirmationsläsningen var i Torslanda år 1917. Aderton gånger gick de för kyrkoherde Gullbring. Pingsten kom med regn på konfirmationen, det tyckte hon var synd. Johan Petters Agda hade sytt en fin dräkt i mörkblå cheviot, varav jackan användes till den vita klänning som mor sytt.

Sedan var det att ta plats som piga. Första platsen var hos August Gustafsson, sedan hos sjökaptan Mandus Utbult ”Börsvik”, Öckerö. Sen kom hon till ”Lemels”, skolläraren här på Björkö, som hon var hos i 3,5 år tills hon gifte sig år 1925. Lönen var 25 kr/mån.

Mannen Daniel Mattsson ifrån Mollösund var fiskare. Han hade en båt som hette Nero, LL 97, de låg här på vadfiske. Så när flickorna gick ut och promenerade på kvällarna, hände det sig att man blev fast för någon som kom hit med andra båtar. Det var förresten rätt vanligt förr. Albert, Ellens far, hade en fiskebåt tillsammans med Adels Johann i Sörgård, som hette Svea GG 301. Ellen och Daniel sällskapade under tre års tids, innan de gifte sig. Dels skulle man spara och långa tider var Daniel på havet t.ex. på Shetlandsfisket, som varade från maj till oktober.

Sedan köpte de ett hus på Mollesund av en skeppare som flyttade till Vänersborg. Där hade de bröllopet och släktingarna kom ifrån Björkö med Edwards båt ”Stanley”. Under arton års tid - som de bodde i Mollösund - var Daniel ej hemma någon sommar. Så Ellen var för det mesta på Björkö då med sina tre barn, som hade fötts i Mollösund. En midsommar råkade de vara hemma under dessa år, innan de gav sig iväg till Shetland igen, för en andra tur.

Av dessa tre barn blev bara Maritta bosatt på Björkö. Hon gifte sig med Helge Lidebo och har också tre barn. Åke - den äldste - började som nästan alla pojkar på den tiden, som ”dankepojke” med Nordstrand. Han gick sedan till sjöss och läste till stewart och var på sjön i tio år. Sedan köpte han en foderfabrik i Marstrand. Andre sonen Jan var på sjön i sexton år och läste till ingenjör. Han var i Australien i sju år, sedan två år tillbaka vid ”Toppfrys” i Lidköping, Daniel, mannen, dog för två år sedan 1981. Han var född 1895 och blev alltså 86 år gammal.

5. Dagmar Andreasson

Västergårdsvägen 22
430 94 Bohus-Björkö

Hennes far hette Carl Julius Olson, född den 22 februari 1873. Han var född på Inland, där hans far var skräddare, "Bedolle" kallad. Denne var för övrigt den förste som ägde en symaskin på sin ort. Hennes mor, Lydia, var från Skarvik, det hus där Gösta Svensson har sin blomsterförsäljning, hon var född den 2 januari 1876.

Carl Olson flyttade till Björkö, där han sydde tillsammans med två systrar. Han gifte sig med Lydia 1898, samma år byggdes huset. Han for runt i socknen och tog mått på beställda kostymer och andra kläder, vilka sedan syddes i den egna verkstaden, där han hade fyra gesäller. För att komma till de andra öarna på bekvämaste sätt, hade han skaffat sig egen motorbåt. Carl Olson var allmänt bekant under sin firmabeteckning C J Olson, Björkö, i dagligt tal kallad "Skräddarn". Föräldrarna fick sju barn, tre flickor och fyra pojkar.

SKRÄDDARE CARL JULIUS OLSSONS SKRÄDDERI

1913

Mäster själv vid fönstret, till vänster en kvinnlig gesäll och till höger en manlig gesäll. Längst fram sitter sonen Oskar (?).

Då Dagmar var 14 år fick hon börja hjälpa till på verkstan. Vid 16 år var hon duktig i byx- och västsömnad. Vid denna ålder fick hon också biträda i familjens manufaktur- och kortvaruaffär.

Hushållet var stort, alltid 13 personer vid bordet till alla mål. Gesällerna hade nämligen hel inackordering med allt vad det innebar. Modern var duktig husmor och var den som

administrerade och såg till att allt ”flöt”, någon hjälp från männen kom ej i fråga, då även de hade fullt upp att göra. Flickorna fick hjälpa till och hembitråde fick hållas.

Klockan 07.00 var det morgonmål, kaffe eller te, bröd utan smör på vardagarna. På söndagarna fanns även smör och ost.

Frukost kl. 09.30. Den bestod ofta av stekt potatis och fläsk, bröd och kaffe.

Middag kl. 13.00 t.ex. fisk och potatis, alltid efterrätt. Köttbullar ärtor och fläsk var också vanlig middagsmat.

Kl. 16.00 var det eftermiddagskaffe med bröd.

Kl. 19.00 kvällsmat. Då kunde det förekomma endera klimpvälling, gröt eller pannkakor.

Tvätt: Till de s.k. stortvättarna höst och vår behövdes extra hjälp. Det var Per Alfredes Tilda och Drivarns Ida. Allt vattnet bars uppför den branta liden från Nabbens brunn, vilken låg på åkern, där nu kyrkan har sin bilparkering. Det var ett verkligt slitgöra, och hjälp från männen var otänkbar. Mindre tvättar fick ju göras ofta.

Vidare fick allt vatten som gick åt i det dagliga hushållet bäras upp från denna avlägsna brunn. Slaskvattnet fick också bäras ut. Så småningom sprängdes en brunn i berget nära köksingången, då fick man nära väg att hämta vatten, och det upplevdes som en stor bekvämlighet. Senare blev det ledning från brunnen med självtryck infört i bostaden.

Hygien: Torrdass ute, handfat med vattenkanna eller spann, s.k. lavoar. Bad skedde i zinkbalja på köksgolvet. Männen reste någon gång in till Renströmska badanstalten, som låg vid Allégatan i Göteborg.

Bakning: Ett stort limpbak varje vecka i köksspisen. Storbak, bakning av hårt bröd, gjordes omkring fyra gånger per år. 100 kilo rågmjöl per gång, dessutom bakades tunna vetekakor, vilka också hängdes på stång till förvaring.

Städning: Ordentlig veckostädning. På våren flyttade familjen upp till andra våningen, för att lämna plats åt sommargäster, bl.a. bodde juvelerare Verner på Hvitfeldtsplatsen där i flera somrar.

Städningen som föregick sommarflyttningen var enorm, allt skulle omflyttas, slitet var stort, men tillskottet av uthyrningen var välbehövligt.

Uppvärmning: Spis i köket, kakelugnar i rummen, kaminer i andra våningen, samt i affären. Kakelugnarna hade man satt i s.k. zulukaminer, då kunde man elda med antracit. I värmekällorna eldades varje dag.

Omsorg om gamla: Mormodern Elemina Möller, fick då hon blev orkeslös, ett hem hos dottern Lydia, där hon vistades tills hon dog. Faster Olivia Möller, hon som ägde det hus som Ina Karlson nu bor i, hjälptes då hon blev gammal och i behov av hjälp, av sina släktingar så länge hon levde.

Sjukvård: Blev man sjuk så vårdade man varandra, senare gjorde fru Karlsson en stor insats och blev till verklig hjälp för många.

Årsinbundna sysslor: Hösten var inläggningstid, då fick man rusta sig för vintern. Mera

än en låda lingon (50 l) syltades in. Syltpäron, (troligen "Skräddarn Lydias syltpäron". Jag har fått receptet av Irma, de är goda. Sonia Alexanderssons kommentar). Blåbärssylt samt saft. Rabarber på flaskor. Två stycken hushållsgrisar göddes upp. Spickeskinka, rökt skinka, saltat fläsk. Korv saltades in, blodmat gjordes, både palt och pudding, samt leverpastej. Dessa sistnämnda matvarorna fick först ätas upp. (Hermetisk inkokning hade ännu ej kommit i bruk här. Sonias kommentar). En stor tunna salt sill hörde också till vinterbehovet. Man hade en åker med potatis nedanför Nabben. Ägg fick man från egna höns.

Avlopp infördes förmodligen då bergsbrunnen sprängdes, troligen i slutet av 1920-talet eller början av 1930-talet. Telefonen installerades tidigt och hade nummer 7, vilket kvarlever i det nuvarande 79 10 07. Denna familj var troligen först med att anskaffa eldriven tvättmaskin, den var av märke Rurik, ekbalja med stort hjul med remmar vid sidan om. Den inköptes omkring sista krigets utbrott. (Min mor köpte en likadan på grund av "Skräddarns" varma rekommendation av densamma, hur rent den tvättade och hur särskilt blåkläderna lätt blev rena. Jag gifte mej nyårsafton 1940, därför inköptes denna maskin på sommaren 1941. Det blev en verklig lättnad i arbetet med tvätten, trots att sköljningen ej var automatisk. Sonias reflektioner).

Fritid: Mycket tid till sådan, var det ju inte, men kvinnorna gick ofta till varandra i skymningen och satt och pratade, vilket kallades att "sitta kvällshuge", man hade ej tänd lampan alltså.

Arbetstider: Affären hölls öppen från kl. 08 på morgonen till kl. 20 på kvällen de första åren. Senare kl. 08-19 och sista tiden till kl. 18. Mycket kredit lämnades, vilket skall noga poängteras. Dagmar minns att julaftonen fick de aldrig stänga affären förrän kl. 22. Detta beroende på att fiskarna kanske just julafton avslutat sina räkenskaper, "bytt" som det kallades och då först kunde besluta om de hade råd eller inte att inhandla julklappar. "Så vi hade aldrig ätit vår julmat och firat julafton förrän affären var stängd och klockan hade hunnit bli 24.00 på natten". Här skall också erinras om att kläderna till pojkarna i familjen, syddes av fadern, medan flickornas, syddes av fastrarna t.ex. Alma Larson.

Utbildning: Dagmar gick på Filip Holmqvist handelsinstitut i två terminer. Hon tog barnsköterskeexamen vid Edla Höglunds sjuk- och förlossningshem i Göteborg. Som barnsköterska hade hon plats hos en göteborgska som var gift med en fransman, vilka hade sommarbostad på Stenungsund. Hon hade också tjänst hos några andra familjer i Göteborg. Då hennes broder Lennart, som skött affären, flyttade till Sävedalen, fick Dagmar komma hem för att träda i hans ställe.

Dagmar gifte sig så småningom, övervåningen reparerades. Där bodde hon med sin familj, hon fick två söner. Föräldrarna bodde i första våningen till sin död. Livet har farit hårt fram med Dagmar Andreasson. Hennes man, Vilhelm Andreasson för-olyckades under fiske 1952 och hon miste sin äldste son då han var 17 år.

Numera bor Dagmar i första våningen och hennes son Roy bor med sin familj i övervåningen.

Nedtecknat av Sonia Alexandersson 1983-02-01.

6. ”Jonsekalle” Karl Martin och Johanna Johanson, Skarvik.

Nuvarande Astrid Olssons hus.

Karl Martin var av jonsefolket och gift med Johanna Johanson från Hornö utanför Hunnebostrand. Dessa båda blev bekanta på grund av att vadfiskarna ofta hade Smögen som vinterhamn. Båda tillhörde respektive missionsförsamling på hemorterna, vilket också detta kunde ha medverkat till bekantskapen.

Det blev äktenskap och ett hus, det där Frank Olausson bor nu, byggdes av ”Jonsekalle”. Johanna som var van att kunna se sjön, trivdes ej alls här med denna instängdhet. Hon grät mest. Vilket föranledde svägerskan Ida att förebrå henne. ”Sedd inte här å grad å anterera deg, du har ju själv valt han, du får tåla deg”.

De sålde huset - troligen till Axel Möller - och flyttade tillbaka till Smögen. Men här var det ej så tjänligt att bo för Jonsekalle, han hade ju del i båt och lag på Björkö, varför han också vantrivdes i Smögen. Han köpte därför en stor bergstomt högt upp i Skarvik och byggde sitt andra hus på Björkö. 1901 var huset färdigt med alla cementtrappor gjorda. 1918 gjorde de en stor ombyggnad.

Då de nu kommit överens om boendet, blev det aktuellt att söka sig umgänge. Främst kom de att umgås med Oscar och Mina Olson på Björkö Huvud (föräldrar till N. Odenvik), Kalle och Rika i Västergård (nuvarande Christer Alexanderson), Martin och Fina Gustavson, dvs. Martins vid vägens.

På Huvudet samlades varje höst goda vänner för att stryka rörtopp. Då var det kalas. Det bjöds på köttbullar, stekt fläsk, potatis, sagogrynssoppa, risgrynspudding och sylt. Kaffe, skorpa, ring och äggkaka. Nertecknaren av detta förmodar att det bjöds till bordet två gånger under dagen utom kaffet, vilket kanske var ett par extra gånger.

Rörtopp användes till tjocka bolstrar. Denna skörd höll också vassen tillbaka. Nu då det är så länge sedan den togs av, ser man hur den alltmera växer till, alla havsvikar blir mindre. Det gick massor av vippor åt till en bolster. Min farmor ”Rika i Västergård” talade också om rörtoppstrykningen på Huvudet.

På vinterkvällarna bjöds ofta grannkvinnor och väninnor på trasmattekalas. Då klipptes mattor.

Backefisket utgjorde en god del av försörjningen. Karlarna skaffade hem blåmusslorna i stora korgar. Hela familjen fick hjälpa till att skena skal, som man sade, (Skena uttalas som ski skal). Sedan agnades backorna och sattes ut för fångst. På kvinnornas lott kom att efter fångsten reda backorna, som det hette. Männen behövde ju få sova efter utträttat fiske. Kvinnorna fick också reda övriga garn som behövdes vid olika garnfiske.

Hugga ved var också kvinnögöra.

Johanna var mycket trädgårdsintresserad och med sin Kalles hjälp bar hon upp all jord till de terrasser de anlagt på sin bergiga tomt. Jorden kunde ha kommit från Huvudet, holmar och kanske också från de stora dikningarna som låg skiftelaget.

Fritid och trevnad: Kalle ägde ett enradigt dragspel och spelade många sånger, som de närvarade sjöng med i. På somrarna roddes det ofta ut eller seglades till holmar för bad och kaffe. Man gick också nån gång till Huvudet för symöten om somrarna 1917-18.

Socialvård: Makarna var barnlösa. 1901 blev två pojkar, brorsbarn till Johanna, föräldralösa. Dessa båda togs så småningom omhand av makarna. 1910 tog de en fosterdotter, Märta Björkman. Johanna hade en väninna i Lyse socken, vars syster blev änka med åtta barn, varför paret Karl och Johanna förbarmade sig över ett av dem. Det blev Märta.

Ytterligare en flicka, Maja Örtenblad från Gullbergsbros barnhem, fick ett hem hos makarna. Då Johanna fick se denna flicka, som var det ynkeligaste av alla barnen på hemmet, tog hon henne med sig till Björkö. Flickan var från Malmö, mamman hade tagit sitt liv och pappan var obefintlig. Flickan vistades i hemmet i tolv år. Också Johannas mor fick till sin död ett hem hos Kalle och Johanna. Hon hade förut skött de båda ensamma pojkarna - ovan - men när hon blev blind kom de alla till Björkö. Mor Olena tyckte att hon kommit till himmelriket. Hon brukade säga: "Här har di jul i hör da (varje dag), wid kaga på bort (bordet)". Tiderna hade blivit bättre, smör och ost var det alltid till bröd.

Jonsekalle var bland de första som installerade telefon och de fick nummer 5. (När detta nummer senare blev ledigt, fick Joel Jägersvärd det. Rikas var nummer 21).

Under första världskriget hade de potatisåker i Kolvik.

Att vara fiskare före motorernas tid, var hårt och strapatsrikt. Fiskare från Smögen fick ro till Marstrand, som väl var försäljningsort. I vintertid hände det ofta att den sida av kroppen som var närmast relingen blev frusen till is av inslaget från sjön. Man kan förstå att många blev ledbrutna på äldre da'r.

Till fruntimmersgörat hörde att ta stora stadskorgen och åka till stan för att handla, bl.a. ost och smör hos Antonsons på fisketorget eller Floden, tror jag.

Till vinterns innearbete hörde:

- Stickning av strumpor, sockor och vantar, s.k. yllebölar som bars under överskjortan stickades också.
- För vinterns behov gjordes lingonsylt. Äpplen skalades och torkades, s.k. ringäpplen. Av äpplena gjordes också marmelad, samt sylt. De lades i vita Rörstrandskrukor, medan lingon lades i bruna lerkrukor.
- En eller två grisar föddes upp för att slaktas på hösten. Det blev mycket god mat att så småningom sätta fram på bordet. Bl.a. spickekorv tillika med skinka, båda röktes.
- För övrigt saltades sill, makrill samt fläkt torsk och långa.

Ibland fick ön besök av zigenare. En sådan gång ryktades det om att de var väldigt begivna på höns. Johanna blev orolig att hon skulle få ovälkommet besök i höns huset och satte därför upp gardiner för fönstren. Hon hoppades att de skulle tro att det ej var ett höns hus.

Vid tvätt hade denna husmor en stor tunna med tapp i botten. I den lades kläderna, vatten hällades på tillsammans med björkaska, en lut som hon själv tillverkat. Tomtens tvättpulver samt såpa hörde också till de gängse tvättmedel en. Hemmet hölls för mycket prydligt.

Nyårsaftonen brukade makarna ha bjudning. I en stor vit skål med blå dekor "tronade" en stor äggost, denna serverades troligen vid smörgåsbordet. Till efterrätt serverades risgrynsgröt. Senare bjöds på kaffe med dopp.

Nedtecknerskans kommentar:

På detta kaffebord var säkerligen många välfyllda kakfat framdukade, då Johanna var känd för sitt kunnande och sina många kaksorter. Detta har jag uppfattat från samtal i mitt hem, om vad som bjöds vid symöten och som den tidens husmödrar gärna överträffade varandra med många sorters kakor. Jag vill också påpeka att detta var ett genuint fiskarhem.

Makarna var medlemmar i Björkö Missionsförsamling, där de flitigt deltog. Johanna var dessutom föreståndarinna i syföreningen tillsammans med "Martins Fina" (se umgänge sid. 82). Båda var dugliga, och enligt min mor - som var inflyttad från Göteborg - förtjusande damer, som med stor värme hälsade nykomlingen välkommen i gemenskapen.

På äldre da'r skaffade sig "Jonsekalle" en mindre klinkbyggd fiskebåt, som var mycket vacker och närmast gjorde intryck av lustbåt. Denna båt användes mest till att köra folk, som behövde överfart till andra öar. T.ex. handelsresande som ofta ville vidare till andra öar. Många som skulle till Öckerö på exempelvis sammanträde eller andra som eljest hade behov av skjuts.

Vid denna tid var förbindelse till nordöarna endast möjlig med ångbåten som gick från Göteborg kl. 14.15 och anlände till Björkö omkring 15.45. Övernattning måste ske på den ö som besöktes och hem kunde man komma nästa morgon, då båten anlände vid 7-tiden för fortsatt resa till Göteborg. Detta var den reguljära trafiken, sen kunde var och en ta sig fram bäst han kunde med småbåtar eller med t.ex. "Jonsekalle".

Angående fosterbarnen så titulerade de Martin och Johanna farbror Martin och faster Johanna. Johanna var nämligen faster till Benjamin och den andre pojken.

Denna skildring, som förmedlats mig av Astrid Olson (dotter till Benjamin, en av de pojkar makarna tog till sig. Astrid betraktar närmast Martin och Johanna som sina farföräldrar.) gäller i huvudsak tiden 1885-1920.

Nedtecknat av Sonia Alexandersson, den 3/2 1983.

7. Rut Pettersson

Slipen

430 94 Bohus-Björkö

Richard och Augusta Martinsson födda 1876, flyttade från Stockevik till Björkö 1899. Richard Martinsson var smed. Den gamla smeden, som förut betjänat Björköborna, hade gått ur tiden. Saknaden efter denne yrkesman var stor, inte minst bland bönderna, som ej fick skott sina hästar.

”Kalle i Västergård” inköpte den gamla smedjan, vilken överläts till Richard M, då han med sin familj flyttade till Björkö. Till bostad köptes Norbergs hus, det s.k. ”båtsmans” vilket då ägdes av Elam, ”skomakarn” kallad, som var son till kvarnägaren Bengt Borg, kallade ”Börjen”. Kvarnen stod på berget, nära Ellen Mattssons hus. Den kvarnen blev sedermera flyttade norröver.

Smedjan låg tvärs över vägen, mitt emot Norbergs hus och Rut Pettersson, som var liten då, minns att de stora hästarna var respektingivande. Det var många gånger flera stycken, som stod där och stampade och slängde med svansarna.

Till minnena från åren i båtsmanshuset hör det första ”stora kalaset”, som familjen var bjuden till. Det gällde en begravning av en granne vid namn Cornelius, men kallad Canelis. Han var svärfar till Wallsten och morfar till Orvar Wallsten, som bor på Knippla. Hela familjen var bjuden. De små barnen var ej med till kyrkogården. Före resan till Öckerö bjöds det på kaffe, tjockt vetebröd, ost, smör, sylta och korv. Stora tårter och kakor hörde också till. Även om man hade det fattigt skulle det bjudas på middag efter Öckerögången. Vid denna middag serverades saltlånga, kokt skalad potatis samt god, vit sås. Till efterrätt sagosoppa. Pastor Gustav Söderholm var den som för alla tackade för den goda och vällagade maten. Denna familj var frikyrklig. Dricka till serveringen hämtades på det stora ”drickankaret” som var anskaffat till begravningskalaset.

Julkalas förekom mellan grannarna, hos Stava (nu Ella Walström) och Olle och Lotta (nu Sven och Majlis Johanson). Alla bjöd på mat efter var och ens råd och förmåga. Rut minns att pretentionerna steg, men i och med första världskriget blev det allmän indragning, då det ju också blev så ”ont om allting”.

Till familjens uppehälle hörde också att hålla en hushållsgris, ibland två. En gång minns Rut, hade pappa köpt grisen för tidigt på våren. Så vi fick ha honom inne köket, tills det

blev varmare. Alla barnen blev också mycket kära i den lilla grisen.

Här som i övriga familjer på ön, var fisk en nästan stående middagsrätt, kokad eller stekt. Makrill, sill och vitling stektes ofta. Slinka - grönsakssoppa kokad på fläsk - förekom gärna på vintern. Till söndagsmiddag fick man köttbullar, kötsoppa och ibland stek.

Rut Petterson har också minnen av celebra badgäster. Dessa minnesbilder är från tiden före 1911.

Hos "Könrades Manda", det hus Holmfrid Johansson nu äger, bodde några somrar Harriet Bosse och skådespelaren Gunnar Vingård. Detta par hade ju en annorlunda livsföring och beteende, än vad öbefolkningen var van vid eller vid den tiden ens kunde tänka sig.

T.ex. en sommar då regnet fallit i strömmar, forsade vattnet ned för den branta liden, som ligger utanför båtsmanshuset och går upp mot höjden till Kvarnhällen. Barnen sprang här i vattnet upp och ned. Då fick de till sin häpnad se Harriet Bosse och hennes man, komma ut med uppkavlade byxor och uppskörtad kjol, för att tillsammans med barnen delta i detta barnsliga, men roliga nöje. Ingen av de förvånade öborna kunde tänka sig att vara med om något liknande.

(Sonia Alexandersons kommentar:) Likaså sägs det att paret kysstes till avsked på ångbåtens landgång, om någon av dem ej åkte med in till sta'n. "Inga kyssar på landgången", lär kaptenen ha sagt vid ett sådant tillfälle. Senare då Rut P talat med Manda om svunna tider, hade Manda berättat, att Harriet Bosse nämnt om sitt svåra äktenskap med August Strindberg. Bl.a. lär han tagit ned henne till källaren i det hus de då bodde i och slagit henne. Manda hade då genmält "att hade jag hatt en så stögg kar, hade jag gått ifrå han". "Men Könrads Manda, hade ju ingen aning om vem August Strindberg var, förstås" kommenterade Rut, som själv tycker att Strindberg är "svår att läsa, utom Hemsöborna, förstås".

En annan bemärkt sommargäst var Kata Dalström. Hon bodde hos Stava Kristians son en sommar, Ida på posten var tingad att vara hennes passopp. Bl.a. skulle hon bära hennes badlakan och övrig attiralj till varmbadhuset, som låg i Skarvik utanför brandstationen. Detta badhus var öppet omkring tre månader under sommaren till badgästernas fromma. Ida var nog inte så glad över platsen, ty hon sade: "Å här ska en bära för henner, å Katta de hedder hu". Kata Dalström var känd socialist och kommunistisk agitator. Så det var väl lite märkligt att hon behövde denna borgeliga bekvämlighet - som det onekligen var - att ha en liten jungfru! (Sonia Alexandersons kommentar).

På tal om varmbadhuset, hade Richard M åtagit sig att vara dess maskinist, tillsammans med Carl Magnusson, som bodde i det hus som Stig Kristerberg nu är ägare till. De skulle också bära allt vatten som gick åt till de "varmbadande". Badet låg utanför nuvarande Röda Kors-lokalen. Helge Johnson, Skarvik, har berättat att han tillsammans med några pojkar hade till uppgift att hämta tång (klödder), vilket skulle användas vid de s.k. tångbaden. Dessa ansågs vara speciellt hälsosamma.

Konfirmationen: Rut gick och läste i Torslanda. Vid den tiden gick en ångbåt, Viran, till Hjuvik, varefter de fick gå till kyrkan. Avslutningen var till pingst, men då hade man

beställt hästskjuts från Hjuvik till kyrkan. Konfirmanderna var svartklädda.

Richard Martinsson köpte så småningom ett stort stycke mark av några bönder. Där byggde han en smedja, tillkallade en båtbyggare och etablerade båtbyggeri, samt anlade en slip. Familjen hade blivit större, fyra stycken barn var födda och ett hus byggdes i anslutning till rörelsen. Bostaden var inflyttningsklar 1911.

OBS! Arbetet var strikt indelat i manligt och kvinnligt. Hushållet var stort och arbetare i mathållet var vanligt. Moster Christina, som var sömmerska, hörde också till familjen i både kost och bostad.

Förälskelse och giftermål: Frans Petterson från Öckerö träffade Rut, då han anlade varvet för något slags reparation. Det blev kärlek och äktenskap. Bröllopet stod 1919. Många var inbjudna och så stort bröllop, hade det ej varit på många år på Björkö. Klänningen var av vitt siden. Slöjan med orange blommor och myrten prydde bruden, som kläddes av Johan Petters Agda, vilken också sytt brudklänningen. Hon var mycket skicklig i sömnad. Brudbuketten bestod av röda rosor med band. Pastor Fullstrand vigde brudparet i matsalen.

Susanna Hansson, i folkmun kallad "Hanseln", var den som stod för all matlagning. Hon var duktig kokerska, men var hållen för att "hon ville ha mycket och gott att ta av". Och det hade hon. "Här sparades inte. Pappa hade god råd och jag var det första barnet som skulle giftas bort". Huvudrätt vid middagen var stek, "som det fanns massor av". "Sprit serverades inte vid borden".

Under middagen minns Rut att Pettersson, som var socialist, försökte reta Karl Svenningsson, som var tyskvän och högerman, med att då och då ropa "Wilson", (president i Amerika och känd för sina fjorton punkter). Bägge arbetade på varvet och Pettersson visste väl hur känslig denna fråga var för Svenningsson.

De första åren bodde Rut och Frans på Öckerö, men köpte omsider tomt och byggde huset, där Rut Pettersson ännu residerar som värdinna i första våningen. Makarna fick två söner och två döttrar. Sonen Hans Arne har övertagit hemmet, och bebor övervåningen med sin fru Karin, som hör till den kända släkten som lanserat Hönökakan.

Rut Petterssons farfars historia går jag inte in på i denna intervju, då vi kursdeltagare med benäget tillstånd av familjen fått löfte om kopior av dennes levnadshistoria, benämnd: "Några händelser ur båtsmans Wahls levnad upptecknade av Carl Johanson, Hea, Fiskebäckskil".

Upptecknat av Sonia Alexanderson den 16/2 och den 20/2 1983.

8. Ruth Margareta Rabe

Björkövägen 34

430 94 Bohus-Björkö

Föräldrarna hette Ida och Karl Rabe och de var båda födda 1874. När de var 22 år gamla gifte de sig och fick sedermera sju barn, tre flickor och fyra pojkar. Första pojken Reinhold föddes 1897 och dog i spanskan 1919. Gotthard blev fem år, han dog i difteri. Anna-Brita fick också denna svåra sjukdom, men hon överlevde. Hon är nu gift med Fritjof Gillholm och hon har i många år haft hand om biblioteksverksamheten på Björkö. Hon startade dessutom lottakåren härute och hon är fortfarande kårchef.

Två av bröderna, Josef och Fritjof, emigrerade till Amerika. Ingeborg blev hembiträde i Göteborg då hon var 14 år. Hon tog med tiden barnsköterskeexamen och arbetade i Hultafors. Senare gick hon på Kristinehamns folkhögskola.

Då Ruth vid tjugo års ålder fick luftrörsbesvär, behövde hon luftombyte. Ingeborg hade plats i Stockholm, men kokerskan i huset hade slutat, varför hon föreslog Ruth att ta denna anställning. Det var vågat för Ruth var ganska så obevandrad i kokkonsten. Familjen var s.k. fint folk, hovrättsrådet Heine i Djursholm, vars fru skulle tituleras "hennes nåd". Ruth fick kokboken Idun, vars matrecept ansågs fina och passande för folk med fina matvanor. Ruth var där i ett halvår.

1920 gick Ruth på sykurs i Göteborg och hon bodde då hos Maja Axell, som var f.d. Björköbo. Hösten 1922 var det dags för församlingssysterskurs i Stockholm. Sommaren 1923 kom hon till Alingsås lasarett för att få praktik i sjukvård, vilket krävdes av en församlingssyster. Hon har dock aldrig arbetat som sådan, utan verkat som sjuksköterska. Församlingarna hade inte längre råd att hålla församlingssysstrar.

Första platsen blev Norbergs ålderdomshem i Västmanland, där hon arbetade i omkring två år. Medan hon var där utbröt brand på hemmet och en avdelning kunde inte användas längre. Det resulterade i att Ruth fick flytta med 17 patienter till en gammal nedsliten och tom prästgård. Som hjälp fick hon ett 17-årigt biträde, Hilda, som skulle laga maten. Det första de stackarna fick göra på "lediga" stunder var en storrengöring. Ruth minns att de vitkalkade kökstaket tillika med spisarna, för att det skulle bli lite ljusare. Golven fick skuras. Värmen kom från kakelugnar. Vatten och slask var indraget. Bad av patienterna gick till enligt följande:

Ett lakan breddes ut på golvet, en balja med vatten ställdes bredvid och på lakanet fick patienten stå medan han heltvättades. Allt detta tog tid och det kunde inte ske oftare än en eller två gånger per månad. Den unga Ruth var ensam helt ansvarig, dag som natt. Hon var aldrig ledig och hade endast Hilda till hjälp. Döende fick de dock skicka till lasarettet. En gubbe bar in ved till kakelugnarna med hjälp av en ung pojke från ålderdomshemmet.

Så kom den dag då Ruth äntligen skulle få ledigt. Hon stod resfärdig, då hon genom fönstret fick se sin vedgubbe snubbla på yttertrappan, där han bröt lårbenshalsen. Ingen ledighet! Hon fick se till att gamlingen kom till sjukhuset istället.

1926 bodde Ingeborg och Natan i Säfte, där han var predikant. De hade fått se att Klaraborg i Karlstad, genom annons, sökte en föreståndarinna. Ruth fick platsen och stannade där i många år, ända tills hon flyttade till Stagnellska sjukhemmet. Hela sitt verkliga liv kom hon att tillbringa i Karlstad, bortsett från de två åren i Norberg.

Ruth har många minnen i från Karlstad. Bl.a. minns hon en kvinna som hade fått hjärnblödning efter en förlossning och mist talförmågan. Hennes små flickor hade ej fått reda på var modern blivit av. Ruth fick höra att kvinnan en dag ljudade så väldigt vid fönstret, och hon förstod att det var något särskilt. Ruth gick fram till fönstret och fick se ett par småflickor, som vinkade och ropade. Hon gick ner och pratade med dem och de berättade att de på väg till skolan hade fått se sin mor i hemmets fönster. Efter skolan kom de tillbaka för att få hälsa på och krama om sin mor, som de därmed visste var hon fanns. Pappan hade skiljt sig från sin sjuka hustru och fått en annan fru, men Nemesis vakar. Denna andra fru lämnade mannen, han blev sjuk och hamnade på samma sjukhus som sin första fru. Döttrarna var då stora och den ena dottern gick emellan de avdelningar där nu båda föräldrarna låg för döden. Inför begravningen kom en dotter för att höra om inte Ruth tyckte att föräldrarna kunde begravas ihop, mannen var ju övergiven av den andra frun. Vi tyckte att detta livsöde kunde antecknas.

Angående löner

Som kokerska på Djursholm fick Ruth 70 kronor + fritt vivre i månaden.

I Karlstad: 800 kronor per år, dessutom fritt vivre och fria tjänsterockar. Vart tredje år fick hon ålderstillägg med 300 kronor. Efter nio år hade hon 1600 kronor om året och fritt vivre. 1937 blev lönen högre, men hädanefter fick hon betala för mat och husrum.

Ruth bodde alltid mitt i avdelningen, ända fram till 1949 då hon fick en lägenhet om ett sovrum, ett vardagsrum med öppen spis och ett pentry. Hon njöt av detta i sex år, sedan gick hon i pension. Det var 1955 och hon var 55 år gammal. Hon fick trettio tjänsteår, trots att tjugofem är praxis för sjuksköterskor.

Efter pensioneringen flyttade hon till Anna-Britta och Fritjof, där hon fortfarande bebor övervåningen. I Karlstad hade hon tagit livlig del i Betlehems kyrkan, SMU verksamheten och hon var också med i de äldres sångförening och i syföreningen för de äldre. Så det blev många uppgifter för Ruth inom Björkö Missionsförsamling. Hon blev söndagsskolelärare, sedermera föreståndarinna för söndagsskolan. Ledamot i styrelsen, församlingstjänare samt värdinna och husmor i församlingen. 1969 upphöll hennes svåger Natan pastorstjänsten i Björkö Missionsförsamling.

Bröllop

1906 hölls bröllop för Italia och Karl Alexanderson. Bröllopfesten hölls i deras nybyggda hus. Bruden hade svart klänning och vit slöja. Pastorsfrun, fru Söderholm, var brudkläderska.

1907 vigdes Ester och Teodor Olson i föräldrahemmet i Lyckan. Bruden var vitklädd. Brudnåbbar var systrarna Ruth och Ingeborg Rabe, samt bröderna William och Harry Alexanderson. Alla var vitklädda, pojkarna bar vita sjömanskostymer. Bruden kläddes hos Carl och Tali och hämtades med sitt brudfölje av brudens far för vigsel och bröllopsfest.

1908 hölls Annas - syster till Ester och Ida - och George Gustavsson bröllopsfest i Missionshuset, där vigseln troligen också skedde. Bruden kläddes på verandan hos Ida Rabe. Bruden hämtades här av fadern. Ingeborg och Ruth hade ljusblå sjömansklänningar. Efter festens slut tågade brudparet till sitt hem i Skarvik, föregångna av två fiolspelare. Detta enligt uppgift av Linus Gillholm.

1926 hade Ingeborg och Natan Fredriksson frikyrklig vigsel i Missionshuset, hela församlingen var inbjuden till denna och efteråt var det kaffeservering för samtliga. Sedan middag för släktingarna i hemmet. Den lagliga vigseln skedde i Göteborgs rådhus på förmiddagen samma dag. Bröllopet stod på trettondedagsaftonen.

Nedtecknat av Sonia Alexanderson i februari 1983.

IV. EN 100-ÅRIG BJÖRKÖBOS LIV

Den 3 februari 1937 fyllde Gustava Gillholm 100 år. Hon dog den 26 september samma år. Fredagen den 29 januari, veckan innan Gustava fyllde år, var denna intervju med henne införd i den dåvarande tidningen Göteborgstrakten. Hon berättade då mycket intressanta saker från sin barndom, bl.a.

Gustava var född i Skarvik. Fadern, Elias Jonsson, var av finländsk börd. Han var fiskare och blev 86 år gammal. Modern blev 73 år. En broder blev 85 och en syster över 80 år. Hon vigdes med Edvard Gillholm, som idkade såväl fiske som fraktfart på Vänern. Han dog 1917, nära 79 år gammal.

”Hon hade aldrig gått i någon skola av den anledningen att hon var 14 dagar för gammal när denna reform infördes. Men hon var nöjd ändå, inte för att slippa skolan utan därför att hennes mor lärde henne läsa medan hon spann hampa och den lilla Gustava satt på en pall bredvid henne. Däremot har hon aldrig lärt sig skriva men väl att läsa såväl skrivet som tryckt. Sin bibel och psalmbok har hon studerat så grundligt att både präster och predikanter förvånat sig över hennes beläsenhet och goda hågkomst. Utom en mängd psalmer kan hon citera långa stycken ur bibeln.

Efter att ha konfirmerats av prosten Carl Gustav Schoug, hade hon ett år plats hos fyrmästare Larsson på Vinga. Hon var då 21 år. Som det var ont om karlar på Vinga vid denna tid fick hon ibland hjälpa till att sköta såväl fyren som mistluren och vid besök hos telegrafisten August Borg i Björlanda kom understundom på hennes lott att ta hand om den optiska telegraf som var placerad på ett högt berg dit man fick ta sig upp på en stege. Från Vingatiden har hon att berätta om infrusna fartyg som låg kvar så länge att man måste gå ut till dem med mat i avvaktan på att isränna skulle hinna sågas ända inifrån Carnegiska bruket.

Det var inget jäkt på den tiden, skulle man till staden var det att invänta att någon båt skulle in med fisk och om ingen båt kom fick man gå upp på berget och hålla utkik på nordbönderna, som seglade förbi eller skulle in till Björkö för att få agnsill. Dessa var i allmänhet från Klädesholmen, Rönnäng och Skärhamn. En bland de snällaste var Jonas från Rossö, det var en 60-årig gubbe som i sin stora båt tog med många Björköbo in till Göteborg. Han tog ingen avgift utan bjöd på mat istället. Under tofterna i båten hade han skåp där det fanns bröd, smör, ost och fläsk och han kokade kaffe som han bjöd passagerarna på. Gustava kom till Göteborg första gången när hon var tio år gammal. De lade till vid Gustav Adolfs torg där den s.k. fiskeflotten var belägen. Den utgjordes av några plankor som flöt på vattnet i kanalen och så särdeles många köpare kunde inte samtidigt använda sig av den.

Det kunde vara riskabelt med stadsresorna. Man satt på tofterna med sill och vatten till knäna då det blåste som värst. Klippan var den enda bryggan man kunde angöra i älvmynningen men det var förbud att landstiga där. Det hände dock att bryggan kunde anlitas i hårt väder. En gång hann man inte längre än till Älvsborg då en hård östan kom med hagelbyar på våren och vattenfylldes båten så att relingen låg i vattenbrynet. Gustava var den enda kvinnliga passageraren och karlarna tömde sina mattinor i hennes knä och öste vatten med tillorna tills båten höll sig flytande.

En annan gång tog man iland vid Knippelholmen för att länsa båten och fruntimren fick

under tiden gå upp på holmen där deras våta kjolar frös och bildade krinoliner runt dem. Stormen fortfor så att båten ej kunde återvända hem sedan fisken var såld var för Gustava som hade sin man liggande sjuk i nervfeber måste åka med en Hisingsbonde och sedan ta sig hem över Björköfjorden. Vid hemkomsten sjuknade även hon och måste för första gången i sitt liv anlita läkare, doktor Nilsson från Göteborg.

På en fråga hur hon burit sig åt att bli så gammal svarade hon: ”Jag har slitit och arbetat hela mitt liv och aldrig sparat mig på något sätt eller varit pjoskig varken beträffande mat eller kläder”. Ännu vid 84 år stickade hon ett stort sängtäcke. I sin ungdom spann hon hampa och vävde segel av garnet. Tyget liknade säckväv och även om man slog till ganska kraftigt blev det nödvändigt att under seglatser vid uppehållsväder stänka vatten på det för att få det något så när tätt. Impregnerad segelduk fanns inte på den tiden.

Ännu på ålderdomen var hon även duktig att sticka strumpor samt binda ylletröjor i röda, svarta och blå färger. Tidigt spann hon även ull av egna får, band vadar garn m.m.

Bland de största händelserna från hennes barndom var då hon såg den första ångbåten. Den kom norrifrån och passerade genom sundet men lade inte till. Springande i bergen följde emellertid en barnflock den med ögonen så länge den kunde synas. Den låg mycket lägre på vattnet än den unga Gustava i sin fantasi föreställt sig men röken nådde oanad höjd. Namnet kan hon ej erinra sig men det var det samma som redarens. I sitt barnsliga oförstånd gav hon ej akt på om det var en hjulångare eller huruvida den drevs med propeller.

Att fiskebåtarna skulle få propeller kunde hon inte tänka sig då man ”i stilla bleget” fick ro mellan öarna och Göteborg mestadels var det dock karlarna som skötte om denna syssla men de var ju inte alltid till hands. Då de skulle till staden med fångsterna passade fruarna på att följa med för att göra inköp av sådant som ej gick att få genom skickebud. Det fanns nämligen då ingen affär på ön. Först långt senare började två systrar Möller, härstammande från en under stora sillfisket inflyttad tysk familj, att ta hem specerivaror från Göteborg till försäljning bland öborna. I brist på våg och eftersom det skulle vara svårt att väga upp i fjärdedelar av socker och kaffe på besman, slog leverantörerna i Göteborg in varorna i paket av nämnda vikt.

Det gällde att inte glömma något vid stadsbesöket allra minst tändstickor. Innan dessa kom till slog man eld med stål och flinta och uppsamlade gnistor i ”sköre” d.v.s. fnöske som skavdes av tyg eller dyl. På den tiden var det ej ovanligt att elden dog ut i flera av det dussintalet stugor som då fanns på ön och som det var en besvärlig procedur med stål flinta och fnöske föredrog man att hålla utkik på grannarnas skorstenar och där det först rök dit gick man för att ”låna värme” varvid med fördel användes en träsko vari den lånade glöden placerades. Man fick sedan skynda sig hem och skaka något på träskon under vägen så att ej glöden brände alltför stora hål i den. Genom att tån hölls mot vinden eller i färdriktningen skyddades glöden rätt bra att förkolna, bättre än om de hämtats på en öppen skovel. Ibland tröt mjölet i stugorna och ville man då ej låna av någon granne var det att se sig om efter någon seglare som skulle till stan eller också fick man ge sig över till Hisingen där säd kunde erhållas för att malas i den gamla kvarn som ännu för ca 30 år sedan fanns på ön.

Stadsresorna var angenäma avbrott i vardagslivet men inbringade inte alltid så mycket.

Ett vadslag om tolv man kunde på en dag fylla en båt med sill motsvarande ungefär en låda per man men ofta blev det ej fullt 1 krona på var och en vid delningen. Sedan fångsterna sålts tog man in över natten hos fru Hagman i Rosenlund, Hagmanskan kallad, och hade där riktigt trevligt för en ringa penning. Men det var blott damer och bättre folk som fick komma dit. De andra logerades in i en annan byggnad som liknade en lada och hade ett ränne där karlarna sov om de var så pass nyktra att de kunde ta sig upp dit. Ingen avgift erlades för logiet men lokalen under fick härigenom en stor kundkrets som rekvirerade inte blott mat och kaffe utan även brännvin.

Det var inte heller så trevligt att anträda hemfärden över sjön i sällskap med berusade karlar, särskilt i storm och många var också de som drucknade på stadsvägen. Det var inte nog med krogarna i staden utan sådana fanns även vid Stora Varholmen, i Kalvsund och på Hälsö. Brännvinet var billigt på den tiden och hade man inga pengar lämnades den begärliga drycken på kredit.

Hon mindes också tranlampornas tid. Tranen kokade man själv av fisklever och sälspäck och det gör somliga fortfarande men blott för att smörja sina stövlar, om dessa inte är av gummi. Sedan kom gaslamporna som var behagligare att se vid men rätt riskabla. Talgljus var mindre vanliga än på landsbygden, beroende på bristande tillgång på råvara.

I staden har hon inte varit sedan bilarna kom till men nyligen passerade en fiskehandlare med sin bil utanför fönstret och även hade hon sett ett par lastbilar som var i färd med att grusa stora landsvägen där i hennes barndom endast en gångstig gick fram.

Hon mindes mycket väl öns sista ryggåsstuga som gick under namnet stenkistan eftersom väggarna var av sten. Den innehöll rum och kök och där bodde två familjer som var så fattiga att husgeråd och matvaror inrymdes i två trälådor, vilka öppnades vid måltiderna och tjänstgjorde som bord där familjemedlemmarna i brist på stolar stod runt omkring.

Medan de bättre bemedlade köpte bränntorv från Inland för ett par kronor lasset plockade andra vrakstumpar vid stranden eller tog kospillning till bränsle. Det gick nämligen månader utan att man hade någon inkomst av fisket men fanns det blott fisk att få kunde man alltid byta till sig förnödenheter.

Förr fick folk arbeta för maten säger hon men nu håller fruntimren bara i ordning i hemmen. Det var inte så noga förr i världen. Hon var nöjd med tillvaron och hennes minne är gott, hörseln har avtagit de senaste åren och hon har varit sängliggande den senaste tiden, i sanning en pigg hundring.”

V. YNGVE GILLHOLM: OM FISKET OCH LIVET I BOVIK

Inledningstext till dokumentationsband 2, sidan 2/1983:
YNGVE GILLHOLM: OM FISKET OCH LIVET I BOVIK.

Yngve Gillholm är född 1916 i Bovik på Björkö och numera bosatt i Björkö samhälle.

Fadern: James Gillholm, också född i Bovik på Björkö. Han var fiskare och jägare.
Modern: Malvina Charlotta, född Karlsson, härstammar från Hyppeln.

Yngve intervjuas av Elsa-Greta Larsson, Öckerö, om hur det gick till på småfiske förr, och om uppväxttiden i Bovik.

Samtalet inspelades den 13 april 1983, hos ”Petters i Bovik”, för Hembygdsprojektet.

Inspelning och redigering av Elsa-Greta Larsson

Redigerad text till intervjun:

Jag heter Yngve Gillholm, och är född 1916 i huset som låg uppe på berget här i Bovik. Huset brann ner 1919. Pappa hette James Gillholm, och han var också född här i Bovik. Mamma var från Hyppeln. Farfar var ifrån Gillholmen, så det är en gammal släkt.

Vi var fyra syskon; tre pojkar och enlös. Fast hon dog när hon var 9 år.

Fråga: Vad arbetade din pappa med?

Pappa var fiskare hela sitt liv, och jägare. Vi var med pappa alla tre, så länge som vi gick hemma, tills vi var en 18 år ungefär. Då gick vi ut på större fiske.

Fråga: Hur gick det till på ålfisket förr?

Det var hårt på den tiden, på ålfisket. Då stod vi upp kl. 01 varje natt, ifrån maj till oktober. Vi hade ålkuber, som vi sa, hundra ålkuber. Vi drog småsill först på morran, som vi agnade ålkuberna med. Det var uppe vid en holme, som hette Röön. Sedan så gick vi och drog våra kuber, som hade stått med natta. Vi gjorde så varje dag, tills lördag kväll.

Fråga: Sumpade ni ålen?

Ja, vi hade våra sumpar vid Brunskär då. Vi var där borta med ålkuberna varje dag. Det blev ju långa da'r.

När det var som varmast kunde de ble en 300 kg i veckan. Det var la rätt bra på den tiden.

Fråga: Var det fler än du och din far i båten?

Ja, vi var tre man på sommaren, när vi fiskade ål. Det var ju arbetsammare då. Annars var vi bara två. Vi bytte om ibland, så mina bröder gick med ibland.

Fråga: Fiskade ni annat på hösten?

Ja, sedan när ålfisket var slut på hösten i oktober, så började vi med torskfisket å med landvad.

Fråga: Hur gick det till?

Ja, vi kastade på hundra famns töw, som vi sa, och runt så. Så drog vi iland vaden vid ett länne. Det är bara på vissa ställen, som det går att lämna, där det är slätt berg eller botten.

Fråga: Länna, kan du förklara vad det är?

Ja, det var när en drog iland själva vaden, landvaden. Det kallade en för länna. Och där en drog upp vaden, det kallades för länne, på land alltså. Det blev en vana med det.

Sen mot jul blev det ju alltid is. Då lagade vi alla redskapen på vintern, inne i nordrummet, som vi kallade det. Där var änna en verkstad hela vintern.

Fråga: När började fisket efter jul?

Den 1:e februari började vi med laxen, en fick inte fiska den förr. Då gick vi ut på måndag och kom hem på fredag, tills april ut.

Sen började vårsillen och horngäddan, så började ålen igen. Så det gick precis runt hela året. Det var roligt många gånger.

Fråga: Var sålde ni fisken ni fick?

På hösten, då gick vi till Kungälv och sålde fisken, ifrån en kärra, handkärra, pappa och jag. Vi sålde direkt till kunderna i husen.

Vi hade en båt, som hette Delfin. Den hade GG 753, och en sexa Ideal i motorn. Det tog tre timmar att köra till Kungälv. Då hade vi torsk och rödspätta och skrubba. Den ville dom gärna ha. På den tiden fick vi 50 öre för torsken, 1:25 för rödspättan och 60 öre för skrubban. Det var priset per kilo. Så det blev la en hundralapp om gången, eller 125 kr, så där.

Fråga: Så då har du bott här i Bovik större delen av ditt liv?

Ja, jag bodde här tills jag gifte mej. Så började jag fiska på större båtar sedan. Jag flyttade fram till byn då, till Skarvik, som en säger.

Fast jag håller på att fiska ål ännu. Jag tycker det är farligt roligt, så jag är med mina bröder ännu. Vi har fisket mera som hobby nu.

Fråga: Har fisket förändrats, fiskesättet och redskapen, mot förr?

Det har det. En kan inte ha kuber efter ål nu. Det finns inget agn, ingen småsill nu. Så nu har vi bara ryssjor, eller röske som vi säger. Dom sätter vi uppe vid Björlanda kile och däromkring. Vi sätter på måndag, så står dom till nästa måndag. Det brukar bli ett par tre ålar i var röska.

Fråga: Så det blir till kok då. Men stångat ål, det gjorde ni också?

Ja, det gjorde vi förr under vintrarna, men de finns inget att stänga nu. Det har tagit av så mycket, eller minskat, ålen nu. Men man får inte lov att stänga nu.

Fråga: Vad hade man för redskap när man stängade ål?

Det var olika. Det var två olika sorters tänger eller nålar som satt i änden på långa stakar. En var änna som en såg, eller tre sågar som satt ihop, som en klyka.

Den andra sorten var änna med en liten båge och så en nål i. Den var inget vidare. Vi fick inte ha dom heller.

Om man kände att en ål hade fastnat, fick en ju dra sakta, för att inte mista den i vaken. Jag hade ju en klen stake till ålejärnt, som dom kallade det förr.

Fråga: Vad tror du det beror på att ålen nästan försvunnit?

All fisk har ju mer eller mindre försvunnit. Det är en massa skräp och utsläpp på botten. Så fiskas det mycket mer, och redskapen är ju mycket modernare. Här är allt mycket ål ännu. Det är väl den fisken som har behållit sej bäst. Det kan man nog säga.

Fråga: Kan du berätta lite grann om detta samhället, som vi är i nu?

Samhället här i Bovik är väldigt gammalt. Här bodde mycket folk förr. Nu är det bara min yngste bror som bor kvar här.

Jag kommer ihåg för en 40-50 år sen. Då kom alla skaltagarna borta ifrån Hälleviksstrand. Dom låg här med natten, men det var i öppna båtar. Det är ju slut nu. Före det så var här ju hemskt många båtar och seglare, som kom ifrån Göteborg, där dom hade varit och sålt fisk. Dom la till här över natten, på hemvägen.

Fråga: Varför la dom till just här?

Ja, det var ju lä om land, för västanvind. Det är ju därför nästan alla hamnar ligger på östersidan på öarna här. Här var ju djupt och fint att gå in. Så var här ju en krog också. Den låg här i Petter Norins hus. Det kallas ju för "kroa". Det var nog nån gång på 1700-talet.

Fråga: Här var en samlingsplats då, även för öborna?

På den tiden menar du? Ja, där bodde inte många på andra sidan av Björkö på den tiden. Dom bodde här borta, på Ryd, Hövvet och Bovik. Så där i Skarvik, som vi säger, bodde

knappast ingen alls. Men en har hört att dom har pratat om att det var rätt så livligt här på kvällarna. Dom slog ju ihjäl en, här en gång, med en rorkult.

Fråga: Har du några speciella minnen från din barndom, som du särskilt kommer ihåg?

Ja, det är klart, det är många, både roliga och tråkiga minnen. Men jag minns en gång en julafton, då vi var små allihop. Pappa hade varit i stan och skulle köpa julgran och julklappar. Vi satt och väntade allihop. Vi var ju små och mamma ensam. Det var en farlig väderlek, det var snöstorm och frost. Och det var ju inget elektriskt ljus på den tiden, utan det var bara fotogenlampor, 14-linjers. Så till slut kom han, och var då alldeles nedisad. Han hade gått vilse där på Rydslätten, så han måste gå tillbaka till Ryd.

Men hur det var, så hitta han hem. Så han kom allt med granen, så vi fick klätt den och hade roligt. Ja, det var en händelse!

Fråga: När man tänker på vintrarna här ute förr, blev ni isolerade, eller hade man plogat?

Det var besvärligt många gånger på vintern, när det var snö. Det var ju så långt att gå till skolan. Om vi skulle börja klockan 8, så fick vi gå klockan 7, men vi kom aldrig för sent. Men på vintern, det kunde vara så att vi fick gå hem på halvtimmen. Det var om vi började klockan 1 och slutade klockan 6, för då var det ju svart. Men det var besvärligt många gånger. Här var ju inget plogat, och inget ljus. Det var svart.

Så hade vi ett problem om sommarn, för då var det så arga tjurar där borta på Ryd. Dom hade stora jordbruk där. Dom var alltid arga dom tjurarna. Men så hade vi en farbror, som inte var rädd för tjurarna. Han hette Hjalmar, och han följde oss. Jag vet där i Klämma, som du vet vi gick igenom förut, det är nåt som jag aldrig glömmmer. Det var jag och så en som hette Helga. Vi gick två meter före Hjalmar, och tjuren gick två meter efter Hjalmar. Men Hjalmar tittade aldrig en gång. Han var inte det minsta rädd, och vi kunde inte begripa varför han inte var rädd. Det var kusligt många gånger.

Fråga: Ni klarade er i alla fall från tjuren den gången?

Ja, men vi fick springa annars, på kullar och sånt. Det var besvärligt många gånger med dom där tjurarna, det var det sämsta nästan.

Fråga: Då var dom stora, gårdarna på Ryd?

Ja, dom hade en 10-12 kor på varje gård och två hästar. Så hade dom då tjurar, som alla gick med korna till, från hela Björkö. Dom fick ju gå dit när dom skulle ha kalvar. Så det var allt lite strapatser.

Fråga: Var ni där och hämtade mjölken?

Nej, den hämtade vi här i Bovik. Det var ju två bönder här. Vi hämtade hos min farbror, som var bonde. Det var min farbror och så min riktiga moster som hade den gården. Vi fick hjälpa dom, för dom hade inga barn. Så när en kom hem ifrån ålfisket på sommaren, så fick vi gå och hjälpa dom ibland med potatisen och hö.

Fråga: När du var barn, hade du några barn att leka med här? Hur många bodde det här?

När jag var liten, så var vi ensamma barn. Sen flyttade det hit en familj från Orust, så vi fick lekkamrater. Här var det fem hus som det bodde folk i. Det var väl en 18-20 människor som bodde här då.

Fråga: Fanns det sommargäster här, på den tiden?

Jo, här var fina badgäster på den tiden, herrskap som dom sa då. Dom bodde på övervåningen. Så ibland fick en flytta ner till källaren, så en fick hyrt ut så mycket som möjligt. Det blev ju alltid lite pengar att få. En del badgäster bodde här år ifrån år, upp till trettio år. Sedan bodde deras barn här. Det var väldigt trevligt på sommaren. Då var det ju dans varenda lördag här nere på bryggan, och midsommarstång och sånt, med dragspel.

Fråga: Hade ni spelmän här ifrån då, eller från någon annanstans?

Nej, det var speleman härifrån. Pappa spelade ju dragspel. Han ifrån Orust spelade fiol och tösen med där. Så det var bra med musiken.

Här bodde också en bagare, som hette Kvist. Han hade fem töser. Dom dansade allihop, och han dansade bra han med. Dom var lätta och trevliga, fina allihop.

Fråga: Vad gjorde man annars när man växte upp? Hade man nån samlingsplats, där man träffades?

Det är klart man gick ju till samhället nån gång, på lördag och så. Här borta var ju inte annars mycket, än arbete. Det var inget nöje direkt, annat än som man gjorde sig själv hemma. Det fanns ju ingen TV och så, utan man fick ju ha trevligt hemma.

På senare år, när det elektriska kom, då köpte vi radio. Jag kommer inte ihåg när det elektriska kom, men det var två år efter dom fick framme i byn. Det var ju väldigt roligt. Det var fantastiskt.

Fråga: Kan du berätta lite grand om hur det var, innan ni fick ström?

Ja, det är klart, det var ju lite besvärligt med lamporna. En fick ju bära olja ifrån Skarvik, två gånger i veckan, på flaskor. Så fick en köpa lampglas, för dom gick sönder ofta. Var handen, eller fingrarna våta, så gick glaset. Så rök det ju mycket i taket.

Fråga: Så ni lyste er med fotogenlampor?

Ja, det var 12-linjers och 14-linjers. Det var så pass som några stearinljus. Men så hade vi en annan sort, som hette rojallampa. Dom lyste bra, som en tyckte, när en satt och bötte vaddar och garn hela vintern, och gjorde ålkuber. Förr gjorde vi själva allting sånt.

Då satt vi i nordre rummet, det var ju som en verkstad på vintern. Vi hade tre rum och kök, och veranda nere, så det var gott om plats. Fast det var ju inte som nu. Då var det kallare i farstugorna. Där frös ju vattnet om natten. Det gjorde det i alla hus. Det var ingen skillnad.

Fråga: Det var väl ingen som hade rinnande vatten då? Det fick en väl bära?

Ja, vi hade en brunn. Vattnet fick en ta in på kvällen, så en hade allting i ordning på morgonen.

Det var likadant, när en skulle ha spisen i ordning på morgonen. Då gjorde pappa i ordning det på kvällen, skar såna där tunna stickor, krullestickor, varenda kväll. Det var ju rätt så noga med det, så en hade inne allting och slapp att gå ut.

På hösten så var det problem med brännet. Men när vi hade den båten Delfin, som jag sa, så körde vi till stan med den. Vi tog brännet till hela Bovik då, till alla hus, på en gång. Så hjälptes vi alla åt att bära upp det. Vi lastade båten i stan med allting på en gång, så det rack för vintern.

Fråga: Hur mycket bränne gick det åt?

Ja, jag kommer ihåg här i detta huset, som vi sitter i nu, till Albertinas, som vi sa. Dom köpte mest, för det var så dragit här. Dom köpte 30 mått koks på den tiden, och så 10 mått kol och så en massa ved. Det har vi upp i boa och gjorde i ordning för dom. Sen bar vi in det hit, för dom var ju gamla, över 80 år. Snälla var dom.

Albertina var väldigt fin, vän, rejäl. Jag vet, när en bar in brännet till dom, koks och ved, så fick vi en 2-krona, och det var ju bra. Så fick vi kaffe och långskorpor. Det var också gott. Det fick en alltid. Långskorpor var en sorts fina skorpor med kryddor. Dom var 10 cm långa. Det var bra med mat i dom. Det var bara den sorten.

Fråga: Detta huset tillhör väl den äldsta bebyggelsen här på Björkö?

Ja, det är den 1786. Det var så dragigt vid dörrar och sånt. Dom hette Norin, som bodde i detta huset ifrån början, det var en gammal släkt. Dom var adliga. Min farmor hette också Norin. Hon var släkt till dessa här, fast hon härstammade ifrån Hisingen.

Om Norin hade något med krogen att göra, kan jag inte säga. Men det var dom, det släktledet som bodde här ifrån början. Så det är bra gammalt, har gamla anor.

(I kapitlet Äldre hus på Björkö, finns det omtalade huset och en vy över nuvarande Bovik, på fotosidorna 37 och 38).

Litteratur

Hansson, Olof (1983). *Min barndom på Gullholmen: minnen och skärvor*. Uddevalla: Bohusläns museum.

Lindberg, Gunilla & Engström, Rune (red.) (1983). *Vi skriver för framtiden - med också för samtiden*. [Studieplan], Ett studiematerial om inventering, dokumentation och minnesvård. Stockholm: Riksförbundet för hembygdsvård.

Malmberg, Birgitta von & Engström, Rune (red.) (1978). *Minnesvård: dokumentation av hem och bygd. Studieplaner om vården av våra minnen*. [Ny uppl.] Stockholm: Riksförbundet för hembygdsvård.

Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. 4, Ortnamnen i V. Hisings härad. (1936). Göteborg: Dialekt- och ortnamnsarkivet.

Pamp, Bengt (1988). *Ortnamnen i Sverige*. 5. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Ramsten, Märta & Ternhag, Gunnar (1978). *Spela in!: hur man samlar och bevarar röster och ljud*. Falun: Dalarnas museum i samarbete med Svenskt visarkiv.

Rietz, Johan Ernst (1962). *Svenskt dialektlexikon: ordbok öfver svenska allmogespråket*. Lund: Gleerup.

Thormark, Karin (1981). *Kvinnors vardagsliv på Klädesholmen 1900-1950*. Göteborg: Göteborgs universitet, etnologiska inst.

Tjörne, Hulda (1970). *Min barndoms Tjörn*. Uddevalla.

HEMBYGDSPROJEKTET UTGER FÖLJANDE DELRAPPORTER

- 1 RÖRÖ
- 2 HYPPELN
- 3 KNIPPLA
- 4 BJÖRKÖ
- 5 KALVSUND
- 6 GRÖTÖ
- 7 FOTÖ
- 8 HÖNÖ
- 9 ÖCKERÖ
- 10 HÄLSÖ

UTGIVARE ÖCKERÖ KULTURNÄMND
TEL 031-782750 781200

Tryckt av AB BOBO & ISA 031-78 33 97